

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI GELİŞEN
ULUSLARARASI SİSTEMİN NATO'YA ETKİSİ

İlker HASIRCI
Öğrenci No:131302012

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İstanbul, Mayıs 2019

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI GELİŞEN
ULUSLARARASI SİSTEMİN NATO'YA ETKİSİ

İlker HASIRCI
Öğrenci No:131302012

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
İstanbul, Mayıs 2019

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve uzun yıllar süren Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünya düzeninin zorunlu kıldığı müşterek çıkar ve amaçlar doğrultusunda ortak hareket etme gereksiniminin neticesi ortaya çıkan Nato, kuruluş amaçları doğrultusunda görevini yerine getirmiş ve Soğuk Savaşın bitmesini sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ulusların Nato'ya yaklaşımı farklılıklar göstermeye başlamıştır. Kimi ülkeler Nato'nun varlık sebebinin ortadan kalktığını yani miadını doldurduğunu düşünürken kimi ülkeler de Nato'nun bir koruma kalkanı, ortak ordu veya uluslararası güvenlik kurumu olarak varlığını sürdürmesi gerektiğini savunmaya devam etmişlerdir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda oluşan yeni dünya düzeninde Nato da değişim ve gelişim sürecine girmiştir ve bunu günümüzde de başarıyla sürdürmektedir.

Bu çalışmada uluslararası sistemlerin değişim ve gelişim süreçleri ve buna etki eden faktörler, Soğuk Savaş ve sonrası dünyanın içinde bulunduğu durum ele alınıp geçmişten günümüze devletlerin güvenlik politikaları, tehdit algılamaları nedeniyle ayrışma ve hatta kutuplaşma sebepleri ile sonuçları Nato merkezli olarak incelenmek istenmiştir.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve hazırlanma sürecinde katkılarını eksik etmeyen danışman hocam Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI'ya, program süresince derslerine girme fırsatına eriştiğim başta Yenyüzyıl Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yaşar HACISALİHOĞLU olmak üzere tüm değerli hocalarıma, her soruna gülüyle çözümler öneren Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Dr. Öğr. Üyesi Suna ŞAHİN ve Enstitü çalışanlarına, kaynak ve yöntem konularında desteğini esirgemeyen Jilda ERCİN'e, sürekli beni teşvik eden, tebessüm ve dua kaynağım olan annem Müjgan HASIRCI ve babam Cesur HASIRCI'ya teşekkürlerimi sunarım.

İlker HASIRCI

İstanbul, 2019

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan Soğuk Savaş Döneminde NATO, bir askeri ittifak olarak, ABD önderliğinde Batılı Devletler tarafından SSCB'ye karşı bir denge unsuru yaratılması için kurulmuştur. Soğuk Savaş dönemi içerisinde, Avrupa Devletleri kendi güvenliklerini sağlayacak askeri ve finansal kapasiteye sahip olmamaları sebebiyle NATO'nun varlığını desteklemişler ve ABD'nin güvenlik şemsiyesi altına girmişlerdir. NATO, bir güvenlik şemsiyesi görevi gördüğü kadar, ABD'nin ekonomik ve siyasal çıkarlarının Avrupa'da korunması gibi daha önemli bir görevi de üstlenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, NATO'nun varlığına yönelik ciddi tartışmalar başlatılmış ve Avrupalı müttefikler tarafından NATO'nun artık gerekli olmadığına dair görüşler ortaya atılmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO; küresel ve bölgesel tehditlere paralel olarak yapısını, vizyonunu ve misyonunu yenilemiş ve bir genişleme politikasına yönelmiştir. ABD'nin desteklediği söz konusu yenilenme hareketi ile İttifak, varlığının devamına yönelik tartışmaları bitirmiş ve yeni yüzyılda bir küresel jandarma rolünü benimsemiştir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Soğuk Savaş, NATO'nun Değişimi

ABSTRACT

In the Cold War era, which started following the end of the Second World War, NATO was established as a military alliance under the leadership of the USA by the Western countries in order to counterbalance the Soviet Union. As the European countries did not possess military and financial resources to provide their own protection, they supported NATO and came under the protective umbrella of the USA. In addition to its function as an umbrella of protection, NATO assumes the important function of protecting USA's economic and political interests in Europe. In the post-Cold War period, serious debates as to the existence of NATO were started and views suggesting that NATO was unnecessary anymore were aired by European allies. In spite of all these developments, in the post-Cold War period, in parallel to global and regional threats, NATO has renewed its structure, vision and mission and started an enlargement policy. Through the said process of renewal supported by the USA, the alliance has ended the debates on to its existence and has assumed the role of global gendarme in the New century.

Keywords: NATO, Cold War, change of NATO

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
ÖZ.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
NATO’NUN KURULUŞU.....	4
1.1. NATO ÖRGÜTÜNÜN KAPSAMI.....	4
1.2. NATO’NUN ÇALIŞMA PRENSİPLERİ, KARAR ALMA SÜRECİ VE İŞLEYİŞİ.....	8
1.3. NATO’NUN SİVİL YAPISI	10
1.3.1. Kuzey Atlantik Konseyi, Daimi Temsilciler ve Ulusal Delegasyonlar	10
1.3.1.1. Savunma Planlama Komitesi	11
1.3.1.2. Genel Sekreter	12
1.3.1.3. Genel Sekreterlik/Uluslararası Yazmanlık.....	13
1.3.1.4. Siyasi İşler Bölümü.....	13
1.3.1.5. Savunma Planlaması ve Operasyonlar Bölümü	14
1.3.1.6. Savunma Desteği İşleri Bölümü	14
1.3.1.7. Bilimsel ve Çevresel İşler Bölümü	15
1.3.1.8. Güvenlik Yatırımı, Lojistik ve Sivil Olağanüstü Hal Planlama Bölümü	15
1.3.2. Özel Kalem ve Genel Sekreterlik Dairesi.....	15
1.3.3. Daimi Delegeler ve Delegelikler, Konsey Komiteleri.....	16
1.4. NATO’NUN ASKERİ YAPISI.....	16
1.4.1. Askeri Komite.....	16
1.4.2. Komuta ve Kuvvet Yapısı	16
İKİNCİ BÖLÜM.....	19
SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE NATO	19
2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSLARARASI ORTAM.....	19
2.1.1. Soğuk Savaş Dönemini Derinleştiren Gelişmeler	23
2.1.1.1. Truman Doktrini	24
2.1.1.1.1. Doktrinin Ortaya Çıkmasının Nedenleri	25
2.1.1.1.2. Doktrinin İlanı ve Amerikan Kongresinde Yasalaşması	30

2.1.1.1.3.	Truman Doktrini Çerçevesinde Türkiye'ye Yapılacak Yardım Anlaşması	33
2.1.1.2.	Marshall Planı.....	36
2.1.1.3.	Kominform ve Çek Darbesi.....	39
2.1.1.4.	Batı Avrupa'da Savunma Kuruluşları.....	40
2.1.1.4.1.	Dunkirk Anlaşması	40
2.1.1.4.2.	Brüksel Anlaşması ve Batı Avrupa Birliği'nin Kurulması.....	41
2.1.1.5.	Berlin Ablukası ve Vandenberg Kararları.....	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		44
SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ: GENİŞLEME VE DİYALOG SÜRECİ		44
3.1. ULUSLARARASI SİSTEMİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL DURUMU		44
3.2. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL DURUMU		47
3.2.1.	<i>Londra ve Roma Zirvesi.....</i>	<i>51</i>
3.2.2.	<i>Brüksel Zirvesi</i>	<i>60</i>
3.2.3.	<i>Madrid Zirvesi</i>	<i>64</i>
3.2.4.	<i>Washington Zirvesi</i>	<i>66</i>
3.3. NATO'NUN GENİŞLEME SÜRECİ		70
3.3.1.	<i>NATO'nun Genişleme Nedenleri ve Getirileri.....</i>	<i>73</i>
3.3.2.	<i>Genişlemenin Olumsuz Tarafları ve Genişleme Üzerine Tartışmalar</i>	<i>76</i>
3.3.3.	<i>Üyelik Eylem Planı</i>	<i>81</i>
3.4. NATO'NUN ALAN DIŞI FAALİYETLERİ VE KUVVET YAPISI		82
3.4.1.	<i>Bosna-Hersek.....</i>	<i>85</i>
3.4.2.	<i>Kosova</i>	<i>87</i>
3.5. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA NATO'NUN AB İÇERİSİNDEKİ ROLÜNE İLİŞKİN TARTIŞMALAR.....		90
SONUÇ		94
KAYNAKÇA		101

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOK	: Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Konseyi / Kimliği
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AİG	: Avrupa İşbirliği Grubu
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
AMKK	: Avrupa Müttefik Komutanlığı Karargâhı
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
KAİK	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KAK	: Kuzey Atlantik Konseyi
MDK	: Müttefik Dönüşüm Komutanlığı
MHK	: Müttefik Hareket Komutanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODGP	: Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Güvenlik, varlığını koruma ve sürdürme amacını hedefleyen her davranış biçiminde karşılaşılan bir olgudur. Uluslararası sistemde, aktörler, güvenlik sağlama adına, genellikle iki tür davranış biçimi ortaya koyarlar. İlk davranış biçimi, tehdide direnç sağlamak için aktörler arası işbirliğinin kurulması; ikinci davranış biçimi ise, tehdide direnç sağlayarak tehdidi ortadan kaldırmaya muktedir en güçlü aktörün denetimi altına girilmesidir. Bu ilişki sarmalı, asimetrik bir karşılıklı bağımlılık anlamına gelebileceği gibi, aktörler arasında bir bağımlılık ilişkisinin kurulmasını da ifade etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkan siyasal ve askeri SSCB tehdidi karşısında, Avrupalı aktörler, söz konusu iki davranış biçimini de sergilemişlerdir. Batı Avrupa ülkeleri, NATO kurulmadan önce ABD'den Truman ve Marshall yardımlarını almış, ancak söz konusu yardımların yeterli olmaması karşısında bir savunma örgütü olan NATO'nun kurulmasını kararlaştırmışlardır. Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO, Avrupa Atlantik Bölgesi'ni SSCB'ye karşı korumayı, Batı Avrupa'nın kendi güvenlik alanındaki imkân ve kabiliyetini artırmayı, demokratik ve hukuksal düzlemde bir toplumun yaratılmasını hedeflemiştir. NATO, Soğuk Savaş'ın bitimine kadar, bu ana amaçlar çerçevesinde ana stratejisini ve askeri doktrinini oluşturarak hayata geçirmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında ise, SSCB tehdidi ortadan kalkmış ve iki kutuplu uluslararası sistem sona ermiştir. Bu dönemde, özellikle Akdeniz ve Balkanlar'dan, Orta Doğu ile Pakistan-Hindistan Bölgesi'ne kadar olan bölgede istikrarsızlıklar ve yeni döneme özgü tehditler belirmiştir. ABD ve Avrupa, söz konusu istikrarsızlıkları ve yeni tehditleri, "Yeni Dünya Düzeni"nde oluşturulacak barış ortamı için öncelikli hedefler olarak algılamış ve bu doğrultuda güvenlik politikaları oluşturmuştur. ABD, Soğuk Savaş sonrasında "Yeni Büyük Stratejisi" kapsamında, askeri müdahale alanlarını genişleterek, bu müdahale alanlarında ortaklara ihtiyaç duymaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistem sancılı bir şekilde küreselleşmenin etkisine girmiş ve tarihte olduğundan daha hızlı, fakat sonuçları daha belirsiz bir şekilde bir değişim geçirmiştir. NATO'nun varlığı da, bu belirsiz

ortamdan ciddi bir şekilde etkilenmiş ve Soğuk Savaş sonrasında NATO, bir var olma mücadelesi vermiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya gibi güçler, NATO'nun kuruluş amaçlarını oluşturan tehditlerin ortadan kalkması nedeniyle NATO'nun lağvedilmesini, Fransa gibi Avrupa devletleri ise, Avrupa'nın güvenliğinin artık ağırlıklı olarak AGİT gibi örgütler tarafından sağlanmasını savunmuştur. Bu nedenlerle NATO, kendini ciddi anlamda sorgulamaya başlamış ve ABD ve İngiltere öncülüğünde, İttifak'ın değişen düzenin yeni koşullarına göre yeniden yapılandırılmasına karar verilmiştir. NATO, varlığının devamı için, öncelikli olarak uluslararası terör olmak üzere, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, silah ve insan kaçakçılığı, kitlesel göç hareketleri gibi olguları, yeni dönem tehdit algılamaları olarak belirlemiştir. Sancılı bir değişim süreci geçiren İttifak, böylece kolektif bir savunma örgütü olmanın yanı sıra, aynı zamanda kolektif ve iş birliğine dayalı bir güvenlik örgütü haline gelerek bilinen klasik görev alanı dışına çıkmaya başlamıştır.

NATO, Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren gerçekleştirdiği dönüşüm sürecini Londra ve Roma Zirveleri ile başlatmış olup, söz konusu zirvelerde İttifak'ın geleceğini yönlendirecek olan yapısal kararlar yürürlüğe konulmuştur. NATO'nun yeniden yapılandırılması çerçevesinde Yeni Stratejik Kavram/Geçiş Dönemi Stratejisi oluşturulmuş ve Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi kurularak işlevsel hale getirilmiştir. Londra ve Roma Zirvelerini takiben ise, Brüksel Zirvesi yapılmış ve İttifak'ın geleceğinde çok önemli bir rol oynamış olan Barış İçin Ortaklık Projesi hayata geçirilmiştir. NATO'nun geleceğine ilişkin söz konusu zirveler düzenlenmekteyken, İttifak 1994 yılında Bosna'da ilk Barış Gücü Operasyonu'nu gerçekleştirmiş ve alan dışı faaliyetlere yönelmeye başlamıştır. 1997 yılında yapılan Madrid Zirvesi'nde ise NATO'nun genişlemesinin ilk sinyalleri verilmiş ve Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi "Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'ne" dönüştürülmüştür. NATO'nun 1990'ların sonundaki en önemli zirvesi ise, 1999 yılında yapılan Washington Zirvesi olmuştur. Washington Zirvesi'nde Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti İttifak'a kabul edilmiş, Yeni Stratejik Belge oluşturulmuş ve NATO'nun küresel ölçekte bir askeri ittifak olmasına yol açacak kararlar zinciri

başlatılmıştır. Bu süreç içerisinde, NATO'nun üye ve etki alanı olarak genişlemesi İttifak'ın varlığının süresini uzattığı gibi, İttifak üyeleri olan ABD ve AB devletleri arasında da bir fikir uyuşmazlığı meydana getirmiştir. Tüm bunlara rağmen, 1999 yılı içerisinde NATO, ilk defa kendi inisiyatifinde barışı sağlamaya yönelik bir operasyonu, Kosova Harekâtını gerçekleştirmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında bir ölüm kalım savaşı veren NATO, 1999 yılına geldiğinde, kuruluş dönemindeki sınırlarına göre daha genişlemiş, üye olmayan bölge ülkeleri ile ortaklıklar kurmuş, iki defa alan dışı operasyonlarda bulunmuş bir askeri örgüt haline gelmiştir. NATO, söz konusu dönem içerisinde gerçekleştirdiği zirvelerde oluşturduğu stratejik belgelerle ve yaptığı alan dışı faaliyetlerle savunma örgütünden çok küresel ölçekli bir askeri ittifaka dönüşme sinyalleri vermiştir.

İttifak özellikle 2000'li yıllarda, kuruluş dönemi ve Soğuk Savaş sonrasındaki sürece nazaran çok daha farklı bir vizyon ve misyon içerisine girmiştir. NATO, 11 Eylül saldırıyla başlayan ve "Yeni Amerikan Yüzyılı" ile devam eden süreç içerisinde yeniden bir yapılanma süreci içerisine girmiştir. Söz konusu süreç içerisinde, alan dışı faaliyetlere ağırlık veren İttifak zaman zaman kurucu anlaşmasının beşinci maddesini de yürürlüğe koymuştur. Yenilenme çalışmaları kapsamında üye sayısını artırmaya devam eden NATO, bu süreç içerisinde Rusya gibi aktörlerle de inişli ve çıkışlı bir ilişki içerisinde olmuştur. 21.yy'da NATO'nun Afganistan, Irak, Darfur ve Libya gibi alan dışı operasyonlarda aldığı görevlerde, ABD'nin ittifak içerisindeki ağırlığı yadsınamayacak derecededir. İttifak'ın özellikle 21. yy 'da gerçekleştirdiği alan dışı operasyonlarla küresel bir güvenlik örgütüne dönüşüp dönüşmediği ve ABD'nin etkisi altına girip girmediği, bu çalışmanın en önemli konusunu oluşturmaktadır. ABD'nin İttifak içerisindeki etkisi dönem dönem azalsa da, gelinen noktada İttifak ABD'nin güvenlik politikaları için çok önemli bir stratejik araç haline almıştır. İttifak, ABD'nin kullandığı bir stratejik araç haline gelmesi ve ABD'nin küresel ölçekteki politikalarının yanında bulunması nedeniyle, etki alanı genişlemiş küresel bir güvenlik örgütü olma yoluna girmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NATO'NUN KURULUŞU

1.1. NATO ÖRGÜTÜNÜN KAPSAMI

NATO, II. Dünya Savaşı'nı müteakip, özellikle Avrupa'da ortaya çıkan güvensizlik ortamında komünizmin yaygınlaşmasını önlemeye matuf olarak, ABD önderliğinde kapitalist ve anti-komünist ülkelerin üyeliği ile oluşturulmuş olan bir savunma örgütüdür. NATO, kuruluşundan itibaren Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönemde açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdide karşı üye ülkeleri savunmak maksadıyla askeri bir ittifak olma özelliği ile belirgin olmuştur. 1949 yılında 12 ülke (Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Danimarka, Norveç, İzlanda, Portekiz ve İtalya) tarafından kurulan Kuzey Atlantik Teşkilatı'na, Soğuk Savaş döneminde 4 ülke (1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında Federal Almanya ve 1982 yılında İspanya) katılmıştır. NATO Antlaşması'na göre, NATO'nun ana görevi; üye ülkelerin güvenlik ve özgürlüklerini politik ve askeri vasıtalarla korumaktır. NATO Antlaşması'nın 5. maddesine göre, üye ülkelere herhangi birine veya birkaçına karşı yapılacak bir silahlı saldırı, tüm üye ülkelere karşı yapılmış bir saldırı olarak kabul edilerek, bu saldırıya topluca karşılık verilmesi esası benimsenmiştir.

NATO, Soğuk Savaş döneminde tamamen Varşova Paktı'ndan kaynaklanan tehdide odaklanmıştır. NATO, kendisini değişen şartlara göre adapte ederek stratejisini; mevcut yapılanmasına dayalı olarak, tecavüzü caydırma, toplu mukabele, nükleer caydırıcılık, esnek mukabele gibi bilinen isimlerle değiştirmiş, katı Sovyet stratejisine karşı kendini yenilemiş ve sonuçta komünizm tehdidine karşı farklı etkenlerin de etkisiyle üstün gelmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber, uluslararası ilişkiler alanında; NATO için öncelikli olan komünizm tehdidinin yok olması, böylelikle de NATO'nun askeri amacının görece ortadan kalkması nedeniyle, NATO'nun amaçsız kaldığı, bundan dolayı, NATO'ya da ihtiyaç kalmadığı gibi tartışmalar yaşanmıştır. Ancak NATO,

1991 yılında Roma Zirvesi'nde güvenlik konsepti ile tehdit ve risk değerlendirmesini ve stratejik önceliklerini değiştirerek, Avrupa-Atlantik coğrafi bölgesinde güvenlik sağlayıcı bir örgüte dönüştürülmüştür. Soğuk Savaş sonrasında, NATO'nun güvenlik ve savunma paradigmaları bütünüyle değişmiştir. Beck'e göre Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, yalnızca doğu-batı dünya düzeni yıkılmış değildir. Bu gelişmeye ilaveten küreselleşmenin etkileriyle, ulus devletin silahlı kuvvetler ve demokrasi ile olan ilişkileri; düşman algılamalarının soluklaşması ve kültürel olarak inandırıcılıklarını yitirmesi nedeniyle parçalanmıştır. Eski düşmanlar, NATO'ya katılmak isteyen dostlar haline gelmişken; savunma konusundaki mutabakat, toplumsal modernleşme ve bireyselleşme süreci içerisinde sorgulanmaya ve devre dışı bırakılmaya başlamış, düşmansız devletler ortaya çıkmıştır. Varşova Paktı'nın dağılmasıyla birlikte, kendi kaderini belirleme hakkına ilişkin çağrılar, Doğu Avrupa'daki ulus devletlerin bütünlüğüne bir tehdit oluşturmuştur. Kendine ve elitlerine güvenen her etnik grup, ulus devlet modeline başvurarak bağımsızlıkta diretebilmekte ve gerekirse kendi kaderini belirleme hakkı adına şiddete başvurarak bağlı olduğu devletten kopabilmektedir. Bu etnik kendi kaderini belirleme ilkesi, doğu-batı karşıtlık düzeninin sona ermesinden sonraki Avrupa'da devletsel bir bireyselleşme ilkesi haline gelmiştir (Beck, 2005: 117).

Eski Yugoslavya; Makedonya, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Kosova gibi farklı devletlere bu şekilde bir devletsel bireyselleşme düşüncesi ile parçalanmıştır. Uluslararası ilişkilerde; kendini sınırlama ihtiyacı artmış, ancak sınır çekebilme olanakları azalmıştır. Uluslararası ilişkiler kuramlarını önemli şekilde etkileyen bu değişimler içerisinde, NATO'nun güvenlik konsepti; 1999 yılında Washington Zirvesi'nde revize edilmiştir. Yeni stratejik konsept, ittifakın müşterek savunma anlayışına ilaveten, daha geniş bir Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarın temini görevini de tanımlamıştır. NATO, bu konsept vasıtasıyla; Avrupa-Atlantik bölgesinde savunma boyutuna politik, ekonomik, sosyal ve çevre güvenliğinin sağlanması görevlerini de eklemiş, daha etkin çatışma önleme ve kriz yönetimi hedefi belirlemiş, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası organizasyonlarla işbirliği ve ayrıca diğer ülkelerle de ortaklık ve işbirliği mekanizmaları tesis etme kararı almış, açık kapı politikası ile özellikle daha önce

Varşova Paktı üyesi olan Doğu Avrupa ülkelerinin NATO üyesi olmasına da yeşil ışık yakmıştır.

1991 ve 1999 yıllarında belirlenen yeni stratejik konseptlerle, “Çoğulcu güvenlik topluluğuna dönüşen NATO, 1999 Washington Zirvesi’nde potansiyel üyelerinin aşağıdaki özelliklere sahip olmasını şart koşmuştur (Moustakis, 2003: 2).

- İşleyen bir demokrasi,
- İnsan haklarına saygı,
- Pazar ekonomisi,
- Sivil kontrol altında olan silahlı kuvvetler,
- Komşu devletler ile iyi ilişkiler.

Yukarıda belirtilen özellikler, Avrupa Birliği’ne girecek olan devletlerin uymaları gereken kriterler ile aynı olacak şekilde belirlenmiştir. Böylece, hem NATO, hem de AB, Avrupa’da bir güvenlik ortamının yerleşmesi için üye ülkeleri arasında potansiyel bir düşmanlığı önlemeyi hedeflemiştir. 1991 yılında, Avrupa-Atlantik coğrafyasında cazip bir güvenlik örgütü olarak öne çıkan NATO, 1999 yılından itibaren potansiyel üye ülkelerin sorunsuz olmasını sağlamayı yeğlemiş ve daha seçici olmayı menfaatine görmüştür. Yunanistan ve Türkiye’nin NATO’ya kabul edildiği 1952 yılında, NATO ülkeleri arasında önem taşımayan “İşleyen bir demokrasi, sivil kontrol altında bir silahlı kuvvetler yapısı, komşu devletlerle iyi ilişkiler vb. kriterler” NATO için önem taşımaya başlamıştır. Bu değişimde, uluslararası ilişkilerdeki mevcut durum ve AB ile uyumlu kriterlerin dikkate alınmasının yanı sıra; zaman içerisinde Türkiye ve Yunanistan başta olmak üzere, NATO ülkeleri arasında ortaya çıkmış olan sorunların NATO içinde yaratmış olduğu sıkıntılı durumlardan alınan derslerin etkili olmuş olabileceği değerlendirilmektedir.

NATO İttifakının stratejik konsepti, günümüzde üye ülkeleri sadece müşterek savunma için değil, aynı zamanda geniş Avrupa-Atlantik sahasında barış ve istikrarın temin edilmesinde de yükümlü kılmaktadır. Stratejik konsept yükümlülükleri aşağıda belirtilmiştir.

- İttifakın savunma boyutuna ilaveten politik, ekonomik, sosyal ve çevresel güvenliğe geniş bir yaklaşım,
- Transatlantik ilişkilere güçlü bir bağlılık,
- Askeri harekâtın etkenliğinin idamesi için ittifakın askeri imkân ve kabiliyetlerinin muhafaza edilmesi,
- İttifak dâhilinde Avrupa'nın imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi,
- Krizi önleme ve kriz yönetimi yapı ve usullerinin yeterliliğinin muhafazası,
- NATO üyesi olmayan ülkelerle işbirliği ve diyaloga dayalı etkin bir ortaklık,
- İttifakın genişletilmesi ve potansiyel yeni üyeler için açık kapı politikası izlenmesi,
- Uzağa ulaşan silahların kontrolü, silahsızlanma ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi anlaşmaları için çalışmalara devam edilmesi.

Soğuk Savaş'ın sonlanmasını müteakip, eski Varşova Paktı üyelerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 1999 yılında ittifaka katılmış, böylece NATO yeni milenyumda 19 üye ülke ile birlikte girmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelen terörist taarruzlar üzerine NATO, Washington Antlaşması'nın 5. maddesini yürürlüğe sokarak, ABD'ye yardıma koşmuştur. 11 Eylül 2001 saldırısı, egemen devlete karşı başka bir egemen devletten veya dışarıdan gelmemiş olsa da; NATO zirvesi toplanmış, ancak müzakere, diyalog, mutabakat veya barış gibi sözcükler zirvede konuşulmamıştır. Beck'e göre bu saldırıyı müteakip, düşman kavramının anlamı değişmiştir. Polis gücünün askeri ve siyasi sonuçları olan terörist saldırılara karşı hazırlıklı olmadığı ve sivil acil durumd hizmetlerinin de yetersiz olduğu görülmüştür. Oluşan yeni ortamda, uluslararası sistemin eski moda yaşadığı, düşündüğü ve hareket ettiği ortaya çıkmıştır. Savaş ve barış, asker ve polis, savaş ve suç, iç güvenlik ve dış güvenlik ve özellikle dâhili ve harici gibi kavramlar alt üst olmuştur. ABD'nin iç güvenliğinin, Afganistan'dan savunulmaya başlanması ihtiyacı bütün algılamaları yok etmiştir (Beck, 2005: 118).

NATO, daha önce üye ülkelere yönelik terörist hareketlere karşı duyarsız davranırken, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik terörist saldırıları, mevcut paradigma değişimlerini dikkate alarak değerlendirmiş; bu tarihten sonra öncelik

terörizmden kaynaklanan tehdide ilişkin istihbarat paylaşımına verilmiş, ittifakın dışındaki diğer ülkeler ve diğer örgütler ile iş birliği ve ortaklık ilişkileri güçlendirilmiştir. Bu tarihten sonra, NATO'nun savunma yükümlülüğü alan dışı bölgelere de kaydırılmıştır. NATO Antlaşması'nın 6. maddesi antlaşmanın geçerli olduğu coğrafi bölgeyi sorumluluk alanı olarak tanımlamış olup, NATO; 11 Eylül terörist saldırılarından sonra alan dışı "out of area" yetenekleri çerçevesinde, güvenlik alanını sorumluluk alanı dışına kaydırarak, kendi içyapısı içerisinde dünya üzerinde herhangi bir bölgede güvenlik kaygıları ile operasyon yapma meşruiyeti kazanmıştır. Terörizme karşı koyma kapsamında, NATO'nun Kitlemel Tahrip Silahları Merkezi (Weapons of Mass Destruction Centre)'nin rolü güçlendirilmiş, kuvvet yapıları yeni tehditlere göre düzenlenmiş ve askeri yetenekler yeni görevlere göre artırılmıştır. NATO'nun dönüşüm projesinin gerektirdiği pek çok değişiklik, 21-22 Kasım 2002 tarihlerinde yapılan Prag Zirvesi'nde ve 28-29 Haziran 2004 tarihlerinde yapılan İstanbul Zirvesi'nde karara bağlanmıştır. 2004 yılında İstanbul Zirvesi'nde, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın ittifaka katılımı onaylanmış ve NATO, bu zirvede 26 üye ülke devlet başkanının toplanmasını sağlamıştır.

2009 yılında Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017'de Karadağ NATO'ya katılmış, böylece NATO ittifakına katılmış olan ülkelerin sayısı 29'a çıkmıştır. Makedonya'nın NATO üyeliği Yunanistan tarafından, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin NATO üyeliği ise Türkiye tarafından veto edilmektedir. Makedonya, Yunanistan ile uzlaşarak adını 06.02.2019 tarihinde Kuzey Makedonya olarak değiştirmiştir. Bu sayede Nato üyeliği adına herhangi bir engeli kalmamıştır. NATO, yeni üye olmuş olan eski Doğu Bloğu ülkelerinin dışında, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve diğer ortaklık (Partnership for Peace-PfP programına üye ülkeler) ülkeleri ile ve ayrıca Akdeniz Diyalogu ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile de işbirliğini genişletmekte ve derinleştirmektedir.

1.2. NATO'nun Çalışma Prensipleri, Karar Alma Süreci ve İşleyişi

NATO, her üye ülkenin kendi egemenliğini muhafaza ettiği bir hükümetler arası örgüttür. Tüm NATO kararları, her bir üye ülkenin mutabakatına dayalı olarak

müştereken alınmaktadır. Bu kararların mutabakatla alınabilmesi için, üye ülkeler; NATO'nun Brüksel'de bulunan merkezinde büyükelçi seviyesinde bir milli temsilcinin başkanlığında bir diplomatik misyon ve koramiral/korgeneral başkanlığında bir askeri temsil heyeti bulundurmaktadırlar. Bu milli temsilcilikler, NATO kararlarının, kendi milli menfaatleri ile uyumlu olmasını gözeterek görev yapmaktadırlar. Mutabakata dayalı olarak karar alınması prensibi, kararların üye ülkeler tarafından onaylandığı ve her bir üye ülkenin de karar verme işlemine katıldığı gerçeğini yansıtmaktadır. NATO'nun en önemli karar verme organı, devlet veya hükümet başkanı, bakan veya büyükelçi düzeyindeki müttefik temsilcilerini bir araya getiren Kuzey Atlantik Konseyi'dir (North Atlantic Council- NAC). Diğer önemli karar verme organları Savunma Planlama Komitesi (Defence Planning Committee- DPC) ve Nükleer Planlama Grubu (Nuclear Planning Group-NPG)'dir. Karar verme sürecine her bir üye ülke büyüklüğünden ve politik, askeri ve ekonomik gücünden bağımsız olarak eşitlik esasına göre katılmaktadır.

NATO, özel bir görevin icrası maksadıyla üye ülkeler tarafından görevlendirilen veya ortak ülkeler tarafından katkıda bulunulan kuvvetler haricinde, kendine ait bir harekât kuvvetine sahip değildir. NATO, mevcut mekanizmaları ile ittifak bünyesinde müşterek bir savunma ve kaynak planlaması sağlamakta, üzerinde mutabakata varılmış bir çokuluslu güç yaratılmasını mümkün kılmakta, böylelikle üye ülkelerin tek başına girişemeyecekleri savunma ve kriz müdahale şartları sağlamaktadır. Antlaşma'ya taraf olan üye ülkeler, müşterek güvenlik sorumlulukları ile müşterek güvenlik risklerini bölüşme yükümlülüğü altına girmekte ve NATO ile çelişen herhangi bir uluslararası yükümlülüğe girmemeyi taahhüt etmektedirler. İttifak, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temel değerlerine bağlı olarak Avrupa'da sürekli bir barışı idame etmeyi amaçlamıştır. Ancak, Avrupa-Atlantik sahası dışındaki bir kriz veya çatışmanın bu amacın başarılmasını tehlikeye düşürmesi olasılığı dikkate alınarak; NATO'nun üye ülkelerin savunmalarını sağlama amacı dışında, Kuzey Atlantik Antlaşması coğrafi sahası dışında da barış ve istikrara, ortaklık ve kriz idare harekâtı ile katkıda bulunması esası getirilmiştir. NATO, demokratik kurumların geliştirilmesi ve anlaşmazlıkların hiçbir ülkenin kuvvet kullanma tehdidinde bulunmadan barışçı usullerle çözülmesi

yükümlülüklerine dayalı olarak, Avrupa-Atlantik güvenliğinin istikrarı için vazgeçilemez bir kurum olmayı hedeflemiştir. Bu maksatla, NATO; Antlaşmanın 4. maddesinin de kapsadığı şekilde, üye ülkelerin güvenliklerine risk teşkil etmesi muhtemel gelişmeleri de içeren ve hayati menfaatlerini ilgilendiren herhangi bir konuda müşterek ilgi sahasındaki gayretlerin koordinasyonu için ittifak üyelerinin danışmalarda bulunmalarına yönelik bir forum sağlamaktadır. NATO Antlaşması'nın 5. ve 6. maddeleri gereğince, herhangi bir NATO üyesine yönelen herhangi bir düşmanca tehdide karşı caydırma ve savunma, NATO'nun en önde gelen görevi olmaktadır.

NATO kararları, üye ülkeler arasındaki görüşmeler ve tartışmalardan sonra mutabakatla alınmaktadır. NATO kararlarının tüm üye ülkelerin mutabakatı ile alınıyor olması, NATO'nun gücünü ve nüfuzunu arttırmaktadır. Bir anlaşmazlık olduğu zaman, karara varıncaya kadar tartışmalar yürütülmekte, genel olarak müşterek çözümler bulunmakta, ancak bazı durumlarda uzlaşma ve dolayısı ile karara varma mümkün olamamaktadır. Üye ülkeler, devamlı danışma mekanizması vasıtasıyla diğer ülkelerin pozisyonunu önceden bildiği ve anladığı için mutabakata dayalı karar verme işlemi süratli olmaktadır. Müşterek olarak alınan kararların milli menfaatler ile uyumlu olması, üyelerin ana amacıdır. Bu nedenle üyeler arasındaki iletişim ve danışmalar karar verme işleminin en önemli kısmını teşkil etmektedir.

Milli menfaatlerin çatışması durumunda, ABD, İngiltere ve Almanya gibi NATO'nun önde gelen ülkeleri konuya müdahil olmayı tercih ederlerse, konunun çözüme kavuşturulması kolay ve mümkün olmaktadır.

1.3. NATO'nun Sivil Yapısı

1.3.1. Kuzey Atlantik Konseyi, Daimi Temsilciler ve Ulusal Delegasyonlar

KAK, NATO'nun en yüksek dereceli makamı ve organı durumunda olup, Askeri Komiteler haricindeki tüm komiteler Konsey'e bağlıdır. KAK, Bakanlar ya da Büyükelçiler seviyesindeki Daimi Temsilciler seviyesinde toplanır. KAK toplantıları ise; ilkbaharda üye devletlerin birinin başkentinde bakanlar seviyesinde ve kışın

Brüksel’de NATO Karargâhında olmak üzere, yılda iki defa yapılmaktadır. Daimi Temsilciler toplantıları ise her hafta gerçekleştirilmektedir (Duman, 1987: 226).

KAK’da, ittifakın her üye devleti, Büyükelçi veya Daimi Temsilci tarafından temsil edilir. Ayrıca söz konusu temsilci, ülkelerini NATO’nun farklı komitelerinde temsil eden danışmanlar ve görevliler tarafından meydana gelmiş bir ulusal delegasyondan destek alır. KAK’ne, Genel Sekreter Başkanlık etmektedir. Konsey’de siyasal nitelikli sorunlar tartışılır ve karşılıklı danışmalarda bulunulur. Sivil yapının en yüksek organı durumunda olan Konsey’de, üye ülkelerin hepsi eşit haklara sahip olup, Konsey’de kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Tek bir üye devletin dahi veto ettiği kararlar, Konsey’ce uygulanamaz. Ayrıca Konsey bünyesinde birden fazla Komiteyi bulundurmaktadır (Alacakaptan, 1986: 17).

Komitelerin ana görevleri ise, KAK’ın çalışmalarına yardımcı olmaktır. Milli temsilcilerden kurulan komitelerden bazıları sürekli, bazıları ise geçici olarak faaliyet göstermektedir. Komiteler, KAK tarafından belirlenen sorunları inceler ve sorunlara tavsiyelerde bulunur. Komiteler, değişen durum ve şartlara göre değişmektedir. NATO’nun 1949 yılında kuruluşundan, Fransa’nın 1966 yılında askeri kanattan çekilişine kadar, İttifakın siyasal ve askeri konulardaki en yüksek karar organı KAK olmuştur. Ancak, 1966 yılında Fransa’nın askeri kanattan çekilmesi üzerine, siyasal ve askeri konuların görüşüleceği iki farklı organın varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Bu gelişmeler üzerine, Savunma Planlama Komitesi kurulmuştur. Siyasi olay ve gelişmelerin incelendiği Siyasi Komite ise 1957’de kurulmuştur. 2009 yılında Fransa askeri kanada geri dönmüştür.

1.3.1.1. Savunma Planlama Komitesi

Konsey’de prensip olarak savunma sorunları ele alınmamaktadır. NATO’nun mevcut savunma siyasetini ilgilendiren sorunlar ve konular ise Konsey Savunma Planlama Komitesi tarafından ele alınmaktadır. Konsey yine aynı Daimi Delegeler tarafından temsil edilirler ve NATO Genel Sekreteri başkanlığında sıklıkla toplanırlar. Konsey, savunma siyasetini “Savunma Planlama Komitesi” sıfatıyla toplanarak görüşmektedir. Ancak asıl önemli nokta olan Konsey ile Savunma Planlama Komitesi arasındaki fark; NATO’nun askeri kanadından ayrılan ülkeler

Konsey'e iştirak edebildikleri halde SPK toplantılarına katılamazlar. Söz konusu toplantılarda, savunmayla ilgili tüm sorunlar uyumlaştırılıp, karara bağlanmaktadır.

SPK'nin görüşeceği konuların olgunlaştırıldığı ve bu hususlara ilişkin raporların hazırlandığı temel birim ise Savunma İnceleme Komitesi'dir. Savunma İnceleme Komitesi'nin ana görevi ise oluşturulan kuvvet planlarının denetimini yaparak, bu kararların siyasal açıdan uygunluklarını saptamak/değerlendirmek ve savunma planlamasına esas olacak Bakanlar Yönergesini hazırlamaktır (Kavcar, 1984: 10).

NATO'da, nükleer konularda danışmaların ve önerilerin hazırlandığı temel birim Nükleer Planlama Grubu'dur. Grup, yılda iki defa Savunma Bakanları düzeyinde toplantı gerçekleştirmekte olup, nükleer alanda mevcut gelişmeleri değerlendirmekte ve nükleer hususlar hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, Nükleer Planlama Grubu, NATO'nun bünyesi içerisindeki organlardan, tüm müttefik üyelerinin katıldığı en üst düzey askeri organdır. Nükleer Planlama grubunun karar alma yetkisi olmayıp, sadece tavsiyede bulunma yetkisi vardır. Nükleer Planlama Grubu, nükleer silaha sahip olsun olmasın, Müttefik Savunma Bakanları'nın NATO'nun nükleer politikalarının geliştirilmesi ve NATO'nun nükleer pozisyonu hakkındaki kararlara katılmalarını sağlayan bir forum işlevi görmektedir (Kavcar, 1984: 11).

1.3.1.2. Genel Sekreter

NATO Genel Sekreteri, üye devletler tarafından seçilmekte ve Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi ile Nükleer Planlama Grubu'nun başkanı olup, diğer üst düzeyli NATO Komitelerinin fahri başkanı ve NATO'nun en üst düzeydeki yöneticisi olarak atanan uluslararası bir devlet adamıdır. NATO Genel Sekreteri, aynı zamanda Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ve Akdeniz İşbirliği Grubu'nun da başkanı olup, NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi'nin ve NATO-Ukrayna Komisyonu'nun ortak başkanıdır. NATO Genel Sekreteri'nin görevleri arasında, NATO içerisindeki danışma ve karar alma sürecini geliştirmek ve bu süreci idare etmek yer almaktadır. NATO Genel Sekreteri, görüşme konuları ve karar için gerekli konu maddelerini önerebilmekte ve üyeler arasında mevcut anlaşmazlıkların

çıkması durumunda, kendi yetkisini kullanabilmektedir. NATO Genel Sekreteri, NATO'nun ittifakın üyeleri, dış makamlar ve medya ile olan ilişkilerinde baş sözcü durumundadır. Genel Sekreter, Genel Sekreterlik/Uluslararası Yazmanlığın yönetiminden doğrudan sorumlu olup, yine doğrudan yetkisi altında bulunan Özel Kalem ve Genel Sekreterlik Dairesi bulunmaktadır. NATO Genel Sekreteri'nin görevleri arasında, NATO'nun 13.12.1956 tarihli Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda alınan karar uyarınca, NATO üyeleri arasında olabilecek hukuksal ve ekonomik uyuşmazlıklar haricindeki diğer uyuşmazlıkları dostça girişimler ile gidereceği de bulunmaktadır (Hasgüler ve Uludağ, 2015: 199).

1.3.1.3. Genel Sekreterlik/Uluslararası Yazmanlık

NATO Genel Sekreterliği'ne bağlı olarak faaliyet göstermekte olan 5 uzmanlık dairesi bulunmaktadır. Bu beş uzmanlık dairesi ise, Siyasi İşler Bölümü, Savunma Planlaması ve Politikası Bölümü, Savunma Desteği İşleri Bölümü, Bilimsel İşler Bölümü, Güvenlik Yatırımı, Lojistik ve Sivil Olağanüstü Hal Planlama Bölümü'nden oluşmaktadır. Genel Sekreterlik 'in yönetiminden Konsey Başkanı sorumlu olup, Genel Sekreterlik, ittifakın üyelerinin vatandaşlarından oluşan memurlardan meydana gelmektedir. Genel Sekreterlik personeli, Brüksel'deki NATO Genel Merkezi'nde çalışırlar ve doğrudan NATO Genel Sekreteri'ne bağlı olup, kendi hükümetlerinden emir almazlar (Pazarcı, 2003:7). Genel Sekreterlik/Uluslararası Yazmanlık, üye ve ortak ülkeler arasında, fikir birliği oluşturma ve karar alma sürecini desteklemekle görevlidir. Ayrıca, Sekreterlik, NATO komitelerinin ve Soğuk Savaş sona erdiğinden bu yana NATO üyesi olmayanülkelerle geliştirilen çeşitli ikili veya çok taraflı ortaklıkların idaresinden sorumlu kurumların toplantı ve kararlarının hazırlığı ile takibinden sorumludur. Genel Sekreterlik Dairesi, bu operatif faaliyetlerini, beş operasyonel dairesi birlikte sürdürmektedir.

1.3.1.4. Siyasi İşler Bölümü

Siyasi İşler Bölümü'nün başkanlığını, aynı zamanda Siyasi Komite başkanı olan, Genel Sekreter Siyasi İşler Bölüm Başkan Yardımcısı bulunmaktadır. Siyasi İşler Bölümü'nün ana görevleri, Konsey ve Siyasi Komite'nin görüşüp tartışacağı

siyasi konuları hazırlamak, Konseye ve Genel Sekretere sunulacak raporları hazırlamak, üye ülke delegasyonları ile bağlantıyı sağlamak, diğer uluslararası ve hükümetler arası kuruluşlarla bağlantıyı sağlamaktır. Siyasi İşler Bölümü'nün günlük çalışmaları ise, NATO Çok Taraflı ve Bölgesel İşler Dairesi, Politika Planlama ve Konuşma Metni Dairesi, Doğu Avrupalı Ortaklar Dairesi, Avrupa-Atlantik Ortaklık ve İşbirliği Dairesi, İşbirliğine Dayalı Güvenlik ve Siyasi Kriz Yönetim Dairesi, Konvansiyonel Silahların Kontrolü ve Koordinasyonu Dairesi, Kitle İmha Silahları Merkezi ve Ekonomi Direktörlüğü tarafından yürütülmektedir. Savunma Planlaması ve Operasyon Bölümü'ne, bu dairenin faaliyetlerinden sorumlu olan GENEL Sekreter Yardımcısı başkanlık eder. Bu daire ayrıca, NATO İttifakı'nın gelişme yolundaki üyelerine gerekli olan savunma yardımlarının eşgüdümlü bir şekilde yapılmasına olanak sağlar (Alacakaptan, 1986: 16).

1.3.1.5. Savunma Planlaması ve Operasyonlar Bölümü

Savunma Planlaması ve Operasyonlar Bölümü, Barış İçin Ortaklık (BİO) ile ilgili Politik-Askeri Yönetim Komitesi'ne BİO faaliyetlerinin eşgüdümü ve geliştirilmesinde destek olmaktadır. Savunma Planlaması ve Operasyonlar Bölümü; Savunma Planlaması ve Kuvvet Planlama Direktörlüğü, Savunma Ortaklığı ve İşbirliği Direktörlüğü, Kriz Yönetimi ve Operasyonları Direktörlüğü ve Nükleer Politika Direktörlüğü'nden oluşmaktadır.

1.3.1.6. Savunma Desteği İşleri Bölümü

Savunma Desteği İşleri Bölümü'ne, Genel Sekreter Savunma Desteği İşleri Yardımcısı başkanlık etmektedir. Savunma Desteği İşleri Bölümü'nün ana görevleri ise, silahlı kuvvetler donatım ve ikmal işlerinde NATO'nun sahip olunan mevcut kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmasını sağlamak, yetki ve sorumluluğuna giren konularda ise savunma incelemesi çalışmalarına katılmaktır. Ayrıca Bölüm, ortak teçhizat projeleri ile ilgilenen NATO üretim ve lojistik örgütleri ile savunma AR-GE çalışmalarında çalışan NATO askeri ajanslarının irtibatını sağlar. Bölüm, NATO'nun Savunma Planlama sürecinin sorumluluk ve yetkisi dâhilindeki tüm safhalarına katılmaktadır. Savunma Desteği İşleri Bölümü, Silahlanma Planlaması Programları

ve Politikası Direktörlüğü ve Hava Savunma ve Hava Sahası Yönetimi Direktörlüğü'nden oluşmaktadır (Alacakaptan, 1986: 17).

1.3.1.7. Bilimsel ve Çevresel İşler Bölümü

Bilimsel ve Çevresel İşler Bölümü, Genel Sekreter Yardımcısı Vekil'inden yardım görmektedir. Söz konusu bölümün sorumlulukları, NATO'nun ilgi alanına giren bilimsel ve teknolojik gelişmelerden Genel Sekreter'e tavsiyelerde bulunmak, Bilim Komitesi'nin kararlarını uygulamak, Modern Toplumun Sorunları Komitesi tarafından yürütülen pilot projelerin gelişmelerini takip etmek ve denetlemek, Müttefik ülkelerde bilim politikalarının uygulanmasından sorumlu ajansların çevresel alanlarda faaliyet gösteren uluslararası örgütlerle bağlantılarını sağlamak ve Müttefik ülkelerin bilim adamlarının NATO Bilim Programları ve Modern Toplumların Sorunları Komitesi'nin projelerine katılmaya teşvik etmektir.

1.3.1.8. Güvenlik Yatırımı, Lojistik ve Sivil Olağanüstü Hal Planlama Bölümü

Güvenlik Yatırımı, Lojistik ve Sivil Olağanüstü Hal Planlama Bölümü, bu konulardan sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı'nın sorumluluğu ve başkanlığı altındadır. Bu bölüm, mevcut kaynakların, NATO emrine verilmiş kuvvetler tarafından en iyi şekilde kullanılmasına ilişkin önerilerde bulunur, NATO altyapı kaynaklarının hazırlanması ve bunların kullanım tahsislerine ilişkin plan ve programların hazırlanmasını sağlar. Güvenlik Yatırımı, Lojistik ve Sivil Olağanüstü Hal Planlama Bölümü, Güvenlik Yatırımı ve Sivil Olağanüstü Hal Planlama Direktörlükleri, Uluslararası Yazmanlık Unsuru olan Lojistik ve Kaynak Politikası Eşgüdüm Birimi'nden oluşur.

1.3.2. Özel Kalem ve Genel Sekreterlik Dairesi

Özel Kalem ve Genel Sekreterlik Dairesi, doğrudan NATO Genel Sekreteri'ne bağlıdır. Özel Kalem; Genel Sekreter'e ve Genel Sekreter Yardımcısı'na tüm işlerinde destek vermekle görevlidir. Özel Kalem'in personelleri arasında Hukuk danışmanı, Doğu Avrupa ve Ortadoğu konularında uzman Özel Danışman da

bulunmaktadır. Genel Sekreterlik Dairesi ise İcra Sekreterliği, Enformasyon ve Basın Bürosu, NATO Güvenlik Dairesi'nden oluşmaktadır (Alacakaptan, 1986: 18).

1.3.3. Daimi Delegeler ve Delegelikler, Konsey Komiteleri

Daimi Delegeler ve Delegelikler; NATO Karargâhı'ndaki faaliyetler hakkında, üye ülkelere her ülkenin kendi memurlarından kurulmuş olan Daimi Delegeler yardımcı olmaktadır. Her ülkenin delege sayısı, o ülkenin NATO Karargâhı'nda ve NATO birimlerindeki ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Konsey toplantılarından önce, gündem ve görüşülecek bütün konular ayrıntılı olarak delegelere iletilmekte, daimi delegelerde toplantı önceleri kendi hükümetlerinin görüşlerini ve talimatlarını alma fırsatı yakalamaktadır. Konsey Komiteleri ise; milli delegeliklerin üyelerinden ve NATO'da görevli uzmanlardan kurulur. Komiteler, Konsey'e görevlerini yerine getirmesinde yardım eder ve Konsey ile Savunma Planlama Komitesi'ne rapor ve tavsiyeler verir (Duman, 1987: 228).

1.4. NATO'NUN ASKERİ YAPISI

1.4.1. Askeri Komite

Askeri Komite, NATO'nun askeri konularında yüksek düzeyli danışma ve karar alma organıdır. Askeri Komite, yılda iki kez Müttefik Ülke Genel Kurmay Başkanları Düzeyinde, haftada en az bir kere olmak üzere de Genel Kurmay Başkanları temsilciler düzeyinde toplanmaktadır. Askeri Komiteye, müttefik ülkelerin birisinde Genelkurmay Başkanı olarak görev yapmış bir subay, 2-3 yıl süre ile başkanlık yapar. Askeri Komite 'de, askeri konulardaki tavsiye kararları alınır ve alınan kararlardan Müttefiklerin dış veya savunma politikalarını etkileyebilecek olanların yürürlüğe konulabilmesi için Savunma Planlama Komitesi'nin onayının alınması gerekmektedir.

1.4.2. Komuta ve Kuvvet Yapısı

Soğuk Savaş'ın bitiminden ve 11 Eylül saldırılarının düzenlenmesinden sonra uluslararası sistem bir değişim içerisinde girmiş olup, NATO'da kendi organlarını bu değişim içerisinde yenilemeye tâbi tutmuştur. Yenileme hareketi, NATO'nun

stratejik toprak güvenliğinin sağlanmasıyla ittifakın uluslararası çıkarlarının güvenliğini sağlayacak bir esnek kuvvet modelinin yaratılmasına dayanıyordu. Bu yenileme hareketine paralel olarak, 2002 Prag Zirvesi'nde NATO'nun komuta ve kuvvet yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu çerçevede Soğuk Savaş Dönemi'nde 65 olan karargâh sayısı 1999 Washington Zirvesi ile 20'ye düşürülmüş, 2002 Prag Zirvesi'nde 9 ana NATO Karargâhı kapatılmış ve 1 karargâhında yeri değiştirilmiştir. NATO hantallıktan kurtulmak, yetenek ve etkinliğini artırmak için, karargâh sayılarını %45 oranında azaltmış, general ve amiral kadro sayısını da %35 düşürerek 145'ten 95'e düşürmüştür. Bu gelişmeler yaşanırken, NATO'nun kuvvet yapısında da önemli revizyonlar gerçekleştirilmiş, kuvvet yığınağı terk edilerek, esnek ve alan dışı faaliyetlerde görev alabilecek kuvvet yapısı benimsenmiştir.

NATO'nun 2003 yılı içerisinde revize edilen komuta yapısı, Müttefik Harekât Komutanlığı (ACO-MHK) ve Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (ACT-MDK) olmak üzere iki stratejik komutanlık üzerine kuruludur. MHK (ACO), NATO'nun tüm sorumluluk alanlarındaki operasyonel işlevden sorumlu olup, MDK (ACT) ise İttifak'ın dönüşümüyle ilgili askeri çalışmalara önderlik yapmaktadır. MHK'nın (ACO), merkezi Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhında (AMKK-SHAPE) bulunmakta ve komutanlığını Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (AMYK-SACEUR) yapmaktadır. AMKK'nın öncelikli görevi, NATO karargâhına tavsiyelerde bulunmak ve MHK'nın ikinci düzey karargâhına stratejik yön sağlamaktır. MHK'nın ikinci komuta düzeyindeki üç operasyonel karargâhı, Brunssum (Hollanda) ve Napoli'de (İtalya) bulunan iki Müşterek Kuvvet Komutanlığı ve Lizbon'da (Portekiz) bulunan Müşterek Karargâh 'tır. Buna ek olarak MHK'nın üçüncü komuta düzeyinde altı Bölge Kuvvet Komutanlığı bulunmaktadır. Bu Bölge Komutanlıkları ise, İzmir (Türkiye) ve Ramstein (Almanya) Hava Kuvvet Karargâhı, Madrid (İspanya) ve Heidelberg (Almanya) Kara Kuvvet Karargâhı, Napoli (İtalya) ve Northwood (İngiltere) Deniz Kuvvet Karargâhından oluşmaktadır. MDK (ACT) ise, tamamen yeni bir birim olup, merkezi ABD'de Norfolk, Virginia'da bulunmaktadır. MDK'nın görevi ise, ittifak birliklerinin devam eden dönüşümünü kontrol etmek, şekillenmesine yardımcı olmak, imkân ve kabiliyetlerini artırmaktır.

NATO'nun Soğuk Savaş'ta tamamen savunma üzerine kurulu olan kuvvet yapısı ise önce 1991 yılında kabul edilen stratejik konseptle değişikliğe uğramış, daha sonra da 11 Eylül saldırıları sonrasında Prag Yetenek Taahhütleri ile tamamen yenilenmiştir. Prag Yetenek Taahhütlerine göre NATO Kuvvetleri İntikal ettirilebilir Kuvvetler (DF) ve Yerinde Konuşlu Kuvvetler (IPF) ile bu kuvvetlerin alt kademeleri olarak sınıflandırılmıştır. NATO'nun 2010'da kabul edilen yeni stratejik belgesinde ise; NATO'daki değişimin devam edeceği vurgulanmıştır. 2014 Galler Zirvesi'nde, Çok Yüksek Hazırlık Seviyeli Müşterek Görev Gücü'nün kurulmasına karar verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ve NATO

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSLARARASI ORTAM

II. Dünya Savaş'ı sonrası Avrupa tam bir yıkıma uğramıştır. Savaştan galip ayrılan Avrupa devletleri bile ekonomik ve siyasal güçlerini yitirmişlerdi. Savaş sonrası oluşan ortamda iki devlet dikkat çekmeye başlamıştı. Bu devletlerden ilki, savaş kendi sınırları içerisinde gerçekleşmediği için zarar görmemiş hatta savaşın ekonomisine getirdiği canlılık sayesinde 1930 Ekonomik Buhranı'ndan kalma sıkıntıları da aşmış olan ABD'dir. Sovyetler Birliği ise savaş sonrası uğradığı zararlara rağmen güçlü durumunu koruyan diğer bir ülke konumundaydı. Savaşın topraklarında gerçekleşmiş olmasıyla beraber, geniş bir alana yayılan sınırları sayesinde maruz kaldığı zarar yıkıma uğramasına neden olmamış ve güçlü kara ordularının da olması askeri bakımdan Sovyetler Birliği'ni diğer Avrupa devletleri arasında ön plana çıkarmıştır (Turan, 1971: 3).

II. Dünya Savaş'ı sırasında, ortak bir düşmana karşı savaşan devletler askeri alanda sıkı bir işbirliği yürütmekteydiler ve bu işbirliğini savaştan sonra kurulacak olan Birleşmiş Milletler Teşkilatıyla da sürdürmeyi planlıyorlardı. Bu plan çerçevesinde ortak amaçlardan, barışın yeniden inşasından ve büyük ideallerden bahsediyorlardı, ancak bir taraftan da güç mücadeleleri yaşıyor ve dünyada yeni devlet dengeleri oluşuyordu. II. Dünya Savaş'ı sonrasında uluslararası düzenin temel kurallarını belirleyen ve Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü'nü kuran anlaşma 26 Haziran 1945'de San Francisco'da imzalanmış ve 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Öymen, 2002: 93).

Birleşmiş Milletler Anlaşmasının önsözü ve ilk maddesinde insan hakları ve dünya barışının korunması üzerinde önemle durulmuştur. Barış ile güvenliğin korunması, halkların ekonomik ve sosyal gelişimlerinin sağlanması yönünde devletlerin işbirliği yapması gerekliliği öngörülmüştür (Sönmezoğlu, 2005: 143).

26 Haziran 1946'da imzalanan BM anlaşması 19 bölüm ve bunların içindeki toplam 111 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca 70 maddelik Uluslararası Adalet Divanı Statüsü de BM Anlaşması'nın 92. maddesine göre, Anlaşmanın "ayrılmaz bir parçası" olarak tanımlanmıştır. İki dünya savaşına atıfla başlayan uzun bir önsözden sonra I. bölümde örgütün amaçları ve ilkeleri sıralanmıştır. İki maddeden oluşan bu bölümün ilk maddesinde örgütün amaçları sıralanmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2015: 70). BM'nin amaçları şunlardır:

- Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve uzaklaştırmak ve saldırı eylemini ya da barışın başka yoldan bozulması durumunu ortadan kaldırmak üzere, etkin ortak önlemleri almak; barışın bozulmasına neden olabilecek uluslararası uyuşmazlıkların ya da durumların düzeltilmesini ya da çözümünü, adalet ve devletlerarası hukuk ilkelerine uygun olarak, barış yollarıyla gerçekleştirmek,
- Ülkeler arasında, hak eşitliği ve ulusların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulu dostça ilişkileri geliştirmek ve dünya barışının sağlamlaştırılması için elverişli her türlü önlemleri almak, Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözerek ve ırk, cins, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin, İnsan Haklarına ve Ana Özgürlüklerine saygıyı geliştirerek ve özendirerek, uluslararası işbirliğini sağlamak,
- Ulusların, bu ortak amaçlar doğrultusunda gösterdikleri çabaları uyumlaştıran bir odak olmak (Soysal, 1997: 37).

Fakat 1945'ten 1949'a kadar olan süreçte barışın değeri ve korunması umudunun geçerli olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra BM Güvenlik Konseyi'nin gerektiğinde güç kullanımına karar verebilmesi için, bu konuda daimi beş üyenin yani ABD, Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa ve İngiltere'nin görüş birliğine varmaları zorunluymuştu. Çünkü veto hakkına sahip bu devletlerden herhangi birisi, kararın alınmasını önleyebiliyordu. Vetonun bir başka anlamı da, adı geçen devletlerden hiç birine karşı BM'nin kuvvet kullanmasına imkânı olmamasıydı. Böylece, BM Örgütü bu veto hakkı nedeniyle daha en başından, felce uğrama

tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktaydı. Savaş süresince yürütülen işbirliğinin, barış düzeninde yürütülemeyeceği anlaşılmıştı. 1945 yılında, Churchill, ABD Başkan'ı Truman'a gönderdiği bir telgrafta, "Rusların cephesine bir demir perde inmiştir. Bu Demir Perdenin gerisinde neler olduğunu bilmiyoruz." diyordu (Çelik, 1969: 125).

Avrupalı devletler kendilerini, BM Anlaşmasının sağlayabilmeyi öngördüğü korumanın ötesinde, belirli ve somut koruyucu önlem ve düzenlemeler ihtiyacı karşısında bırakan bir tehditle yüz yüze kalmışlardı (Arsın, 1984: 1). Özellikle İngiltere ve ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) savaş sonrası yayılcı bir politika izleyen ve dünya barışı ile güvenliğini tehdit eden bir devlet olarak tanımlamaya başlamışlardır. Bunun nedeni ise iki büyük askeri ve sanayi gücü olan Almanya ve Japonya'nın savaştan yenik çıkmaları sonucunda Avrupa'da ve Pasifikte, yani Sovyetler Birliği'nin batısında ve doğusunda büyük bir boşluk oluşmasıdır (Gürkaynak, 2004: 31).

ABD'nin savaş sırasında Sovyetler Birliği ile yaptığı askeri işbirliği, Amerikan yönetimini Sovyetlerle olan ilişkilerde bir takım ümitlere sevk etmiş ve bunun bir sonucu olarak Avrupa'dan çekilmeye ve tekrar kendi kıtasına kapanmayı düşünmesini sağlamıştır. Bundan dolayı Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası üç alanda faaliyete geçtiği görülmektedir. Bu üç alan Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu ile Asya'dır (Armaoğlu, 2017: 423).

Sovyetler Birliği bu amaçlar doğrultusunda ilk önce Baltık ülkelerine yönelmiş. Estonya, Letonya ve Litvanya gibi memleketleri bir anda ele geçirmişler; Finlandiya'nın büyük bir kısmını ve Polonya'nın büyük bir parçasını sınırlarına dâhil etmişlerdir. Çekoslovakya ve Almanya'nın ise bir kısmına sahip çıktılar. Bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye'ye baskı yaparak toprak taleplerinde bulunmuşlar ve Boğazlardan hak talep etmişler. İran'ın kuzeyinde bulunan ordularını buradan çekmemek ve büyük bir kısmını ele geçirmek için bu devlet üzerinde siyasi baskılarını arttırmışlardır (NATO El Kitabı, 1992: 7).

Bu dönem içerisinde Avrupa'yı yakından ilgilendiren önemli bir sorunda Yunanistan'daki iç savaştı. Alman birliklerinin Yunanistan'dan çekilmesiyle birlikte Almanlara karşı savaşan Yunan çeteciler arasında sağ-sol çatışması ortaya çıkmış ve

bu çatışma partiler arası mücadeleye neden olmuştur.1944 yılından itibaren İngiliz kuvvetleri, Yunanistan'a çıkmaya başlamış ve Ocak 1945'de bu ülkeyi kontrol altına almışlardır (Mcghee, 1992: 49).

1946 Mart'ında yapılan genel seçimlerden sağcıların zaferle ayrılması ve kralın Yunanistan'a dönmesi için yapılan plebisiti monarşi taraftarlarının kazanması üzerine General Markos adındaki bir komünistin liderliğinde Kuzey Yunanistan'da komünist bir ayaklanma başlamıştır. Bu ayaklanmayı ilk olarak Yugoslav lider Tito ve onun arkasından Arnavutluk ile Bulgaristan yardım göndererek desteklemiştir. Böylece Yunanistan bir iç savaşa doğru sürüklenmekteydi. Buradaki en önemli gelişme ise, Yunanistan'daki iç savaş başlamadan önce, 1946 Ocak ayında, Sovyetler Birliği'nin BM Güvenlik Konseyi'ne başvurup İngiliz kuvvetlerinin burada uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini dile getirmesi ve İngiliz kuvvetlerinin Yunanistan'ı terk etmesini istemesiydi. Sovyet Rusya ile Doğu Almanya, Çekoslovakya, Polonya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'tan oluşan komünist rejimler Avrupa'ya yerleşmiş ve yaklaşık 45 yıl sürecek olan Soğuk Savaş'ın alt yapısını oluşturmaya başlamışlardır (Armaoğlu, 2017: 430-431).

Sovyetler Birliği'nin bu yayılcı politikasına karşılık, ABD savaşın ekonomisi büyüyerek çıkmış ve askeri alanda geliştirdiği teknoloji sayesinde bir dünya gücü olmuştur. Bu bağlamda Ataöv; Soğuk Savaş'ın sorumluluğunu Sovyetler Birliği'ne değil, ABD'ye yüklemiştir. Çünkü Ataöv'e göre savaş sonrası zor durumda olan Sovyetler Birliği'nin Avrupa için bir tehdit oluşturması mümkün değildi. Sovyetler Birliği 1945 yılındaki rakamlara göre savaşın sonra silahlı kuvvetlerinde %25'lik bir indirim giderken, ABD silahlı kuvvetlerini %13 indirmiştir. Bunun yanı sıra Amerikan askeri gücü kara ordusundan çok hava ve deniz gücüyle ölçülmektedir (Ataöv, 1968: 307).

Savaşın ekonomik bir gelişme sağlayarak çıkan ABD'nin savaş sonrası en önemli hedefi savaşın sanayisinin ham maddesinin büyük bir bölümünü sağlayan Latin Amerika ülkelerine yerleşmektir. Bununla birlikte Amerikan yönetimi savaş sonrasında bazı önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların en büyüğü savaşın sanayisinin geliştirilmesi için girilen vergi artırım ve ücretlerin dondurulması

gibi tedbirlerin savaş sonrası dönemde Amerikan halkı tarafından kabul görmemesidir.

Bundan dolayı savaş sanayisine verilen siparişlerde birtakım kısıtlamalara gidilmiştir. Ancak savaş ekonomisinin yarattığı dev karları sürdürmek isteyen büyük tekeller, kendi çıkarlarını korumak için ideolojik birtakım nedenler ortaya koymuşlardır. ABD'nin savaş sonrası dönemde iki strateji izlediği görülmektedir (Sahillioğlu, 1968: 79).

Bu stratejilerden ilki; savaş ekonomisinin sürekliliğini sağlamak amacıyla Sovyetler Birliği ile askeri ve ekonomik alanlarda siyasi-ideolojik mücadele geliştirmek, Çin ve Doğu Avrupa ülkelerine kapitalizmi yeniden yerleştirmek. İkinci olarak ise; savaş sonrası dönemde büyük bir yıkıma uğramış olan Batı Avrupa'da politik ve mali hâkimiyet kurmak (Sahillioğlu, 1968: 80).

2.1.1. Soğuk Savaş Dönemini Derinleştiren Gelişmeler

Oral Sander'e göre, "En basit anlamıyla Soğuk Savaş, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin çevresinde kümelenmiş küçük devletlerarasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürdüğü belirli bir döneme verilen addır." (Sander, 1992: 175). Sistemsel tanımı bu şekilde olan Soğuk Savaş, siyaset, ekonomi ve propaganda alanlarında sürdürülmüş, karşılıklı silah kullanımına bu dönemde çok az başvurulmuştur. Özellikle iki süper güç (ABD ve SSCB) hiçbir zaman askerî bir çatışmaya girmemiştir.

Bu tarihsel dönem içerisinde yerel çatışmalar, bölgesel savaşlar, iç karışıklıklar, ideolojik propaganda ve kışkırtmalar yaşanmış, bunların yanı sıra kendi görüş ve çıkarlarını yaymak, korumak için devamlı silahlanma ile gerginlikler içinde zoraki bir denge ve korku politikaları yürütülmüştür. Bu dönemin temelini iki süper gücün kendi sosyal ve siyasal modelini dünyaya kabul ettirme çabası oluşturmuştur (Girgin-Biren, 2002: 28).

1946-1947 yılları arasında yapılan üç konuşma Soğuk Savaş'ı daha da belirgin hale getirmiştir. Wilson ve Lenin'in I. Dünya Savaşı sırasında başlattığı fikir mücadelesi Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu yeni dönemde tekrardan kendisini

göstermeye başlamıştır.Böyle bir durumun yeniden ortaya çıktığını gösteren ve birbirleriyle on üç ay arayla yapılan üç konuşmanın ilkini Stalin, 1946 yılında Moskova’da yapmıştır.Stalin konuşmasında Marx’ın serveti eşit dağıtmadığı için kapitalizmi lanetleyişini tekrarladı ve Lenin’in en sonunda kapitalistlerin birbirleriyle savaşıacağı düşüncesini yeniden gündeme getirdi.Bu iddia doğrultusunda komünist ideolojinin bütün dünyada zafer kazanacağını ve bu zaferle birlikte de barışın geleceğini vurguladı.Stalin konuşmasının sonunda, Sovyet halkından, II. Dünya Savaş’ının neden olduğu zararları gidermek için yeniden büyük fedakârlıklar yapmalarını ve kapitalizmin neden olacağı bir sonraki savaşa hazırlanmalarını istedi (www.st-cyprus.co.uk, Erişim Tarihi: 27.03.2017).

İkinci konuşma ise Winston Churchill tarafından 5 Mart 1946’da Fulton, Missouri’de gerçekleştirilmiştir. “Baltık Denizi’ndeki Stettin’den, Adriyatik Denizi’ndeki Trieste’ye, Kıta’ya demir perde indi. Çizginin ötesinde eski Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin başkentleri yatıyor... Bütün bu meşhur şehirler ve etraflarındaki nüfus... Öyle veya böyle, sadece Sovyet etkisine değil, Moskova’nın çok yüksek ve artan denetim önlemlerine tabidir.” (Gaddis, 2006: 88). Churchill aslında Soğuk Savaş’a damgasını vuracak olan Demir Perde terimini bu ünlü konuşmasından bir yıl kadar önce 12 Mayıs 1945’te ABD Başkanı Truman’a çektiği telgrafta ilk kez kullanmıştır. Bu konuşmayı önemli kılan nokta ise bu terime daha da açıklık getirmesiydi. Çünkü bu konuşmada Churchill, yayılcı ve saldırgan politikalar izleyen Sovyetler Birliği’nin bir dünya birliği ile çevrelenmesi gerektiğine vurgu yapıyordu (Akalin, 2003: 89).Üçüncü konuşma ise Truman tarafından 12 Mart 1947 tarihinde Amerikan kongresinin iki kanadının ortak birleşiminde gerçekleştirildi.

2.1.1.1. Truman Doktrini

II. Dünya Savaş’ı sonrası ekonomik ve askeri olarak dünyanın en güçlü devleti konumuna sahip olan ABD, dünya liderliği rolünü de üstlenmeye başlamıştır. Amerikan yönetiminin ilk hedefi 1930’lu yıllardaki sistemi en iyi şekilde korumaktı. Diğer bir taraftan ise Sovyetler Birliği savaştan Versailles sistemine karşı bir bağı

olmadan ayrılmıştı. İşte bir tarafta Versailles düzenini devam ettirmeyi düşünen ABD, diğer tarafta ise bu düzenle bir bağı olmayan ve bu düzenin kendisine karşı kurulmuş olduğunu iddia eden Sovyetler Birliği bulunmaktaydı. Truman doktrini de savaş sonrası oluşan bu çatışmanın ilk göstergesi niteliğindedir (Sander, 1992: 203).

2.1.1.1.1. Doktrinin Ortaya Çıkmasının Nedenleri

Churchill'in 1946 Mayıs'ında yapmış olduğu "Demir Perde" konuşması Amerikan kamuoyu tarafından hoş karşılanmamıştı. Çünkü Amerikan kamuoyu savaş sonrası uluslararası ortamın uyum üzerine kurulacağına inanmaktaydı. Bu inanışın en büyük nedenlerinden biri Stalin'in 15 Mayıs 1943 yılında Komünist Enternasyonalini dağıtması olmuştur. Komünist Enternasyonal (Comintern) 5 Mart 1919'da Lenin tarafından kurulan silahlı kuvvetler de dâhil tüm mümkün araçlarla uluslararası burjuvaziyi yıkmak ve devletin tamamen yok oluşu için bir geçiş aşaması demek olan uluslararası Sovyet Cumhuriyetini yaratmak için mücadele etme amacı güden uluslararası bir komünist örgüttü (Armaoğlu, 2017: 437).

Hatta Amerikan basınında çıkan bazı haberlerde bu genel düşünce ortamını destekler nitelikteydi. 1944 yılında New York Times şöyle bir açıklamada bulunuyordu "Marksçı düşüncenin Sovyetler Birliği'nde işi bitmiştir". Fakat hemen sonrasında yaşanan gelişmeler Sovyetler Birliği ile Batı arasında ideolojik nitelikli bir mücadelenin ortaya çıkmaya başladığını göstermekteydi. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da parlamenter demokrasilere müsaade etmeyeceğini gösteren gelişmeler, büyük çaplı bir Sovyet ordusu ve Yunanistan, Çin ve başka ülkelerde komünistler ile rakipleri arasındaki şiddetli mücadeleler, Amerikalıların düşüncelerinde büyük değişikliklere neden olmuş ve Truman yönetimi değişime paralel tepkiler göstermiştir (Kennedy, 2009: 442).

Amerikan yönetimini dış politikada önemli değişikliklere sevk eden bir diğer gelişme ise Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında yaşanan Boğazlar Sorunuydu. II. Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği yayılma politikası izlemiş ve Türkiye adına tehdit oluşturan bu politikayla Boğazlar'da üs ve doğu bölgelerinde toprak talep etmiştir. Bu talep karşısında kendisini tek başına savunamayacağını öngören Türkiye II. Dünya savaşı'ndan en büyük güç olarak çıkmış olan ve Sovyetlerin

yayımla politikasından rahatsızlık duymaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri'nden destek istemiştir (Ertem, 2010: 378).

II. Dünya Savaş'ının üç müttefik ülkesi olan İngiltere, ABD ve SSCB, 4-11 Şubat 1945 tarihlerinde gerçekleştirilen Yalta Konferansında bir araya geldiler (Çakmak, 2007: 93). Bu konferansta Türkiye'yi yakından ilgilendiren Boğazlar Sorunu Sovyetler Birliği tarafından gündeme getirildi. Stalin, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin artık eskimiş olduğunu ve değişmesi gerektiğini, bu sözleşme ile Türkiye'nin Sovyetler Birliği üzerinde büyük bir tehlike yarattığını ve artık bu duruma tahammül edemeyeceklerini dile getirdi. Amerika ve İngiltere Boğazlar'da Sovyetler Birliği'ne geçiş serbestisinin genişletilmesini kabul etmekle birlikte İngiltere, Türkiye'ye Boğazlar'daki egemenliği hususunda garanti verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Amerikan Hükümeti de Türkiye'nin egemenlik haklarının ihlal edilmemesi gerekliliğini savunmuştur (Armaoğlu, 2017: 414).

Sovyetler Birliğinin yarattığı büyük tehdit karşısında kendisini tek başına savunamayacağını düşünen Türkiye Batılı devletlerden destek aramaya başladı. İlk desteğini talep ettiği ülke İngiltere oldu fakat savaş sonrası ciddi anlamda zarar görmüş bir ülke olan İngiltere'nin Türkiye'ye destek verebilmesi mevzu bahis dahi olmazdı. Bunun üzerine Türkiye II. Dünya savaşından dünyanın en güçlü devleti olarak çıkmış olan fakat Sovyetler Birliğinin savaş sonrasındaki durumuna tepki göstermeyen Amerika Birleşik Devletlerinden destek arama yolunu seçti. Savaş sonrası dünyanın barış ve güvenliğini milletlerarası iş birliği yoluyla sağlayabileceğine inanan Amerikan kamuoyunun önceliği, savaş için Amerika'dan çok uzakta görev almış olan askerlerinin ülkelerine bir an önce dönmesiydi. Bu sebeple 7 Haziran 1945'te Türkiye'ye Sovyetler Birliği tarafından verilen notadaki (Kars ve Ardahan bölgelerinin Sovyetler Birliği'ne bırakılması ve Boğazlar'da bu devlete üs verilmesi) istekleri karşısında Amerika Birleşik Devletleri tepkisiz kalmayı tercih etti (Ülman, 1961: 57-58).

Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası yayılmacı politikasının farkında olan İngiltere Sovyetler Birliğine konuyu Postdam Konferansı'na götüreceğini belirtmiş, Türkiye'ye de konuyla ilgili diplomatik destek sözü vermiştir (Ülman, 1961: 57-58).

Böylece Sovyet talepleri müttefiklerin 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihli Postdam Konferansında bir kez daha gündeme geldi. Türkiye, Postdam Konferansında bağımsızlığının sembolü olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmalarından biri sayılan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde değişiklik yapılması talepleriyle karşılaşmıştır. Sovyetler Birliğine göre, Türkiye güçsüz bir devlet olmasından dolayı boğazlardan serbest geçiş için gereken garantiyi sağlayamamaktaydı ve Türk Boğazları'nın geçiş rejimi Sovyetlerin de katılımını gerektirmekteydi. Böylece SSCB, ortak kontrolün yanı sıra Boğazlardan üs de talep etmekteydi. İngiltere Başbakanı Churchill, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar'daki üs talebini reddedeceğini bildirdi. Amerika Birleşik Devletleri Ardahan ve Kars'ı kapsayan toprak verme sorununun, Sovyetler Birliği ve Türklerin kendi aralarında çözmeleri gereken bölgesel bir sorun olarak görmekteydi. Yani Amerikan Yönetimi, Türk-Sovyet diyalogunun geliştirilmesi gibi yetersiz bir politika izliyordu. ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği dönemin koşullarına yanıt vermediğini düşündükleri Montreux'de değişiklik yapılması hususunda görüş birliğine varmakla birlikte ortak bir karara varamamışlardır. Sorunu her üç ülkenin Türkiye'yle birebir görüşmeler yoluyla ele alması ve görüşlerini ayrı ayrı Türkiye'ye bildirme kararı verildi. (Oran, 2001; Oran, 2003).

Sonuç olarak Türkiye Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'den istediği desteği Postdam Konferansı'nda da alamamıştır. Boğazları uluslararası su yolu statüsüne çevirmek gibi bir fikirle de olsa Montreux'ü değiştirme konusunda Sovyetler Birliği'yle anlaşan ABD Başkanı Truman Türkiye'den talep edilen toprak konusunun ise iki ülke arasında çözülmesi gereken bir husus olduğu belirtilmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 34).

ABD'nin Boğazlar politikası Postdam Konferansı'ndan kısa bir süre sonra olası uluslararası su yolu statüsüne geçiş ile birlikte silahsızlanma gerektireceğinden hareketle bir nevi değişikliğe uğramıştır. Konuyla ilgili ABD'li askeri uzmanlar, Boğaz'ın her iki tarafında da geniş bir alanın silahtan arındırılması gerektiğini ve bunun Türkiye'nin savunmasında zayıflığa sebep olacağını belirtmişlerdir. Bunun üzerine Truman Boğazlar'la ilgili tutumunu değiştirmiştir (Ülman 1961: 63).

İran II. Dünya savaşında Sovyetler Birliği ve İngiliz birlikleri tarafından işgal

edilmiş, 1942 yılı Ocak ayında İran ve işgalci devletler arasında bir antlaşmayla işgalci devletler askeri unsurlarını savaşın bitimi itibariyle altı aylık bir sürede geri çekmeyi taahhüt etmişlerdir. 1945 Eylül ayında Londra’da yapılan Dışişleri Bakanları Konferansı’nda işgalci güçler, İngiliz ve Sovyet askerlerini 2 Mart 1946’da çekme kararı almışlar fakat geri çekilme tarihi yaklaşırken Sovyetler Birliği asker sayısını azaltmak yerine daha da arttırmıştır (Armaoğlu, 2017: 424).

Bunun üzerine Sovyetler’in İran’dan çekilmeyeceğinden endişelenen ABD, Moskova’dan İran’da bulunan askeri unsurlarını 1 Ocak 1946 itibariyle geri çekilmesini istemiş ancak Sovyetler Birliği buna yanaşmamıştır. Başkan Truman, Moskova’nın İran’ın haklarına saygı duymadığını düşünmüş ve bu durumun ileride Sovyetler Birliği’yle olası bir işbirliğini zora soktuğunu hatta imkânsız hale getirdiğini belirtmiştir. Esas sorun İran petrolünün Sovyet kontrolüne girmesinin dünya hammadde dengelerini değiştirmesi ve Batı’nın İran petrollerinden yoksun kalma endişesidir (Ülman, 1961: 72).

Sovyetler Birliği’nin Yalta Konferansı’nda anlaşıldığı üzere Polonya ve işgali altında bulunan diğer ülkelerden çekilmediğini, aksine bölgede komünist ittifak oluşturma gayretlerine giriştiğini gören Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler’in bu politikalarından rahatsızlık duymaya başlamıştır (Sönmezoğlu, 2005: 33-34).

Sovyetler’in genişleme politikası ve İran petrolünü Moskova’nın kontrolüne alması endişesi Postdam Konferansı’ndan bir süre sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin Boğazlar konusundaki fikirlerinin değişmesine ve Türkiye’ye destek vermesine yol açmıştır. Önceleri Sovyetler’in Türkiye’nin doğusundan toprak taleplerine, iki ülkenin arasında çözmeleri gereken bir sorun olarak yaklaşırken Postdam Konferansı’ndan kısa bir süre sonra konuya bakışa değişmiş ve Türkiye’nin toprak bütünlüğünden yana tavır almıştır. İşte Ortadoğu’da yaşanan tüm bu yeni gelişmeler, ABD’yi Sovyetler Birliği’ne yönelik yumuşak politikasını gözden geçirmeye sevk etmiştir (Gönlübol-Ülman, 1996: 202).

II. Dünya Savaşı’nın ardından savaşı katılan tüm ülkeler gibi Türkiye de aşamayacağı dev ekonomik sorunlarla boğuşmaktaydı. Savaş sırasında yüksek fiyatlardan hammadde ve gıda ürünleri ihraç eden Türkiye’nin gelirleri, savaş sonrası

tüm bu ürünlerin fiyatları yavaş yavaş normale döndüğü için azalmıştır. Mevcut Sovyet tehdidi yüzünden silah altında tuttuğu ordusunu terhis edememek de Türkiye'yi ekonomik bir külfet olarak zorluyordu (Sönmezoğlu, 2005: 37).

Bu dönemde ekonomik gücü büyük bir orduyu uzun süre silah altında tutmaya yeterli olmayan Türkiye dış yardımlara daha fazla gereksinim duymaktaydı. Türkiye II. Dünya Savaşı sırasında hem İngiltere'den hem de ABD'den askeri yardım almaktaydı. Amerika Birleşik Devletlerinin savaş sırasında Türkiye'ye yaptığı yardım Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince 95 milyon dolarlık savaş malzemesiydi. ABD'nin 11 Mart 1941 tarihli Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince dört yıl süreyle yaptığı yardım, iki devlet arasında bir anlaşma konusu olmamıştır. II. Dünya Savaşı'nın son günlerinde, ABD bu yardımı bir anlaşmaya bağlamak istemiş ve iki hükümet arasında yapılan görüşmeler sonunda 23 Şubat 1945'de Ankara'da bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince, Türkiye savaş sürdükçe ABD'den savunma madde ve hizmetleri almaya devam edecek, buna karşılık savaş sona erdiği zaman, bu anlaşma gereğince kendisine devredilmiş olan savunma maddelerinden imha ve kayıp hariç tüketilmemiş olanları Amerikan Hükümetine geri verecektir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ABD bu yardımları kesince, Türkiye sadece İngiltere'nin yardımıyla yetinmek zorunda kalmıştır (Gönlübol-Ülman, 1996: 211).

Türkiye'nin o yıllarda sahip olduğu 245 milyon dolarlık döviz ve altın stoğunu Sovyetler'le olası bir savaş ihtimalini göz önünde bulundurarak harcamıyor olması, içinde bulunduğu ekonomik çıkmazı aşmak için dış kredi arama yoluna itiyordu (Ülman, 1961: 90).

Türkiye o dönem birçok ülke gibi ABD'yi öncelikli cazibe merkezi olarak görmekteydi. Savaş sonrası karşı karşıya kaldığı ekonomik sıkıntıları aşabilmek adına 1945 yılının sonlarında Amerika Birleşik Devletlerinden İthalat ve İhracaat Bankası kanalıyla 300 milyon dolar tutarında bir kredi istedi. Türkiye'nin bu talebine olumsuz yanıt veren ABD bir yıl kadar sonra 1946 Ekim ayında Türkiye'ye 25-50 milyon dolarlık % 4 faizli ve 5 yıl vadeli bir kredi açıldığını bildirdi. Bahse konu bu miktar hem Türkiye'nin talebinin çok altında hem de karşı karşıya olduğu ekonomik sıkıntıları gidermesi için oldukça yetersizdi (Gönlübol-Ülman, 1996: 211).

Türkiye'nin ABD'nin askeri ve ekonomik desteğini aradığı bu günlerde, Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye'nin komşusu olan Yunanistan da komünizm tehdidi ile karşı karşıya bulunuyordu. Bu ülkede II. Dünya Savaş'ı daha sona ermeden sağ ve sol eğilimli gruplar arasında silahlı çatışmalar başlamıştı. Yunanistan'da savaş bittikten sonra da devam eden bu gerilla savaşları 20 Mart 1946'da Litokhoron'a saldırılmasıyla tırmanışa geçmişti. BM Güvenlik Konseyi bu ülkede bozulan duruma tepki olarak, oya başvurup inceleme kararı aldı ve inceleme sonucunda da gerilla tehdidin ciddi boyutlara ulaştığını açıkladı. II. Dünya Savaş'ı sırasında Yunanistan'ı kendi nüfuz bölgesine aldığı için, komünist Balkan devletleri tarafından desteklenen isyancılar karşısında bu ülkeye yardım etme görevi de büyük ölçüde İngiltere'ye düşüyordu. Bu nedenle, İngiltere, 1944 Ekim'inde Yunanistan'a giren kuvvetlerinin bir kısmını savaşın bitmesinden sonra geriye çekmemiş ve bu devlete önemli askeri ve ekonomik yardımlar yapmıştır (Ülman, 1961: 90).

Ancak, savaş sonrasında İngiliz ekonomisi büyük bir buhran geçirmeye başlayınca, Londra Hükümeti, dış yükümlülüklerinin bir kısmından kurtulmak gereğini duymuştur. Bu nedenle İngiltere, Türkiye ile Yunanistan'a, II. Dünya Savaş'ının sona ermesinden sonra da yapmaya devam ettiği geleneksel ekonomik ve askeri yardımları kesmeyi ve Yunanistan'daki askerlerini geri çekmeyi planladığını iki ayrı memorandum ile ABD yönetimine bildirdi (Ülman, 1961: 93).

Bunun üzerine Amerika Başkanının dış politika danışmanı olan George F. Kennan 1947 Baharında yaptığı önerisinde Yakın ve Orta Doğu'dan İngiltere'nin çekilmesiyle doğacak boşluğu doldurmayı ve böylece İngiltere'nin sorumluluğunu almayı teklif etti. Özellikle Yunanistan'daki iç durumun giderek kötüleşmesi, Amerikan dış politikasındaki bu dönüşümün nedeni olmuştur. Başkan Truman için önemli olan Yunanistan'daki iç savaşın bitmesi ve Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasıydı. Doktrinin birinci ve en önemli amacı, dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun Sovyet yayılcılığının önlenmesini sağlamak aynı zamanda, Amerikan siyasi ve ekonomik anlayış biçimini de yaymaktı (Bağcı, 2001: 5-6).

2.1.1.1.2. Doktrinin İlanı ve Amerikan Kongresinde Yasalaşması

İngiltere tarafından gönderilen iki memorandumun kopyası 21 Şubat 1947

yılında Amerikan Dışişleri Bakanlığına verildikten sonra Truman belli ülkelere yardım konusunda Kongre üyelerini ikna etmek için bir toplantı düzenledi. ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson tarafından Sovyetler Birliği'nin yayılmacı ve saldırgan politikalarına dikkat çeken bir konuşma yapıldı. Bu konuşmasında Sovyetler Birliği'nin Yunanistan, İran ve Boğazlar üzerindeki baskısının üç kıtayı Sovyet tehdidine maruz bırakabileceğine vurgu yaptı. Acheson tarafından gerçekleştirilen bu konuşma Kongre liderleri tarafından destek görmüştü (Güler, 2004: 216).

Bu toplantılardan sonra Soğuk Savaş'a damgasını vuran üç konuşmadan sonuncusu Truman tarafından 12 Mart 1947'de Kongrenin iki kanadının ortak birleşiminde gerçekleştirildi (Uslu, 2000: 97).

Truman tarafından gerçekleştirilen konuşma şu şekildeydi: "...Yunanistan'daki Amerikan İktisadi Heyeti ile Amerikan Büyükelçisinden gelen ilk yazanaklar Yunanistan'ı özgür bir ülke olarak hayatta kalacaksa, yardımın gerekli olduğuna ilişkin Yunan hükümetinin görüşünü desteklemektedir. Yunan devletinin varlığı bile kuzey sınırları başta olmak üzere, hükümet otoritesine birçok noktalarda karşı gelen komünistlerin önderliğindeki birkaç bin silahlı kişinin terörist çalışmaları ile artık tehlikeye düşmüştür. Bu arada, Yunan hükümeti duruma egemen olamamaktadır... Yunanistan kendine yeterli ve saygı duyulan bir demokrasi olacaksa yardım görmelidir... Yunanistan'a verilecek parayı bizim denetlememiz çok önemli bir noktadır. Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye'de dikkatimize hak kazanmıştır... Türkiye'nin de yardımımıza gereksinimi vardır... Silahlı bir azınlık ya da dış baskılar boyunduruk altına alınmayı karşı koyan halkları desteklemenin birleşik devletlerin siyaseti olduğuna inanıyorum." (Ataöv, 2006: 102).

Truman Doktrini olarak adlandırılacak olan bu konuşma ABD'nin Birleşmiş Milletler Yasası'na uygun olarak, özgür ve demokratik ülkeleri destekleyeceği esasına dayanmaktaydı (Öymen, 2002: 64). Başkan Truman, Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık yardım yapılması, bu iki devlete sivil ve askeri personel gönderilmesi ile seçilecek bazı Yunan ve Türk personelinin Amerika'da yetiştirilmesini sağlayacak yetkilerin Kongre tarafından verilmesini istemekteydi. Truman daha çok Yunanistan'ın durumunun aciliyetinden ve bu ülkeye

gönderilecek Amerikan yardımlarının öneminden bahsetmiştir. Truman'ın konuşmasında Türkiye daha arka planda kalmış ve bu ülkenin Sovyetler tarafından kontrol edilmesinin ne gibi sonuçlar doğuracağı vurgulanmıştır. Aslında Türkiye'nin durumu Amerikan yöneticilerinin kendi aralarında ve Kongre üyeleri ile yaptıkları görüşmelerde önemli bir yere sahipti. Truman'ın konuşmasında Türkiye'ye ikincil planda yer verilmesinin esas nedeni ise Amerikan halkının stratejik kavramlardan çok somut gelişmelere önem vermesiydi. Bir diğer neden ise, Sovyetler Birliği'nin daha fazla tahrik edilmesinin engellenmek istenmesiydi (Uslu, 2000: 97).

Bu yardım kapsamında verilecek olan 400 milyon doların, 300 milyonu Yunanistan'a, 100 milyonu ise Türkiye'ye verilmiştir. Ancak kanunun parlamentodaki görüşmeleri sırasında, Truman Doktrini bir takım eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerden ilki; ABD'nin bu yardımı Birleşmiş Milletler nezdinde yapması gerektiğini dile getirmiş ve bu yola başvurmamakla BM'nin zayıflatıldığına dikkat çekilmiştir. İkinci eleştiri ise, ABD'nin Truman Doktrini ile Ortadoğu'daki İngiliz emperyalizmini devam ettireceğini ve bir petrol emperyalizmine girişeceğine vurgu yapmıştır (Çelik, 1969: 130).

22 Nisan 1947'de ABD Senatosu'nda, 9 Mayıs 1947'de Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası" ya da orijinal adı "Public Law 80-75" olan ve Truman Doktrini olarak bilinen yasa, adına aldığı Başkan Truman tarafından 22 Mayıs 1947'de onaylanarak yürürlüğe girdi. Yasayla ABD Başkanı'na Yunanistan ve Türkiye'ye malzeme, bilgi, teknik ve askeri destek personeli ile mali yardım gönderme yetkisi verilmiş, bu kapsamda 400 milyon dolarlık bir bütçe ayrılmıştır. Bu yardımla elde edilecek kazanım ABD Başkanı'nın bilgisi ve onayı alınmadan yardımı alanlar tarafından, yardımın amaçları dışında herhangi bir şekilde kullanılmayacak Yunan ve Türk hükümet yetkilileri aldıkları yardımı yerinde ve amacı doğrultusunda kullanıp kullanmadıklarını denetlemek üzere gönderilecek ABD yetkililerine her türlü bilgi ve belgeyi sunmaktan kaçınmayacakları gibi Amerikan basın ve radyo temsilcilerinin Türkiye ve Yunanistan'da serbestçe incelemelerde bulunup topladıkları bilgileri ABD kamuoyuna iletmelerine engel olamayacaklardır (Ertem, 2010: 389).

Zira Türkiye, Truman Doktrini yardımını almayı kabul ettiğinde, onun

şartlarını da kabul etmiştir. Yardımın nerede ve nasıl kullanıldığını ABD'ye bildireceğini ve ABD'nin gerektiğinde basın ve uzmanları aracılığı ile inceleme yapabileceğini kabul etmiştir (Gözen, 2011: 391).

Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Yasası'nın en can alıcı noktası ise "Vandenberg Değişikliği" adıyla bilinen şerh maddesidir. Buna göre; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardımın kesilmesini talep ederse, Yunan ya da Türk Hükümet yetkilileri artık yardımı istemedikleri bildirirlerse Amerikan Başkanı yapılan yardımın amacına ulaştığına, düzelmenin gerçekleştiğine ya da gerçekleşme ihtimalinin kalmadığına karar vermesi halinde ABD yardımı sonlandıracaktı. (Ülman, 1961: 105).

2.1.1.1.3. Truman Doktrini Çerçevesinde Türkiye'ye Yapılacak Yardım Anlaşması

23 Mayıs 1947 tarihinde ABD Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları temsilcilerinden kurulan ve General Lunsford Oliver başkanlığındaki bir Amerikan inceleme kurulu Ankara'ya gelerek Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda çalışmalara başlamıştır. Bu heyet ilk aşamada Türkiye'nin ulaşım ve haberleşme alt yapısının modern bir askeri gücü destekleyebilecek duruma getirilmesini hedeflediğini beyan etmiştir. Ayrıca askeri yardımın Türk ordusuna savunma amaçlı bir yapı kazandırmaya yönelik olacağı vurgulanmıştır. General Oliver, yaptığı incelemeler sonucunda "Türk ordusunu insan gücü bakımında çok üstün bulmakla beraber, her türlü silah ve teçhizata gerek duyduğunu" belirtmiştir (Güvenç, 2010: 264-265).

Türk yetkilileri ile Amerikan heyetinin altı hafta kadar süren istişareleri sonrası Amerikan Hükümeti'ne sunulmak üzere Türk ordusunun ihtiyaçları ve hangi alanlarda desteklenmesi gerektiği hususunda bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda General Oliver ekonomik durumun düzeltilmesi için silah altındaki erlerin sayısının azaltılmasını, bununla beraber savunma gücünün artırılması için Türk ordusunun kullandığı silahlarda modernleşmeye gidilmesini tavsiye etmiştir. Oliver Heyeti'ne göre Yardım Kanunu çerçevesinde yapılacak olan 100 milyon dolarlık yardım, modernizasyon işinde kullanılmalıdır. Yardımın tekraren gerçekleşmesi halinde yani

sadece 3 yılda, 300 milyonluk bir yardımla Türkiye kendi kendini savunma kapasitesine sahip olabilecektir (Gönlübol-Ülman, 1996: 216).

Türkiye ile ABD arasında, 12 Temmuz 1947 günü Ankara'da imzalanan "Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında anlaşma"¹ imza gününden itibaren yürürlüğe girmiş; ardından, TBMM anlaşmayı 1 Eylül 1947 gün ve 5123 sayılı kanunla onaylamıştır (Çelik, 1969: 131). 12 Temmuz 1947'de imzalan ve Türkiye'ye yardım programının temelini oluşturan anlaşmanın özeti şu şekildedir:

"...Anlaşma, yardımın Amerika Birleşik Devletleri tarafından Türkiye'nin talebi üzerine, güvenlik kuvvetlerini güçlendirmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması için verildiğini ifade etmektedir. Yardım; Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'nin temel amaçlarını güçlendirecek ve Türk-Amerikan dostluğuna katkıda bulunacaktır. Türkiye, ABD Başkanı'nın Kongre kararıyla yetki verdiği bu yardımı yararlı şekilde kullanacaktır. Yardım, gerekli enformasyon ve teknik destekle birlikte, ABD'nin Türkiye misyon başkanlığının Türk Hükümetiyle danıştıktan sonra saptayacağı biçimde verilecek, mali koşullar doğrudan iki hükümet arasında kararlaştırılacaktır. Türkiye, yardım programının kullanımı ve ilerleyişi ile ilgili komple raporlar verecek, enformasyon ve gözlemler iletecektir. Türk ve Amerikan halklarına eksiksiz bilgiler aktarılabilmesi için, ABD basının yardım konusunda gözlemlerde bulunmasına izin verilecek, Türk Hükümeti de yardım programının her yönünü eksiksiz açıklayacaktır. Her iki hükümet, yardım programı çerçevesinde verilmiş maddeler, hizmetler ve enformasyonun güvenliği açısından, diğer tarafın gerekli göreceği tedbirler alacaktır. Türkiye, ABD'nin onayı olmadıkça sözü geçen madde, hizmet ve enformasyonun sahipliğini üçüncü taraflara devredemez, bunları resmi Türk yetkilileri dışında kimsenin kullanmasına izin veremez ve verdikleri amacın dışında kullanılamaz. Türkiye, bu yardımdan gelen kazançları, başka bir ülkeye kredi vermek için ya da başka bir ülkenin çıkarına kullanamayacaktır." (McGhee, 1992: 87-88).

Verilen yardım, iki hükümetten birinden gelecek talep üzerine veya BM

Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurulu veya ABD Başkanı bu yardımı gereksiz kıldığını vurgularsa durdurulacaktır (Vandenberg Maddesi diye bilinen madde).

Bu anlaşmanın hazırlanması sırasında Amerikan yetkililerini en çok uğraştıran nokta, yapılacak yardımın amacına uygun ve verimli bir şekilde kullanılmasını denetlemek sorunu olmuştur. Nitekim bu yetkililer, Yunanistan'la imzalanan yardım anlaşmasına Yunanistan'a yapılacak Amerikan yardımının bağlı olacağı kayıt ve şartlar hakkında belirgin hükümler koymuşlar ve yardım programının uygulanmasında açıklığı sağlamak amacıyla, Amerikan Kongresinin kabul ettiği “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu’nun hükümlerine uygun olarak, Yunan Hükümetinin Amerikan basın ve radyo temsilcilerine bu yardımın kullanılmasını serbestçe izlemek ve gördüklerini tam olarak bildirmelerine kayıtsız şartsız izin vermesini sağlamışlardır.” (Gönlübol-Ülman, 1996: 217).

Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu devrinde yabancılara tanınan hakların kapitülasyonlar adı altında Türkiye’nin başına açtığı sorunları unutmayan Türk yöneticiler, bu anlaşmada ülkenin bağımsızlığına aykırı düşecek ve iç işlerine müdahaleye yol açacak yükümlülükler altına girmeyi kabul etmemekteydiler. Bunun bir sonucu olarak Türkiye’nin kuşkularını ortadan kaldıracak formüller kullanıldı. 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın ikinci maddesinde, Amerikan yardımının bağlı olacağı kayıt ve şartlar birer birer sayılmadı, bunun yerine şu hükme yer verildi: “Misyon şefi, bu anlaşma gereğince peyderpey yapılacak muayyen yardımın kayıt ve şartlarını Türkiye Hükümeti temsilcileriyle danışarak tespit edecektir” (Çelik, 1969: 133).

Ancak bu maddenin ikinci paragrafında, Türkiye’nin kendisine verilen bu yardımı amaçları dışında kullanamayacağı ve yardımın kullanımının Amerikalı görevlilerin denetimine açık olacağı şu cümlelerle hükme bağlanmaktaydı: “Türkiye Hükümeti yapılan yardımı tahsis edilmiş bulunduğu gayeler uğrunda kullanacaktır. Sorumluluklarının icrası sırasında görevini serbestçe yapabilmesini mümkün kılmak için Türkiye Hükümeti, Misyon Şefine ve temsilcilerine yapılan yardımın kullanılışı ve ilerleyişi hakkında rapor, malumat ve müşahede şeklinde isteyebilecekleri her türlü kolaylık ve yardımı sağlayacaktır” (Oran, 2001: 533).

12 Temmuz 1947 anlaşmasının en önemli maddesi, dördüncü maddedir. Bu madde şu şekildedir: “Türkiye hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin onayı olmadan, bu türden hiçbir madde ya da bilginin mülkiyet veya zilyetliğini devredemeyeceği gibi, onay olmadan Türkiye Hükümetinin subay, memur ya da ajanı sıfatını taşımayan bir kimse tarafından bu maddelerin ya da bilginin kullanılmasına, bu bilginin bu sıfatı taşımayan bir kimseye açıklanmasına, bu maddeler ve bilgilerin verildikleri amaçtan başka amaçla kullanılmasına izin vermeyecektir” (Gönlübol- Ülman, 1996: 218).

12 Temmuz 1947 anlaşmasının imzalanmasından on yedi yıl sonra, ABD Başkanı Johnson, 3 Haziran 1964 günü Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’ye yolladığı mektupta bu maddeyi hatırlatarak Türkiye’nin elindeki silah ve araçlarla Kıbrıs’a müdahale edemeyeceğini dile getirmiş ve Türkiye tarafından yapılabilecek bir müdahaleyi bu şekilde engellemiştir (Ataöv, 2006: 229).

2.1.1.2. Marshall Planı

Truman Doktrini, Sovyet tehdidini en yakından hisseden Türkiye ve Yunanistan’a daha çok askeri yönden bir yardım yapılmasını içermektedir. Ancak bu dönemde Avrupalı devletler mali olarak pekiyi durumda değillerdi. Mali anlamda kalkınmalarını sağlayacak kaynakları yoktu. Avrupa’nın bu kötü olan ekonomik durumu Sovyetler Birliği’nin komünizmi yayma girişimleri için büyük bir fırsattı. Sovyet yönetimi, özellikle komünist partilerin güçlü olduğu Fransa ve İtalya’yı ilk hedef olarak görmekteydi. Bu iki ülkede komünist partilerin aracılığıyla çıkan grevler ülkelerin iyi olmayan ekonomilerinin daha da kötüye gitmesine neden olmaktadır. Avrupalı devletlerin ekonomik olarak yaşadıkları sıkıntılar Amerikan yönetiminin gözünden kaçmamıştı. Bu duruma paralel olarak ABD 1945-46 yılları arasında Batı Avrupa’ya 15 milyar dolar ekonomik yardımda bulunmuş, ancak bu yardımlar ithalat ve bütçe açıklarının kapanması gibi pek de verimli olmayan alanlara harcanmıştı (Ataöv, 2006: 229).

Amerikan yönetiminin, Avrupa da ki özgür halkların kendi kurumlarını korumalarına yardım etmek için başka bir yöntem geliştirmesi gerekmektedir. İşte ABD’nin, Avrupa’yı iktisadi açıdan kendi ayakları üzerinde durdurmak esasına

dayalı çözüm yolu Marshall Planı olarak adlandırılan formülle gerçekleştirilecekti (Kennedy, 2009: 448).

Truman Doktrininden sonra Marshall Planı da ABD'nin Soğuk Savaş stratejilerinin büyük bir parçasını oluşturmaktaydı. Haziran 1947 tarihinde Marshall tarafından açıklanan Avrupa Kalkınma Programı ABD'yi Avrupa'nın kalkındırılmasından sorumlu tutmaktaydı (Armaoğlu, 2017: 165-167).

Marshall yaptığı bu konuşmada Avrupalı devletlerden ekonomik olarak kalkınmalarını sağlayacak bir plan yapmalarını istedi ve hazırlanacak ortak bir planı Amerika'nın destekleyeceğini dile getirdi (Armaoğlu, 2017: 165-167).

Daha sonra Marshall Planı olarak adlandırılacak olan bu Program'ın dayanak noktaları ve amaçları ise şöyleydi;

Avrupa'nın içinde bulunduğu ekonomik bunalımın açlık, fakirlik ve umutsuzluk getirecek olması ve buna paralel olarak da halkın komünist partilere oy vererek onları iktidara getireceği endişesi Sovyetlerin silahlı müdahale olasılığından daha korkutucuydu. Buna ek olarak komünist parti iktidarının da Moskova'nın isteklerini yerine getirecek olması endişenin seviyesini daha fazla arttırmaktaydı.

Sovyetler Birliği'nin böyle bir yardımı kendisine bağımlı olan ülkelere kabul ettirmeyip bu ülkelerle olan ilişkilerinin zedelenmesiydi.

En önemli amaç ise Amerika'nın yapacağı ekonomik yardımlar hem psikolojik hem de maddi olarak Avrupa'yı kendi yararına etkileyecekti. Yani Batı Avrupa ayağa kaldırılarak dünya ticaretine kazandırılacak, yardım alan ülkelerin ekonomileri denetlenecek, Amerikan mallarına Pazar sağlanacak ve ekonomisi canlandırılacaktı (Gaddis, 2006: 36).

Avrupalı devletler için Marshall yardımlarını cazip kılan şey verdiği kredilerin düşük faizli ve ortalama 15 yıl ödemesiz olmak üzere 44 yıl gibi çok uzun vadeli olmasıydı. Ancak bu yardımların işleyiş mekanizması çok önemliydi. Çünkü yardımı alan ülke, Amerikan Yardım Heyetine isteklerini bildiriyor ve bu isteklerde Amerika'daki Ekonomik İşbirliği İdaresine gönderiliyordu. Eğer İdare bu istekleri olumlu görürse talepleri Amerikan piyasasından satın alarak Amerikan gemileriyle

yardım isteyen ÷lkeye ulaştırıyordu. Yardımı alan ÷lke bunları hangi alanlarda kullanacağını Amerika'ya danışarak kararlaştırmak mecburiyetindeydi. İşte bu yardımların işleyişindeki mekanizmanın önemi burada ortaya çıkmaktaydı. Çünkü Amerika'nın Marshall Planı ile hedeflediği, ÷lkelerin mali politikasını etkileme politikası böylece gerçekleşmiş oluyordu (Oran, 2001: 485).

Türkkaya Ataöv'e göre, "Marshall Planı Avrupa Devletlerinin ekonomik bakımdan gerçeekten kurtuluşunu hedef almayıp söz konusu ÷lkelerin siyaset ve ekonomisini "Anglo-Amerikan egemenliğinin dar, çıkarıcı ve stratejik-askeri" tasarılarına uydurma amacını gütmekteydi." Savař sonrası kurulmakta olan düzende Sovyetler Birliđi ile farklı saflarda yer aldığını düşünen ABD, ulusal güvenlik çıkarları ačíısından Batı Avrupa'nın ekonomik ve endüstriyel potansiyelinin Sovyetler Birliđi'nin denetimine gećmesini engellemek ve ekonomik olarak yeniden kalkındırılmış Batı Avrupa'nın (Batı Almanya dâhil) kendi yanında yer almasını sağlamak üzere Marshall Planını hayata gećirmiřtir (Ataöv, 1968: 296).

Marshall'ın Avrupa'nın iktisadi kalkınmasını ilgilendiren ünlü konuşmasından sonra bu öneriyi değerlendirmek için 27 Haziran 1947'de Paris'te bir toplantı gerçekeştirildi. Bu toplantıdan sonra ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde sağladığı fonların üye ÷lke ekonomilerini canlandırmaya yönelik olarak etkin dağılımını sağlama ve üye ÷lkeler arasındaki ticari ödemeleri kolaylaştırma faaliyetlerini yürütmek amacıyla 12 Temmuz 1947'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kurulmuştur. Bu örgüt; Avusturya, Belćika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveć, İsviçre, İtalya, İzlanda, Lüksemburg, Norveć, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan devletleri tarafından kurulmuştur (Sönmezođlu, 2005: 69).

Örgüt üyesi 16 devletin, ihtiyaćlarını gösteren ortak rapor 1947 Eylül'ünde ABD'ye sunuldu. Marshall Planı çerçevesinde ABD'ye sunulan bu rapor, 3 Nisan 1948 tarihinde yardımın finansmanının sağlanması için Ekonomik İşbirliği Kanunu adıyla Kongre'de kabul edildi (Ertem, 2010: 392).

Siyasal ve askeri alanda Tuman Doktrini ile başlatılan ve NATO'yla devam eden, ekonomik alanda da Marshall Yardımıyla başlatılan ve Amerikan dış borć

yardımlarıyla devam eden yeni bir dünya düzeni hegoman güç konumuna erişen Amerika tarafında kuruldu.

2.1.1.3. Kominform ve Çek Darbesi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkenin kendi kabuğuna çekilmesiyle politikasını rahatlıkla gerçekleştirebileceğini düşünen Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde toparlanan ülkelere karşı uydu ülkeleriyle bağlarını arttırmak ve komünist faaliyetlerini güçlendirerek tek merkezden yönetmek için yeni tedbirler almayı kararlaştırdılar (Armaoğlu, 2017: 437).

Bu kararın bir sonucu olarak 5 Ekim 1947'de Polonya da SSCB, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Yugoslavya, Romanya, Fransa ve İtalya komünist partilerinin katılımıyla Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu (Kominform) kurulmuştur (Oran, 2001: 500).

Yayınlanan belgelerde Kominform'un kuruluş amaçları şu şekilde belirtilmiştir; İşçilerin tek vatani olarak Sovyetler Birliği'nin savunulması, Birleşik Amerika tarafından önderlik edilen emperyalizmle mücadele ve bütün dünyayı kapsayacak olan bir Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması (Çakmak, 2003: 99).

Aynı zamanda bu belgeler dünyanın artık iki bloka ayrılmış olduğunu bildirmekteydi. Kominform, 19'uncu yüzyıldaki I. ve II. Enternasyonallerin devamı niteliğindedir. Lenin 5 Mart 1919'da III.Enternasyonalini, yani Komünist Enternasyonalini (Komintern) kurmuş ve bu teşkilat 1943 Mayıs'ında Stalin tarafından dağıtılmıştır. Kominform şimdi bir çeşit IV. Enternasyonal niteliğindedir (Armaoğlu, 2017: 437).

Kominform esas olarak Marshall Planı'na tepki olarak kurulmuş ve planın Avrupa'da kabul görmesini engellemeye çalışmıştır. Bu hedef doğrultusunda Avrupa'da çeşitli propaganda hareketleri gerçekleştirilmiş ve Batı ülkelerinin kalkınmalarını sağlayacak olan OEEC'ye karşı bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt üye ülkelerin iktisadi açıdan gelişimini hızlandırmak ve aralarındaki eşgüdümü sağlamak amacıyla Ocak 1949'da SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya'nın katılımıyla kurulan Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi

(COMECON)'dir (Hasgüler, 2007: 41).

Kominform'un kuruluşundan sonraki diğer bir önemli gelişme ise 1948 Şubat'ında Çekoslovakya'da gerçekleşen darbeydi. Çekoslovakya'da II. Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni yönetim Sovyetlerle iyi geçinmeyi hedefliyordu, bunun yanı sıra Batılı devletler bağlarını koparmamaya çalışıyordu. Hükümetteki bakanların çoğu Komünist Partisi dışındaydı. Bu durum Sovyet yönetimini memnun etmemekteydi. Bundan dolayı, Çek komünistler tarafından hazırlanan Doğu Avrupa'daki demokratik hükümete sahip olan tek ülkeyi ele geçirme girişimi Sovyetler Birliği tarafından açıkça desteklenmiştir (Gaddis, 2006: 37).

Sonuç olarak Sovyetler birliği tarafından desteklenen komünistler 1948 Şubat'ında yaptıkları darbeyle Çekoslovakya'daki yönetimi ele geçirmişlerdir. Çekoslovakya da gerçekleşen bu darbe Batı'da büyük yankılar ve tepkiler uyandırdı. Bu hadise üzerine Batılılar, Sovyet emperyalizminin yayılmasına karşı tedbirler almak üzere 1948 Martından itibaren harekete geçtiler (Armaoğlu, 2017: 434).

2.1.1.4. Batı Avrupa'da Savunma Kuruluşları

NATO'nun kuruluş nedenlerini değerlendirebilmek için II. Dünya Savaşından sonra dünyanın durumu ve uluslararası ortam incelenmiştir. Aşağıdaki kısımda ise NATO'nun kurulmasından önceki süreçte, Sovyet yayılmasına karşı, Avrupa ülkelerinin daha sonra ABD'yi de içlerine alacak şekilde geliştirdikleri politikalar ve oluşturdukları savunma örgütleri kısaca ele alınmıştır. Sovyetler Birliği'nin kendi ideolojisini, Batı Avrupa'ya yalnız ideolojik olarak değil, aynı zamanda silahları ile fiilen götürme teşebbüsü Batılıları tehlikenin büyüklüğü konusunda bir kanaate vardirmiştir (Armaoğlu, 2017: 435).

2.1.1.4.1. Dunkirk Anlaşması

I. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği liderliğinde Avrupa'da yayılmaya başlayan Komünist Bloğun oluşturduğu tehdit Batı Avrupa ülkelerini güvenliklerini sağlamak üzere bir takım önlemler almaya zorlamıştır. Avrupa güvenliğini sağlamak amacıyla atılan ilk adım Mart 1947'de İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkirk Anlaşması'dır ve Alman tehdidine karşı 50 yıl süreli hazırlanmıştır. Anlaşmanın amacı, Almanya'nın askeri bir güç olarak ortaya çıkmasını önlemek

olarak ifade edildiyse de, asıl hedefi Sovyetler Birliği tarafından yapılabilecek girişimleri engellemektir. Çünkü Müttefiklerin işgali altındaki bir ülkenin uzun süreler İngiltere ve Fransa için bir tehdit oluşturması mümkün gözüküyordu. Dunkirk Anlaşmasını duyuran İngiliz ve Fransız bakanları, kısa süre içerisinde Amerika ve Sovyetler Birliği'nin de anlaşmaya katılacaklarını ümit ettiklerini ve esasen dördü bir paktın kurulmasını dilediklerini belirtmişlerdir. Bu dönemde Batı Avrupa ülkelerinin asıl amacı, ABD'den Avrupa güvenliği için destek almaktır (Turan, 1971: 7).

2.1.1.4.2. Brüksel Anlaşması ve Batı Avrupa Birliği'nin Kurulması

Çekoslovakya'da Sovyetler Birliği desteğiyle yapılan komünist hükümet darbesi geniş kapsamlı dayanışma ve işbirliği çabalarını hızlandırmış ve Batı Avrupa devletlerini Sovyet tehlikesinin yayılmasına karşı daha büyük tedbirler almaya yöneltmiştir. Avrupalı devletlerin bu tedirginliklerinin artmasına katkı sağlayan en büyük nedenlerden biri de savaş sonrası barışın tesisi ve korunması amacıyla kurulan BM Güvenlik Konseyi'nin, Sovyet notaları nedeniyle işleyemez hale gelmesidir. Sovyetler Birliği 1949 yılına kadar otuz kere veto hakkını kullanarak barış ve güvenliğin korunması için ortak tedbirlerin alınmasını bir bakıma engellemiştir. Bu durum karşısında Batılı devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için ortak bir askeri teşkilatlanmaya gitmelerinden başka bir seçenek kalmamıştır (Gönlübol-Ülman, 1996: 224).

İngiliz Dış İşleri Bakanı Ernest Bevin, karşılıklı anlaşmalardan oluşan bir Batı Birliği formülünü 22 Ocak 1948'de Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmayla dile getirmiştir. Konuşma şu şekildeydi: "Gerçekten de, savaş sonrası dünyanın örgütlenmesinde kritik bir noktadayız; şimdi alacağımız kararlar, dünyada barışın geleceği açısından yaşamsal öneme sahiptir... Benelüks ülkeleri ile Fransa anlaşması, Batı Avrupa'da önemli bir çekirdek oluşturur. Bundan sonra en yakın komşularınızın oluşturduğu dairenin ötesine geçmek durumundayız... Avrupa uygarlığının tarihsel üyelerini, yeni İtalya'yı da bu büyük konseptin içine alarak birleştirme sorunu ile yüz yüze geleceğiz." (Akalin, 2003: 236).

Dış İşleri Bakanı Bevin'in bu sözleri diğer Avrupa ülkelerini de etkilemişti.

Bunun bir sonucu olarak İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından 17 Mart 1948’de Brüksel Anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre; bu ülkeler arasında iktisadi, sosyal ve kültürel iş birliğini öngören bir ittifak oluşturuldu. Askeri alanda ise her ülke kendi ordusunu yetiştirecek, özellikle lojistik milli olacak ve gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı birlikte karşı konulacaktı (Soyupak, 1999: 2).

Anlaşmanın esas amacını oluşturan ortak bir savunma sisteminin geliştirilmesi fikri NATO’nun kuruluşuna giden sürecinde başlangıç noktasıydı. Bu anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra Fransa Dışişleri Bakanı George Bidault, General Marshall’a içinde Brüksel Anlaşmasını imzalayan beş ülke ile ABD’nin ve diğer Avrupa ülkelerinin de yer alacağı bir ortak savunma sistemi geliştirilmesi önerisinde bulunmuştur. Brüksel Anlaşmasından hemen sonra Nisan 1948’de Batı Birliği Savunma Teşkilatı anlaşmanın savunmaya ilişkin yönlerini hayata geçirebilmek amacıyla kurulmuştur. İngiltere ve Fransa, Brüksel Anlaşmasıyla oluşturulması hedeflenen Avrupa güvenliğinin ABD’nin desteği olmadan sağlanamayacağını düşünmekteydiler. Yani Avrupa’nın güvenliği için ABD’nin ittifaka katılması gerekmektedir. Ancak Amerikan Anayasasına göre Amerika’nın böyle bir ittifaka katılması mümkün değildi. Amerika’nın 1823’ten beri geleneksel politikası olan Monroe Doktrini bu şekilde ittifaklara katılımını engellemekteydi (Ülger, 2002: 91).

2.1.1.5. Berlin Ablukası ve Vandenberg Kararları

Bu gelişmelerin hemen ardından Sovyetler Birliği’nin Berlin’i Ablukası altına alma girişimi ortaya çıkmıştır. Tarihe Berlin Ablukası adıyla geçen bu gelişme ABD’nin geleneksel izolasyon politikasını terk etmesinde en büyük etken olacaktır (Acar, 2007: 138).

Yalta Konferansında Almanya’nın farklı işgal bölgelerinin birleştirilmesi esasına dayalı bir federal yapıya dönüştürülmesi kararlaştırılmıştı. Ancak savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği fikir değiştirmiştir. Almanya’nın başkenti Berlin de işgal bölgelerine ayrılmış ve kentin doğusu Sovyetler Birliğinin denetimine bırakılmıştır. Batılı ülkelerin Almanya’nın batısını birleştirme çabalarının bir sonucu

olarak Sovyetler Birliği Haziran 1948’de Berlin’i karadan abluka altına aldı. Berlin ile olan kara irtibatı kesilince batılı ülkeler için iki çözüm yolu ortaya çıkmıştı. Hava yolu aracılığıyla kente ulaşmak ya da Sovyetler Birliği ile çatışmaya girmektir. Batılı mtfevikler birinci seçeneği tercih etmiş ve Sovyet ablukası altındaki şehre hava köprüsü kurmuşlardır. Sovyetler Birliği de bunun zerine Mayıs 1949’da ablukaya son vermiştir. Berlin ablukası sonunda Batılı mtfevikler birçok Almanın saygısını kazanmış ve Stalin’i hem zalim hem de beceriksiz gösterip büyük bir zafer elde etmiştir. 4 Mayıs 1948’de Amerikan Senatosu Dışışleri Komisyonu, hkmetinde desteği ile Amerika’nın, Birleşmiş Milletler ilkelerine uygun olan bölgesel savunma paktlarına girebileceğine dair karar aldı (Erdoğdu, 2004: 50).

Bu kararın alınmasında Amerikan Senato yesi Arthur H. Vandenberg’in ABD’nin artık Monroe Doktrinine bağlı “kendi içine kapanma” politikasından vazgeçmesi gerektiğine vurgu yapması etkili olmuştur. Zaten 11 Haziran 1948’de kabul edilen bu karar sonradan Vandenberg kararı olarak siyasi literatürdeki yerini almıştır. Böylece uzun süredir Avrupa siyasi hayatına girmekten kaçınan ABD’nin Avrupa savunmasına yardımcı olma yolu açılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ: GENİŞLEME VE DİYALOG SÜRECİ

3.1. ULUSLARARASI SİSTEMİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL DURUMU

Avrupa Kıtası'nda güçlü bir Batı ittifakının sürdürülmesi, her dönem içerisinde gerek ABD gerekse Avrupa devletleri için en önemli konulardan birisi olmuştur. Avrupa Kıtası'nda oluşturulmak istenilen bu ittifak ise, siyasi ve ekonomik istikrara sahip olan Avrupalı devletlerin bir araya getirilmesiyle gerçekleştirilebilmiştir. Bu çerçevede, ABD Avrupa Birliği'ne giden süreci desteklemiş ve Fransa ile Almanya arasındaki mevcut sorunları ortadan kaldırarak, Almanya'nın Batı İttifakı'na katılmasını sağlamıştır (Eralp, 1997: 89).

ABD ile SSCB arasındaki ilişkiler de, 1989 yılından itibaren, nükleer silahlanma çerçevesi dışında Avrupa'da yaşanan bu siyasi ve ekonomik gelişmeler ışığında şekillenmeye başlamış ve SSCB lideri Gorbaçov, 2-3 Aralık 1989 tarihleri arasında gerçekleşen Malta Zirvesi'nin sonrasında, Soğuk Savaş'ın sona erdiğini ve kalıcı barış döneminin başladığını ifade etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa'nın en önemli sorunlarından birisi çözümlenmiş, Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. ABD, Avrupa'da istikrarı sağlama projesi kapsamında Birleşik Almanya'nın NATO'ya dâhil edilmesini savunurken, SSCB bu hususlardaki çekincelerini belirtmiş ve Varşova Paktı ile NATO arasındaki ilişkilerin genişletilerek bir Pan Avrupa'nın kurulması fikrini desteklemiştir. Almanya'nın 1989'da birleşme süreci tamamlanırken, Yugoslavya parçalanma sürecine girmiş, Hırvatistan ve Slovenya Haziran 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmiş, Bosna-Hersek ile Makedonya ise Avrupa Topluluğu'na başvuruda bulunarak bağımsızlıklarını garanti altına almaya çalışmışlardır. Avrupa'da bu siyasi gelişmeler yaşanırken, Doğu Blok'u ülkeler de bu gelişmelerden siyasi ve ekonomik anlamda etkilenmiş olup, Doğu Bloğu ülkelerini ekonomik olarak birbirine bağlayan

COMECON 26 Haziran 1991’de, Doğu Bloğunun askeri kanadı Varşova Paktı ise 1 Temmuz 1991’de fesih edilmiştir (Erdoğan, 2004: 51).

İki kutuplu düzen, bu gelişmelerden sonra yerini, ABD ve Avrupa tarafından oluşturulan ve 21 yüzyılda da halen kullanılmaya devam eden, “Yeni Dünya Düzeni” kavramına bırakmıştır. Yeni Dünya Düzeni Kavramında öne çıkan merkezi devlet ise ABD olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa güvenlik politikalarında da önemli değişiklikler yaşanmıştır. SSCB’nin yıkılmasından sonra, ortadan kalkan SSCB tehdidi nedeniyle, Avrupa’nın güvenlik ve savunma konusundaki ABD’ye olan bağımlılığı da büyük ölçüde azalmıştır. İki kutuplu dünya düzeninden tek kutuplu dünya düzenine geçilmesiyle birlikte AB, ABD’ye karşı küresel düzeyde dengeleyici bir aktör olma niyetini de açıkça belirtmeye başlamıştır. Yeni Dünya Düzeninin nasıl şekilleneceği ve uluslararası sistem ile aktörlerini nasıl bir değişikliğe uğratacağı ise belirsizliğini korumuştur. Uluslararası sistemde henüz oturmamış ve yerini bulmamış olan Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar ve eski Yugoslavya topraklarındaki uluslar, istikrara hemen kavuşmamışlardır. Orta Asya Bölgesi’nde mevcut dengesizlikler, otorite boşlukları ve bu bölge üzerindeki çıkar çatışmaları, Hindistan ve Pakistan’ın da içerisinde bulunduğu bölgedeki ezeli ihtilaflar ve anılan bölgeden uluslararası sisteme yönelen tehditler bu belirsizliği artıran etmenlerden bazılarıdır. Uluslararası sistem sancılı bir değişim içerisinde ve söz konusu değişim küreselleşmenin etkisiyle tarihte olduğundan daha hızlı, fakat sonuçları daha belirsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Uluslararası sistemde SSCB’nin ve Varşova Paktı’nın dağılmasına bağlı olarak bir rahatlama, özgürlük, yaklaşma ve beraber yaşama olguları gelişme gösterirken, aynı zamanda gelişen özgürlük ortamının etnik, dinsel ve kültürel farklılıklar ile yerel özellikleri ön plana çıkarması, uluslararası sistemde bölücü ve ayrılıkçı hareketleri doğmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönem içerisinde, bütünleşme ve ayrılma çaba ve eylemleri, aynı anda yaşanmaya başlamış, yaşanan değişim ise bir takım yeni sorunları ve direnme hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamda; gelişmelerle ilgili isabet derecesi yüksek kestirmelerde bulunmak zorlaşmış ve belirsizlikler artmıştır. Dolayısıyla da uluslararası sistemde yeni tehdit unsurları, savunma ve güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır.

Avrupa'nın en büyük risk algılaması olan büyük ölçekli bir saldırı tehlikesi, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bitmiş, fakat Avrupa geleceğe dönük büyük belirsizlikler içeren bölgesel çatışmalar ve istikrarsızlıklarla karşı karşıya kalmıştır. Soğuk Savaş sonrasında, Sovyetlerin askeri ve nükleer kapasitesinin terörist gruplar eline geçmesi, Doğu Avrupa ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşanan potansiyel siyasal şiddet ve ırkçı hareketler, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, kitle imha silahlarının yayılması, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasa dışı göç gibi öngörülemeyen yeni tehdit unsurları gerek Avrupa gerekse uluslararası sistemin güvenliğini tehdit etmeye ve bir belirsizlik ortamı yaratmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında Batı'nın yeni tehdit algılamaları, SSCB'nin yerini alan Rusya'da canlanan Rus milliyetçiliği, SSCB'nin yıkılması ile birlikte nükleer silahlar üzerindeki merkezi otorite kontrolünün ortadan kalkması ve bu silahların Batı'yı tehdit edebilecek rejim-terörist örgütlerin eline illegal olarak geçmesi, Orta ve Doğu Avrupa'da etnik-dinsel, siyasi, ekonomik-sosyal belirsizliklerin çıkması, son olarak ise Kuzey Afrika'daki İslami fundamentalizmin yükselmesi ve bu ülkelerden gelebilecek göç dalgaları çevresinde şekillenmiştir (Karacan, 2000: 95).

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin "Yeni Büyük Stratejisi" kapsamında askeri müdahale alanlarını genişlettiği ve bu geniş müdahale alanında tutunabilmek için ortaklara ihtiyaç duyduğu görülmektedir. ABD'nin NATO müttefikleri her ne kadar terörizmle mücadelede ortak mücadele ve işbirliğinin gerekliliğini kavradıklarını ifade etseler de; ABD'nin uluslararası hukuk ve insan haklarıyla bağdaşmayan, demokratik değerleri göz ardı eden ve BM aracılığıyla oluşturulacak bir iletişim kanalını yadsıyan, ayrıca "Bizimle birlikte olmayan karşımızdadır" mantığıyla oluşturulan eylem ve politikalarına karşı çıkmaktadırlar. Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun, ABD'nin oluşturduğu yeni stratejisine göre genişleyen müdahale sahası eninde sonunda, AB, ABD ve Rusya'nın yakın çevrelerinin sınırlarını aşarak birbirlerinin üstüne binmesine neden olacaktır (Özer, 2008: 191).

Uluslararası sistemin yapısını belirleyen ana unsurun uluslararası aktörler arasındaki mevcut güç dağılımı olduğunu savunan Yapısal Gerçekçilere göre, Soğuk Savaş sonrasında ABD, Rusya, Çin ve Avrupa Birliği, büyük güç kavramının

ölçütlerinin tamamını tek başlarına karşılayamamaktadır. Bu devletler, hem tek başlarına askeri, siyasi ve ekonomik alanda yeterli kapasiteye sahip olmayıp, diğer devletlere de kendi iradelerini kabul ettirememekte ve ABD dışındaki devletler de uluslararası sistemin yapısına ilişkin kapsamlı dış politikalar oluşturmamaktadırlar. Ancak açık olan şudur ki, Soğuk Savaş sonrası dönemde, bu güçlerin tek başlarına bir hegemonya kurmaları ya da çok kutuplu bir düzende çok sıkı kontrol altına aldıkları kendi bloklarını oluşturmaları şuan için mümkün görülmemektedir. Bu güçlerin kısa ve orta vadede kapasite eksikliklerini gidererek tekrar süper güç olmaları da mümkün değildir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası sistemde ortaya çıkan bu konjonktürde, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu döneminin koşullarına göre ortaya çıkmış BM ve NATO gibi örgütlerin de işlevlerini tartışılır hale getirmiştir. 1990 sonrası yeni ve tam bağımsız devletleri, iki kutuplu döneme dönüşün önünü tıkama, elde ettikleri bağımsızlığı sürdürme endişesi içerisinde bu örgütlere katılım göstermişlerdir. Uluslararası sistemde ise, etnik, dinsel ve kültürel farklılıklardan güçlenen ayrılıkçı hareketler, milliyetçilik olgusu, insan hakları kavramı, radikal dini unsurlar ve küresel terör tüm dünyayı meşgul eden bir dizi krize neden olmuştur. Tehdit algılamalarındaki bu değişim ve farklılaşma, bu krizlerin ve gerginliklerin boyutlarının büyümesine ve uzun sürmesine neden olmuştur (Efegil ve Musaoğlu, 2009: 20).

NATO, tüm bu gelişmeler ışığında, stratejisini ve politikalarını yenileme gereği hissetmiş, uluslararası sistemin tüm unsurları gibi kendisinin de Soğuk Savaş sonrasında belirli bir revizyona girme ihtiyacı olduğunu farkına varmıştır.

3.2.NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL DURUMU

NATO, SSCB'nin yıkılması ve uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelere paralel olarak, siyasi ve kuvvet yapısı ile stratejisinde bazı düzenlemelere gitmiştir. NATO, söz konusu değişiklikleri ise, kendi siyasi yapısına uygun olarak, ittifak üyeleri ile birlikte gerçekleştirdiği zirveler ile sağlamıştır. NATO, kuruluşundan Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar geçen dönem içerisinde, içinde bulunulan tehdit algılamalarına uygun olarak hareket etmiş ve müttefiklerin güvenlik ihtiyaçlarına karşılık vermiştir. SSCB'nin yıkılması ve Varşova Paktının

dağılmasından sonra ise NATO ciddi anlamda kendini sorgulamaya başlamıştır. Varşova paktı, NATO'ya karşı kurulmuş bir askeri örgüt olmasına ve kapasitesini bu çerçevede dışına çıkarmamasına rağmen, NATO Batı'nın sadece savunma ihtiyacını karşılamakla kalmamıştır. NATO, Batı için bir askeri savunma örgütü olduğu kadar, aynı zamanda üye ülkeler arasındaki askeri, siyasi ve sistem içi ilişkileri koruma ve geliştirme işlevini de yerine getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni tehditler temelinde, Temmuz 1990'da yapılan NATO Zirvesi'nden başlanılarak, NATO'nun değişen düzenin yeni koşullarına göre yeniden yapılandırılmasına karar verilmiştir. Soğuk Savaş Sonrasında ortaya çıkan yeni durum bu çerçevede değerlendirilmiş, başta uluslararası terör olmak üzere kitle imha silahlarının yaygınlaşması, silah ve insan kaçakçılığı, kitlesel göç hareketleri gibi tehditler NATO tarafından yeni tehdit algılamaları olarak belirlenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında bu hususlar çerçevesinde, NATO sadece kolektif bir savunma örgütü olmanın yanı sıra, aynı zamanda kolektif ve iş birliğine dayalı bir güvenlik örgütü haline de gelmiş, İttifak bilinen klasik görev alanı dışına da çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, NATO'nun uluslararası istikrarı bozabilecek yeni yapılanmaların önüne geçebilmesi ve istikrarı sağlayabilmesi amacıyla etki alanının artırılmasına karar verilmiştir (Kuloğlu, 2009: 54).

Soğuk Savaş sonrasında, NATO'nun mevcudiyetine ilişkin farklı görüşler ortaya atılmıştır. Moskova yönetimi, Avrupa'da kolektif bir güvenlik organizasyonunun kurulması amacıyla hem NATO'nun hem de Varşova Paktı'nın feshedilmesini, güvenliğin sağlanabilmesi amacıyla da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) kullanılması fikrini savunmuştur. Fransa ise; NATO'nun varlığını sürdürmesi gerektiğini, fakat bunu yaparken Batı Avrupa Birliği'ne ve o günkü ismiyle Avrupa Topluluğu'na daha fazla önem verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. ABD ve İngiltere ise tüm görüşlere karşın, ABD olmaksızın Avrupa güvenliğinin sağlanamayacağını düşünmüş, NATO'nun mevcut yapısının korunmasını ve tekrar yapılandırılmasını vurgulamıştır (Brown, 1999: 204).

Daha realist yaklaşım sergileyenler ise; NATO'nun misyonunun askeri nitelik taşımayan tehditlere de cevap verebilecek şekilde genişletilmesini ve ittifakın

Avrupa-eksenli caydırıcılık kapasitesinin küresel misyonlara sahip aktif bir güç haline dönüştürülmesini vurgulamıştır (Davutoğlu, 2010: 229).

Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması hususunda ise, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Birleşmiş Milletler, NATO'nun sahip olduğu bilgi birikimine ve kapasiteye sahip değildi. NATO'ya alternatif olarak Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği vardı, ancak onlarda transatlantik kapasitesinden yoksundular. Bu sebeple Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Güvenliği için en iyi alternatif yine NATO olmuştur. NATO, bunun en büyük örneğini ise, Bosna ve Kosova ile daha sonra da Makedonya'da vermiştir. NATO'nun bu bölgelerde yerine getirmiş olduğu başarılar, ittifakın görevinin bitmediğine ve başka bir güvenlik örgütü tarafından böyle bir caydırıcılığa ve birikime sahip olunamayacağını göstermiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi NATO'nun siyasal yapısını tümüyle etkilemiş, Rusya'nın Batı Avrupa Siyasetinde yer alan meşru bir oyuncuya dönüşmesi ise NATO'nun tüm denklemlerini değiştirmesine neden olmuştur (Erdoğan, 2004: 53). Soğuk Savaş döneminde bir rakip olarak görülen Rusya, dönem sonunda, diğer Doğu Avrupa devletleri gibi kolektif güvenlik açısından önemli bir aktör olarak görülmüş ve oluşturulan diyalog ortamına Rusya da dâhil edilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında NATO, ittifak içerisinde bu dönüşümü yaşarken, Merkez ve Doğu Avrupa ile olan ilişkilerini geliştirmiş, ancak bunu yaparken Rusya'ya karşı bir çevreleme politikası yaptığı izlenimini de vermemeye çalışmıştır. Merkez ve Doğu Avrupa ile güvenlik politikaları kapsamında işbirliği geliştirilirken, Rus ordusu ile de askeri diyalog ve işbirliği geliştirilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında, NATO; Avrupa ile ilişkilerini yeniden yapılandırırken, diğer taraftan da Avrupa'da yeni bir güvenlik düzeni kurmak isteyen Rusya ile ilişki kurmuştur. NATO'nun yeniden yapılandırılması, bu hususlar çerçevesinde, Avrupa'nın geçmiş dönemde içerisinde bulunduğu çatışma ve ihtilaflara geri dönmemesi açısından önemli görülmüştür (Asmus, Kugler ve Larrabbe, 1993: 29).

Soğuk Savaş dönemi içerisinde, NATO geleneksel misyonu çerçevesinde; üyelerin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlıklarını korumuş, yani meşru müdafaayı sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise NATO, barışı koruma, barış

yapma ve insani amaçlarla müdahale gibi kolektif güvenlik misyonları yüklenmeye başlamıştır. NATO tarafından yüklenilen bu kolektif misyonuna örnek olarak ise Bosna'da gecikmeli de olsa oynanılan rol, Sırbistan ve Kosova arasındaki etnik çatışmaya 24 Mart 1999 yapılan müdahale verilebilmektedir. NATO'nun Kosova operasyonu ise, Soğuk Savaş dönemi sonrasında yeni bir müdahale ve savaş türünü göstermektedir. NATO'nun, BM'in onayını almaksızın, bir ülkenin geleneksel ulusal sınırları içerisinde yaşanan etnik temizlik ve soykırım faaliyetlerine müdahale etmesi, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında uyguladığı "Alan Dışı Faaliyet" in ilk örneği olmuştur (Ceylan, 1999: 7). Alan Dışı Faaliyetler, Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun edindiği yeni stratejinin ve misyonun önemli bir göstergesidir. Soğuk Savaş sonrasında, NATO'nun politikası ve stratejisi üzerine tartışma ve fikir ayrılıkları çok doğaldır, çünkü bu tür tartışma ve fikir ayrılıkları İttifak'ın özünü oluşturmaktadır. 1949'dan günümüze yaşanan dönem incelendiği zaman, NATO tarihi kriz kimliğine bürünmüş bir başarı olarak tanımlanmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında, birçok analizci yaşanan belirsizlikler içerisinde NATO'nun sonun geldiği fikrini savunmuşlardır. Ancak analizcilerin aksine, Avrupa Soğuk Savaş sonrasında NATO'ya, sadece bir toplu savunma örgütü olarak değil, aynı zamanda en geniş anlamda bir güvenlik yöneticisi olarak ihtiyaç duymuşlardır. Soğuk Savaş sonrasında, Avrupa'nın "bütünleşmiş ve özgür" bir kıtaya dönüşmesini kolaylaştıracak geniş kapsamlı bir politik-askeri çerçevenin oluşturulması açısından yine NATO önemli olmuştur. NATO, bir değişim çerçevesinde kendisine verilen rolü yerine getirirken, Avrupa'da dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlarla Avrupa'nın başa çıkabilmesine de yardımcı olmuştur. Ayrıca Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya ile izlediği yapıcı politikalar sayesinde de Avrupa'nın bölünmesini engellemiş ve bütünleştirici bir rol oynamıştır (Gökalp, 2000: 2).

NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası dönemde başlattığı reform sürecinde, üzerinde durduğu konular ise; yeni oluşan uluslararası konjonktüre uygun bir güvenlik stratejisinin geliştirilmesi ve oluşturulan yeni güvenlik stratejisinin askeri strateji ile uyumlu hale getirilmesi, NATO üyesi olmayan Avrupa ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesi, siyasi hedeflerin belirlenmesi, Avrupa Güvenlik mekanizmalarının güçlendirilmesi, kriz bölgelerinde barışı sağlama ve

koruma çalışmalarının yerine getirilmesi, nükleer silahların denetim altına alınması ve silahsızlanma çalışmalarının sağlanması, İttifak'ın yeni üyeler kanalıyla genişlemesi, AGSK'nın geliştirilmesiyle Avrupa-Kuzey Amerika hattı arasındaki savunma ve güvenlikte dengenin sağlanması, alan dışı faaliyetlerde potansiyel risklerin önlenmesi amacıyla Rusya, Ukrayna ve Akdeniz ülkeleriyle ilişki tesis etme ve terörizm ile mücadele olarak belirlenmiştir. NATO içerisinde yaşanan tüm yeni gelişmeler, ittifakın siyasi yapısına uygun bir şekilde, müttefikler arasında sağlanan tartışma ve gönüllü karar alma esasına göre oluşturulmuştur. Bu kararlar ise, NATO müttefiklerinin gerçekleştirdiği önemli zirveler neticesinde alınmıştır. Bu zirveler sonucunda da NATO'nun stratejileri, gelişen konjoktüre göre yeniden şekillendirilmiştir.

3.2.1. Londra ve Roma Zirvesi

NATO, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni uluslararası sisteme kendisini adapte edebilmek için bir dizi önemli zirve gerçekleştirmiştir. Bu önemli zirvelerden ilki, 1990 yılında açıklanan Londra'da gerçekleştirilen NATO Zirve Toplantısı, ikincisi ise 1991 yılında gerçekleştirilen Roma Zirvesi'dir. Yeni uluslararası sistemdeki gelişmeler, NATO'yu 1967'den bu yana uygulamakta olduğu stratejisinde değişiklik yapma zorunluluğu içerisinde sokmuş ve NATO 1990 yılı içerisinde gerçekleştirilen Londra Konferansı ile yürürlükte olan stratejisini gözden geçirerek, yeni bir strateji oluşturma kararı almıştır (Karacan, 2000: 97). 1990 Temmuz ayı içerisinde Londra'da yapılan NATO Zirvesi sonucunda açıklanan bildiri, NATO tarihindeki en kapsamlı bildirilerden birisidir. Devlet ve Hükümet Başkanları, söz konusu bildiride, NATO ittifakının yeni güvenlik çerçevesine uygun bir şekilde dönüştürülmesi ve Doğu ile Batı arasındaki çekişmenin sona erdirilmesi için gerekli önemli adımları açıklamışlardır. Söz konusu zirvede liderler, SSCB, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri hükümetlerine, NATO ile düzenli bir diplomatik bağlantı kurulması ve işbirliği temelinde yeni bir ilişki tesis edilmesi yönünde önerilerde bulunmuşlardır. Londra Bildirisi, çeşitli yollarla işbirliğini geliştirme önerileri içeriyordu. Bu çerçevede, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden temsilciler, Brüksel'deki NATO Karargâhına çağrılmışlar, diplomatik düzeyde düzenli ilişkiler kurulmuş ve yapıcı kararlılığın Sovyetlere iletilmesi için Moskova'ya ziyarette

bulunulmuştur. Gerçekleşen diyalog ortamında, Kasım 1990'da Paris'te ise, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'yla (AKKA) ve AGİT üyesi ülkelerin yeni bir Avrupa için Paris Şartı'nı yayınlamasıyla aynı tarihte, ayrıca bir ortak bildiri ve saldırmazlık taahhüdü de imzalanmıştır. Taraflar arasında ayrıca, askeri güç ve doktrinler üzerinde yapılan yoğun tartışmalar da dâhil olmak üzere yeni askeri ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkiler çerçevesinde taraflar arasında karşılıklı olarak ulusal toprakların üzerinde uçuşa izin veren Açık Semalar anlaşmasında ilerleme kaydedilmiş ve AKKA'nın daha da ileri götürülmesi konusunda görüşmeler hız kazanmıştır. 1990 yılında Körfez Krizi'nin neden olduğu tehlikeli gelişmeler ise, NATO'nun, 1990 Londra Bildirisi'nde belirtilen hedef ve amaçlara uygun olarak, Orta ve Doğu Avrupa ile diğer ülkelerle olan işbirliğini geliştirme ve artırma kararlılığını kuvvetlendirmiştir. 5 Temmuz 1990 tarihinde yayınlanan Londra Deklarasyonunda ise; NATO'nun yeniden oluşturulacak olan yeni stratejisinin ne gibi elementleri içereceği de gösterilmekteydi. Buna göre, SSCB'nin Doğu Avrupa'dan çekilmesi ve konvansiyonel orduların sınırlandırılmasını içeren bir anlaşmanın uygulanması halinde, NATO stratejisini temelden değiştirecek ve oluşturacağı strateji:

- NATO'nun yeniden yapılandırılarak aktif bir güç haline dönüştürülmesi, bu yeni aktif gücün yüksek seviyedeki mobilize ve çok yönlü bir yeteneği ile İttifak liderlerine meydana gelebilecek krizlere esnek bir cevap verme yeteneğinin kazandırılması, ulusal güçlerden meydana gelen çok uluslu gücün sayısının artırılması,
- NATO'nun, söz konusu aktif birliklerin oluşmasıyla, tatbikat için gerekli teçhizat ve sayısında azaltmaya gitmesi,
- NATO'nun gerekmesi halinde, daha ağır geniş ölçekli orduları kurma kabiliyetine sahip olması hususlarını kapsayacaktı. NATO, Soğuk Savaş sonrası yapısında ve stratejisinde planladığı ana değişim hareketini Londra Zirvesi ile başlatmış ve İttifak tarihindeki en önemli değişimi ise Roma Zirvesi'nde sonuçlandırmıştır. Roma Zirvesi gerek İttifak'ın gelecek politikaları, gerekse İttifak'ın ileriki dönemde olası genişleme politikaları bakımından hayati bir dönüm noktasıdır.

- NATO, geleneksel savaş stratejisini bir kenara bırakarak, oluşturduğu yeni strateji ile Avrupa'nın bir bütün olarak güvenlik sahasına dönüşmesi için diyalog ve işbirliği sürecini başlatmıştır. Kasım 1991 ayı içerisinde, Roma'da düzenlenen, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde NATO'nun "Yeni Stratejik Konsepti" üzerine anlaşmaya varılmış ve Zirve sonunda söz konusu strateji ilan edilmiştir (Gürkaynak, 2004: 125). Londra Zirvesi'nde alınan kararlara paralel olarak planlanan politikalar 1991'de Roma'da gerçekleştirilen Zirve'de en açık halini almış ve ittifakın gelecekteki yapısı üzerinde somut adımlar atılmıştır. Körfez Savaşı sırasında kitle imha silahlarının gündeme gelmesi sebebiyle, İttifak üyeleri Roma Zirvesi'nde kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların artması hususuna yoğunlaşmışlardır. 1991 Roma Zirvesi'nden çıkan en önemli karar ise, NATO'nun yeni konjonktüre dönüşümünü yansıtmakta olan ve gelecek politik stratejilerini belirleyen "Geçiş Dönemi Stratejisinin" kabulü olmuştur (Erdoğan, 2004: 55).

Yeni Stratejik Kavram, İttifak Stratejisi'nin ayrılmaz bir parçası olarak, Ortadoğu ve Doğu Avrupa'da bulunan yeni ortaklarla işbirliği sağlayarak, NATO'nun güvenlik politikasındaki politik ve askeri unsurları tutarlı bir bütün haline getirmiştir. Yeni Strateji, NATO'nun entegre askeri kuvvetlerinin nükleer silahlara olan bağımlılığını azaltmış, kuvvetlerin çapı büyük ölçüde indirilmiş, kuvvetler daha esnek ve çok uluslu bir yapı haline getirilmiştir. Yeni Strateji ayrıca NATO'nun Askeri Komuta yapısını değiştirmiş ve İttifak'ın savunma politikalarını özellikle gelecekteki kriz yönetim ve barışı koruma operasyonlarının gereklerine uygun şekilde yeniden düzenlemiştir. Anılan Zirve'de ayrıca, Avrupa'nın gelecekteki güvenliği ile ilgili genel bir kurumsal çerçeve ile Orta Doğu ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yürütülen işbirliği ve ortaklık bağlamında NATO'nun gelecekteki politika ve görevlerini belirleyen "Barış ve İşbirliği Bildirisi" yayınlanmıştır. Bildiri, Orta ve Doğu Avrupa'da yapılan reform çalışmalarına İttifak'ın verdiği desteği vurgulamış, söz konusu ülkelere geçiş döneminde yardım sağlamış ve NATO'nun politik, askeri, ekonomik, bilimsel alandaki birikimini söz konusu ülkelerin kullanımına açmıştır. Bu bağlamda Zirve'de, yeni ortaklığın gelecekteki gelişmelerini izleyecek olan

Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) de kurulmuştur. Temmuz 1990'da Londra'da bir zirve toplayan müttefikler, NATO İttifakı'nın Avrupa'da değişen şartlara uyum sağlamasının şart olduğuna, İttifak'ın bu değişimler çerçevesinde değişeceğine ve yeni bir askeri stratejinin hazırlanmasına karar vermişlerdir. Söz konusu yeni strateji veya tam adıyla “Yeni Stratejik Kavram/Geçiş Dönemi Stratejisi”, NATO'nun Kasım 1991'de Roma'da gerçekleştirdiği zirvede açıklanmış ve onaylanmıştır. Daha önceki NATO kavramlarıyla çok az benzerliği bulunan bu strateji; çatışma yerine eski düşmanlarla işbirliğini vurgulamaktadır. Yeni kavram, üye ülkelerin güvenliğini NATO'nun temel hedefi olarak korumakta, ama bunu Avrupa'nın bütününe yayılmış ve geliştirilmiş bir güvenlik için çalışma yükümlülüğü ile birleştirmektedir. Kavram ayrıca, parlamentolara, güvenlik uzmanlarına, gazetecilere ve halka tartışma ve yorum yapma olanağı sunmuştur (Doğan, 2005: 89). 1999 yılına kadar NATO'nun politik stratejisi olan “Geçiş Dönemi Stratejisi”, 1990 Londra Zirvesi'nde ortaya atılmış ve 1991 Roma Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Söz konusu stratejide NATO için belirtilen görevler ise; Avrupa içerisindeki dengeyi muhafaza etmek, NATO üyesi bir devletin topraklarına yönelik tehdit ve saldırıları caydırmak ve üye devleti savunmak, üye ülkelerin hayati çıkarları konusunda danışmalarda bulunabilecekleri bir Atlantik ötesi forum gerçekleştirmek, Avrupa'da istikrarlı bir güven ortamının tesisi için vazgeçilmez temellerden birisini oluşturmaktır. Yeni stratejide, güvenlik ortamında, güvenlik ve istikrarın vazgeçilmez savunma boyutunun yanı sıra, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel unsurlara da vurgu yapılmıştır. Stratejide, NATO'nun amaçlarını ve hedeflerini, politik yollardan artırma imkânının geçmiş döneme oranla daha çok arttığı belirtilmiştir. Dönem içerisinde, NATO'nun yüz yüze olduğu sorunların çeşitliliği, daha geniş kapsamlı bir güvenlik anlayışının oluşturulmasına neden olmuş ve oluşturulan yenistrateji, İttifak güvenlik politikasının birbirini karşılıklı olarak güçlendiren üç unsuru olan diyalog, işbirliği ve toplu savunma yeteneğinin muhafazasını bir araya getirmiştir. Bu bütünlüyci yaklaşım, yeni stratejiye güvenlik konularına geniş bir perspektiften yaklaşma imkânı sağlamıştır (Karacan, 2000: 99).

Yeni strateji oluşturulurken, NATO'nun askeri boyutunun temel prensipleri olan; İttifak'ın tamamen savunmaya yönelik olduğu, güvenliğin bölünmez olarak

kabul edildiği, NATO'nun güvenlik politikasının ortak savunma temeline dayandığı, Avrupa'da nükleer ve konvansiyonel kuvvetlerin belirli kısmının muhafaza edilmesi gerektiği ilkeleri ise aynen korunmuştur. Soğuk Savaş sonrasında NATO, yeni uluslararası sistemi dikkate alarak, kurumsal yapısının sürekliliğini sağlayacak bir güvenlik ve savunma stratejisi belirlemiştir. Yeni strateji kapsamında, Doğu Bloğu tehdit algılaması dışına çıkmış, NATO asker ve nükleer silah sayılarında azaltmaya yönelmiştir. Askeri yapılanmadaki bu değişim ise, hızlı hareket kabiliyetine sahip acil müdahale güçlerinin oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. NATO, oluşturduğu yeni strateji ile birlikte, müdahale alanlarını NATO üyesi ülkelerin sınırları dışarısına çıkarmış, uluslararası güvenlik ve istikrarı bozacak her tür eyleme karşı koymaya başlamıştır. Yeni strateji ile birlikte, birinci önceliği üye ülkeler ve onların sınırları olan NATO, önleyici tedbirler almış ve gerektiğinde alan dışı müdahalelerde bulunmuştur. 1991 yılında oluşturulan bu stratejide, önceki stratejilerde olduğu gibi belirlenmiş bir düşman ülke veya ülkeler grubu yoktur. NATO'ya barışı, güvenliği ve istikrarı bozacak, ülke veya terörist gruplardan gelebilecek her türlü eylem hedef olarak seçilmiştir (Çakmak, 2003: 120).

Yeni Stratejik Kavram/Geçiş Dönemi Stratejisi, NATO'nun gelecek 20 yıllık süre için kabul ettiği bir askeri politikaydı ve NATO tarihinde bir dönüm noktasını teşkil ediyordu. NATO, strateji kapsamında ilk kez "Acil Müdahale Gücü (Rapid Reaction Forces)" adı verilen çok uluslu güç yapılanmasını hayata geçirmiş ve Ocak 1994 Brüksel Zirvesi'nde Birleşik Müşterek Görev Gücü'nün (CJTF-BMGG) kurulması için Doğu Avrupa ülkelerinin ittifaka katılımları beklenmiştir. Söz konusu Stratejik Konsept ile birlikte, NATO'da açıkça tanımlanmış olan düşmana karşı gerçekleştirilecek operasyon planlamasının sonlandırılması ve ana önceliğin kriz yönetimi ile uluslararası dengeleri desteklemeye verilmesine neden olmuştur. Bu NATO'nun Yeni Strateji ile birlikte tehdit algılamasından risk algılamasına kaydığını göstermekteydi. NATO'nun Yeni Strateji ile birlikte bu politikayı izlemesinin nedenleri ise coğrafi konumu, risk algılamaları, olası genişleme politikaları, Doğu-Batı-Avrupa'da bulunan diğer güvenlik kuruluşlarıyla işbirliğini artırma isteği ve istikrar ile güvenliği yeni gelişmelere göre düzenleme amacından kaynaklanmıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde de KAİK kurulmuştur (Gürkaynak, 2004: 35).

NATO'nun 1991 yılında kabul ettiği “Yeni Stratejik Kavram”/“Geçiş Dönemi Stratejisi'nin”, özelliklerinden birisi de, birbirlerini tamamlayan askeri ve politik yolları bünyesi altında bulunduran ve NATO'nun hedeflerini ortak hedef kabul eden diğer devletlerle işbirliğini vurgulayan geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımı olmasıdır. Söz konusu “Geniş Kapsamlı Yaklaşım”, 1991’de kabul edilen Yeni Stratejik Kavramın ana özelliklerinden biri olup;

- Avrupa ve Kuzey Amerika arasında dinamik ve güçlü bir ortaklığı vurgulayan, Atlantik Ötesi Bağın Korunması,
- Strateji, caydırıcılık ve toplu savunmadan kriz mukabele operasyonlarına kadar tüm öngörülebilir durumlarda etkili olacak askeri yeteneklerin gerekli oluşunu vurgulayan, Etkili Askeri Yeteneklerin Devamlılığı,
- İttifak içerisinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin oluşturulması,
- Çatışma önleme ve kriz yönetimi konusunda İttifak’ın rolünün önemli olduğunu belirten, Çatışma Önleme ve Kriz Yönetimi,
- İttifak’ın barışı korumak, demokrasiyi geliştirmek ve refaha katkıda bulunmak amacıyla Avrupa-Atlantik bölgesindeki tüm demokratik devletlerle işbirliği ve diyalogu vurgulayan, Ortaklık, İşbirliği ve Diyalog,
- İttifak’ın yeni üyelere açık olduğunu teyit eden, Genişleme,
- İttifak’ın silahların kontrolü, silahsızlanma ve nükleer silahların yayılmasını önleme politikasını belirten, Silahların Kontrolü, Silahsızlanma ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme, temel unsurlarını içermektedir (Karacan, 2000: 100).

Yeni Stratejik Kavram’ da, NATO’nun karşılaşılabileceği riskler; Avrupa-Atlantik bölgesi ve çevresindeki ülkelerin ciddi ekonomik, sosyal ve politik sorunlarla karşı karşıya kalınması, etnik ve dini düşmanlık, toprak ihtilafları ve devletlerin bölünmesi olarak gösterilmekte bunların yerel ve bölgesel düzeyde istikrarsızlığa neden olabileceği vurgulanmaktadır. Yeni strateji bu tür durumlarda NATO’nun önlem alabileceğine, askeri operasyonlara gidebileceğini ve kriz yönetiminde bulunabileceğine yer vermiştir. Ayrıca stratejide NATO’nun söz konusu operasyonel faaliyetlerinin sınırları ise Avrupa-Atlantik Bölgesi olarak tanımlanmış

ve müdahale alanı genişletilmiştir. Stratejide, İttifak'ın bu tür operasyonları, ilke olarak BM Güvenlik Konseyi veya AGİT sorumluluğu altında gerçekleştireceği, fakat gerekmesi halinde NATO'nun da inisiyatifi ele alarak tek taraflı karar verebileceği belirtilmekteydi. Stratejide ayrıca, Rusya'nın konvansiyonel silah sayısı bakımından Avrupa ülkelerinden fazla olduğu ve bu dengenin gözetilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yeni Strateji, terör eylemleri, sabotaj, organize suç örgütleri, enerji kaynaklarının dağıtımının kesintiye uğraması ve kitlesel göç gibi durumlar İttifak'ın güvenliğini etkileyecek riskler olarak belirtilmiştir. Stratejide, NATO müttefiklerinin, düşmanca olmayan ve barışçıl ilişkileri, Ortadoğu ve Güney Akdeniz'de bulunan ülkelerle de sürdürmek istedikleri, 1991 Körfez Savaşı'nın gösterdiği gibi barış ve istikrarın bu ülkelerdeki mevcudiyetinin önemi ayrıca vurgulanmıştır. NATO'nun bu bölgeye hassasiyeti ise bu bölgede bulunan kitle imha silahları, silah teknolojisinin yayılması ve askeri güç yığınağı gösterilmiştir. (Karaosmanoğlu, 2014: 8)

Soğuk Savaş sonrası oluşturulan NATO'nun yeni stratejisinde, İttifak'ın ana savunma ilkeleri olarak ise:

- İttifak'ın tamamen savunma amaçlı olduğu,
- Müttefik güçlerinin olası bir saldırıyı mümkün olduğunca en kısa sürede durdurabilmesi,
- İttifak'ın askeri gücünün, üye ülkeleri garanti altına alması ve Avrupa güvenliğinin sağlanması üzerine kurulu olduğu,
- Müttefiklerin birine yapılan saldırının hepsine yapılmış kabul edildiği,
- Barışı ve güç dengesinin korunması açısından, konvansiyonel ve nükleer gücün bir kısmının muhafaza edilmesi, düşüncelerine dayanmaktadır (Karacan, 2000: 101).

NATO'nun değişen konjoktüre göre oluşturduğu 1991 Stratejisi'nde, her ne kadar yeni riskler ve olaylara belirli bir derecede adaptasyon sağlandıysa da çok muğlak ve açık uçlu durumlar mevcuttu. 1991'den sonra ise, farklı durumdan görev çıkarma stratejisi NATO'nun ana stratejisi haline gelmiş, bir kolektif savunma örgütü olan NATO, artık güvenlik örgütü olarak işlev görmeye başlamıştır. 1997 yılına

gelindiğinde ise, bu sebepler nedeniyle, NATO liderleri söz konusu Yeni Stratejiyi tekrar görüşerek güncellemeye karar vermişlerdir. NATO stratejisinin, 21 yy. sorunlarını tam anlamıyla çözebilmesi için ise, 24 Nisan 1999'da Washington'da Yeni Stratejik Kavram onaylanmıştır (Karaosmanoğlu, 2014: 22)

NATO'nun kurumsal açıdan en önemli gelişmelerinden birisi, 20 Aralık 1991'de, NATO ülkeleri, altı Orta ve Doğu Avrupa ülkesi, üç Baltık ülkesinin Dışişleri Bakanlarının veya temsilcilerinin iştirak ettiği KAİK'in (North Atlantic Cooperation Council-NACCKAİK) açılış toplantısı olmuştur. KAİK, NATO'nun Doğu Politikasının kurumsallaşma yönündeki ilk adımı olup, Eski Varşova ülkeleri ile Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ortaya çıkan yeni devletleri bir siyasi ve askeri danışma formunda bir araya getirmeyi amaçlamıştır. KAİK'in rolü, güvenlik ve güvenlikle ilgili konularda, katılımcı ülkeler arasındaki işbirliğini kolaylaştırmak ya da sağlamak olup, KAİK ayrıca bu ülkeler arasında daha yakın kurumsal bağların, samimi bağların gelişmesine nezaret etmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan, Eski Sovyetler Birliği topraklarındaki 11 devlet Mart 1992'de, Gürcistan Nisan 1992'de, Arnavutluk Haziran 1992'de, KAİK'e katılmıştır. Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK), 1997'de KAİK'in yerini aldığı anda, KAİK'in 22 ortağı bulunmaktaydı. NATO üyesi devletler, Avrupa'da sağlanacak bütüncül bir güvenliğin tüm Avrupa devletlerinin güvenliğı ile doğrudan ilişkili olduğı görüşünü savunmuşlar ve Avrupa'da yaşanmakta olan etnik çatışma ve bu etnik çatışmaların bir sonucu olan belirsizliğin, Avrupa Kıtası'nın uzun vadedeki güvenliğı için bir risk unsuru olduğunu vurgulamışlardır. Böyle bir ortamda kurulan KAİK'in asıl amacı da, bu hususlar çerçevesinde, daha geniş bir güvenlik alanının yaratılmasıdır. Avrupa Kıtası'nda diyalog ve işbirliğı temelinde oluşturulacak bir güvenli bölge ve istikrar ortamı, genel güvenliğin artırılmasını sağlayacaktır. KAİK temel amacı da, Avrupa Kıtası'nda bu güvenli bölge ve istikrar alanının oluşturulmasıdır.

Rusya'da, Ağustos 1991'de gerçekleşen darbe üzerine, olası bir Rus saldırganlığı ve tehdidinden Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeler çekinmeye başlamışlardır. Orta ve Doğu Avrupa'daki bu tehdit algılamalarını yatıştırmak ve Doğu Bloğundaki söz konusu çözümlenin olumlu bir şekilde gerçekleşmesi için

NATO, KAİK'i kullanmıştır. Bu husus çerçevesinde, KAİK NATO'nun tamamen "önleyici diplomasi" politikasının pratiğe dönüşmüş biçimi olması sebebiyle, Eski Doğu Bloğu ülkeleri ile NATO arasında bir danışma ve görüş alışverişi platformundan öteye gidememiştir. KAİK bünyesindeki eksikliklerden bir diğeri ise, NATO ile eski Varşova Paktı ülkelerinin askeri kesimleri arasında kurulan ve politik sınırları aşan askeri ilişki üzerinde bir sivil otorite unsurunun yani demokratikleşmenin oluşturulamaması olmuştur. Bununla birlikte Fransa'nın karşı çıkması nedeniyle de bakanlar seviyesinde bir savunma birimi de oluşturulamamıştır (Doğan, 2005: 91). KAİK, her ne kadar Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle Sovyet Cumhuriyetleri'nin katılımı sonucunda genişleme tartışmalarının yaşandığı bir forum halini alsa da, 1990'lı yılların başında NATO'nun genişlemesi konusunda, yine de İttifak içerisinde çok seslilik bulunmaktaydı. Bununla birlikte KAİK ile ortaklık içerisine giren ülkelerin tam üyelik hakkını elde edememeleri ayrıca söz konusu ülkelerde hayal kırıklığı yaratmıştı. Almanya ise, Rusya ile arasında bir tampon bölge oluşturulması amacıyla, Vişegrad dördlüsü olarak bilinen Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'nın NATO'ya bir an önce üye yapılmasını savunmaktaydı. Soğuk Savaş'tan bir bölgesel güç olarak çıkan Almanya, Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan ekonomik çıkarlarının korunması gerektiğini vurguluyordu. ABD de Rus gücünün kontrol altında tutulmaya devam edilmesini, aynı zamanda Rusya'yı Avrupa ile yakınlaştırmaya devam etmeyihedefliyordu. Bu hususlar KAİK'in tıkanma noktalarını oluşturmuştur.

Bir danışma ve güvenlik platformu çerçevesinde KAİK, kendisine yüklenen görevleri ise başarı ile yerine getirmiştir. KAİK, savunma planlama, silahların kontrolü, kavramsal yaklaşımlar, sivil-asker ilişkileri, hava trafik yönetimi, savunma endüstrisinde dönüşüm ve NATO'nun bilimsel ve çevresel programlarının üçüncü boyutu gibi güvenlikle ilgili konular üzerine odaklanmıştır. KAİK'in en önemli katkıda bulunduğu alan ise politik ve güvenlikle ilgili danışma konuları olmuştur. KAİK içerisindeki bu danışma konuları zamanla Avrupa Güvenliği'ne olumlu katkılarda bulunmuş ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı çalışmalarında tamamlayıcı bir rol oynamıştır. KAİK'in ilk yönergesinin gereklerini tamamen yerine getirmiş ve uzun vadeli demokratik, politik ve ekonomik reformları

desteklemiştir. Ancak, KAİK bazı Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin güvenlik taleplerini karşılayamamış, örgütlenme, işleyiş, strateji ve NATO'nun genişlemesi gibi konular açısından yetersiz kalmıştır. 30 Mayıs 1997'de Portekiz Sintra'da gerçekleştirilen toplantıda KAİK Dışişleri Bakanları, KAİK ile BİO'nun başarısına dayandırdıkları Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'ni (AAOK) kurmaya karar vermişler ve bu tarihten sonra AAOK, KAİK'in yerini almıştır (Erdoğan, 2004: 57). Belirtilen hususlar çerçevesinde KAİK NATO'yu, Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen yeni gelişmelere adapte etmiştir. NATO ile eski Doğu Bloğu ülkeleri arasında bir ilişki tesis etmekle kalmamış, ittifak ile söz konusu devletleri ortak bir paydaya çekmiştir. NATO ve eski Doğu Bloğu ülkelerinin ortak bir paydada buluşması ise, NATO'nun en büyük projelerinden biri olan ve daha sonra NATO'nun genişlemesini sağlayan BİO'ya zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş sonrasındaki genişleme sürecinin, bir varoluş mücadelesi veren NATO için önem ve hassasiyet açısından değerlendirmesi yapıldığında, olumsuzluk ve eksikliklerine rağmen KAİK'in önemli rolü göz ardı edilememektedir.

3.2.2. Brüksel Zirvesi

Soğuk Savaş sonrasında NATO, değişen uluslararası sisteme paralel olarak kuşkusuz çok hızlı bir değişim içerisine girmiştir. NATO Devlet ve hükümet Başkanları, NATO'nun söz konusu değişime uyum sağlama amacıyla 1991 Roma Zirvesi'nde kabul ettiği kararların uygulanıp uygulanmadığı, değişim sürecinin hangi aşamada olduğu ve uluslararası sistemde üç yıllık süre zarfında meydana gelen yeni gelişmeleri değerlendirmek için, Ocak 1994'de Brüksel'de bir araya gelerek Brüksel Zirvesi'ni düzenlemişlerdir (Erdoğan, 2004: 59).

Kuzey Atlantik Konseyi'nin, Ocak 1994'de düzenlediği söz konusu zirvede, İttifak Avrupa genelinde güvenlik ve istikrarı artıracak ve güçlendirecek bir girişimi hayata geçirmiştir. Söz konusu girişim kapsamında, yeni ve geniş kapsamlı bir işbirliği programı olarak Barış İçin Ortaklık Programı (PfP/BİO) oluşturulmuş, KAİK üyesi ve diğer devletler söz konusu programa davet edilmişlerdir. Brüksel Zirvesi'nde Hükümet Başkanları, ayrıca bir önlemler paketi de kabul etmiştir. Söz konusu önlem paketinde ise, İttifak'ın politik ve askeri yapısının Avrupa Güvenlik ve

Savunma Kimliği (AGSK) ve Birleşik Müşterek Görev Gücü (BMGK)'ya paralel bir şekilde yeniden revize edileceğine, NATO'nun diğer Avrupa ülkelerinin üyeliğine açık olduğuna, Barış İçin Ortaklık sürecini başlatarak yeni ortakları ittifak ile birlikte yeni askeri ve politik çabalar sarf etmeye, kitle imha silahlarının yayılmasına ve sevkiyatına karşı çalışmalara karşı olan hassasiyete vurgu yapılmıştır

Brüksel Zirvesi kapsamında, Kuzey Atlantik ve Avrupa güvenliği kapsamında, demokratik Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerin sağlamlaştırılmasına hassasiyet gösterilmiştir. Avrupa'da güvenliğin sağlanması açısından, Washington Antlaşması uyarınca NATO'nun genişlemesine karar verilmiş ve sürecin ilerlemesi için Avrupa genelinde politik ve güvenlik gelişimin sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, NATO ve aday ülkeler arasındaki ilişkilerin transformasyonunu sağlayacak olan acil ve pratik bir programın başlatılmasına karar verilmiştir. NATO ile Ortaklık konumunda bulunan ülkeler ise, NATO Karargâhındaki askeri ve politik yapıya, Ortaklık aktivitelerindeki durumlarına ve başarılarına göre, Kuzey Atlantik Konseyi tarafından çağırılmıştır. Zirve'de, Rusya Federasyonu'ndaki ekonomik ve politik reformlara olan destek tekrar edilmiş ve Rusya Federasyonu'ndaki reformist politikalarla sağlanacak bir istikrar ve güvenlik ortamının, Avrupa Güvenliği'ne katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. İttifak'ın Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekleşen reform politikalarını ve işbirliğini de bu temelde desteklediği belirtilmiştir. Güney Kafkasya'daki duruma ise ayrı bir hassasiyet gösterilerek, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğü, özgürlük ve bağımsızlığına saygının bölgedeki barışa katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Eski Yugoslavya'daki Bosna sorununun da barış ve istikrar çerçevesinde şiddet olmaksızın çözüme kavuşturulması isteği de ayrıca ifade edilmiştir. Brüksel Zirvesi'nde son dört yıllık süreçte gerçekleştirilen gelişmeler memnuniyetle karşılanarak, NATO'daki değişikliklerin kararlılıkla sürdürülmesine önem verilmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Müttefikler; Batı Avrupa dışında kalan Avrupa ülkelerine dostluk eli uzatmış, Merkez ve Doğu Avrupa'da bulunan eski Varşova Paktı üyeleri ve yeni

bağımsızlığını kazanan eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile yeni bir işbirliği ilişkisi başlatmıştır. 1994 yılında Barış İçin Ortaklık (Partnership for Peace-PfP) adıyla başlatılan program; NATO tarihinde çok önemli bir yer tutmakta olup, İttifaka iki taraflı işbirliğine dayalı bir siyasi düzlem kazandırması açısından önemlidir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra NATO; askeri çabalardan ziyade güvenlik taahhüdü ve diplomatik çabayı içeren, NATO'nun genişlemesine herhangi bir atıfta bulunmayan BİOP'ni, Avrupa'nın Güvenliğinin devamı ve teminatı açısından ön planda tutarak teşvik etmiştir.

BİOP'nin önemi, bir dostluk ve işbirliği projesinden ziyade, Avrupa'nın ve Kuzey Atlantik Bölgesi'nin güvenliği, bu bölgenin güvenliğinin ABD'nin güvenliğine olan doğrudan etkileri açısından çok önemli bir hal almıştır. NATO'nun kuruluş temellerinde de yer aldığı gibi Kuzey Atlantik Bölgesi'nin güvenliği, ABD'nin güvenliği açısından hayati öneme sahiptir. Soğuk Savaş sonrasında, NATO geniş çaplı askeri tehditler yerine, uluslararası sistemde artmakta olan istikrarsızlık ortamından risk algılamaya başlamıştır. NATO; algılamakta olduğu bu yeni tehdit karşısında, en iyi stratejinin ise eski Komünist ülkelerin NATO'nun üye ülkelerinin sahip olduğu liberal demokrasiye, ekonomik refaha ve askeri ittifaka entegre edilmesi, bu hususlarda reform yapılması olduğuna karar vermiştir. NATO, Londra ve Roma Zirvelerinde de belirttiği üzere, temel hedefin Avrupa'da barışın ve istikrarın sağlanması olan bu stratejiyi, BİOP ile sağlamış ve oluşturulan bu projeye KAIK üyesi ülkeleri ve Rusya'yı davet ederek, Avrupa genelinde uzun süreli bir güvenlik politikasının temellerini atmıştır. Sovyetlerin dağılmasından ve uluslararası sistemde yeni belirsizlik risklerinin ortaya çıkmasından sonra, Orta ve Doğu Avrupa ile Avrupa'nın güneyindeki diğer Balkan ülkelerinde güvenlik algılamalarında bir endişe belirmiştir. Söz konusu ülkeler, Batılıların kendilerine sundukları güvenlik çözüm önerilerini yetersiz bulmuş ve uluslararası sistemde Batı'nın takip ettiği güvenlik politikalarına paralellik arz etmemişlerdir. ABD ise 1994 yılında söz konusu ülkelerin sorunlarına bir çözüm bulmak amacıyla BİOP'nin oluşturulmasını desteklemiştir. BİOP, NATO üyeliğine giden bir yol olmamakla birlikte, NATO Üyeliği'nin alternatifi olmuştur. NATO dönem içerisindeki belirsizlikler nedeniyle Orta ve Doğu Avrupa'nın güvenlik ihtiyaçlarına acil olarak

cevap vermektan kaçınmış, BİOP ile birlikte söz konusu ülkelerin askeri yapılarının kendisinininkiyle uyumlu hale getirilmesini hedeflemiştir. BİOP, NATO'nun eski düşmanlarıyla resmi ilişkiler kurmasına yol açtığı gibi, gerek yapısı ve gerekse de işleyişi açısından, BİOP çok daha kapsamlı bir ilişkiyi ifade etmiştir. BİOP; Orta ve Doğu Avrupa ile diğer eski Sovyet ülkelerinin güvenlik arayışlarına alternatif getirdiği gibi, bu ülkelerin demokratikleşme ve serbest Pazar ekonomisine geçmelerini de kolaylaştırmış, Atlantik'ten Urallar'a kadar özgürlük içerisinde bütünleşmiş, güvenli ve barış dolu bir kuşak oluşturmayı hedeflemiştir (Erdoğan, 2004: 61).

ABD'nin isteği doğrultusunda, 1994'de yayınlanan geçici çağrı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin gelecekte NATO'ya katılacaklarından hareketle, bu ülkelere askeri işbirliği ve görüş alışverişi sağlamıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin askeri yapılarının ve silah sistemlerinin NATO'nun yapısıyla uyumlulaştırılması, İttifak'a üyelik için bir ön koşul olmuştur. Bu noktada, BİO bazı ülkelerin NATO'ya tam üyelikleri gerçekleşinceye kadar, NATO'nun kendisine zaman kazandırmıştır. NATO'nun doğuya doğru bu ilk adımı, Rusya'da 1995 yılından itibaren Batıcılar güç kaybedinceye kadar olumlu karşılanmıştır. Rusya her ne kadar NATO yerine AGİT'in bir kolektif güvenlik örgütüne dönüşürülmesini desteklemişse de, BİO Rusya'nın NATO'ya yaklaşmasını sağlamada başarılı olmuştur. NATO ile 27 BİO ortağı arasında, güvenlik konularında işbirliğini derinleştirme amacını taşıyan Barış İçin Ortaklığın ana operasyonel odağı; kriz yönetimi ve barışı koruma kuvvetleri göndermek suretiyle, Euro-Atlantik Bölgesinde ve bu bölgenin ilerisinde beklenmedik tehditlere karşı harekete geçecek hazırlıkların yapılmasıdır. Bu hususlar temelinde, Rusya dâhil pek çok BİO ortağı, Bosna'da NATO öncülüğündeki Uygulama Gücü (IFOR) ve müteakip İstikrar Gücü'ne (SFOR) katılım göstermişlerdir. 1997'de başlatılan ileri BİO programı çerçevesinde ise, ortaklar farklı derecelerde ortaklık ilişkileri içerisinde girmesine olanak tanınmış, bazı üyelerin NATO'nun öncülüğünde planlama ve operasyonel faaliyetlere çok daha fazla oranda katılımları sağlanmıştır.

BİO Antlaşması'na göre, anlaşmayı imzalayan ülkeler NATO ile 6 konuda iş birliğine girecektir. Söz konusu 6 konu, silahlı güçlerin demokratik kontrolü konusunda garanti verilmesi, ulusal savunması plan ve bütçe çalışmalarında saydamlık, AGİK gereklilikleri veya Birleşmiş Milletler şemsiyesi altındaki görevlere katılım için hazırlık, görüşmeler neticesinde, barışı koruma, insani yardım faaliyetleri, arama kurtarma gibi görevlerde ortak hareket planlaması, eğitim ve tatbikatlar gibi askeri konularda NATO ile işbirliği geliştirilmesi, NATO üyesi ülkelerle askeri konularda dayanışmanın arttırılması, toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlık, veya ülke güvenliğine karşı tehdit algılamaları durumunda, aktif müdahale için NATO ile danışmalarda bulunmaktadır. Bu hususlar, BİO sayesinde, bir taraftan ortaklar arasında siyasal dayanışma mekanizmaları geliştirilerek, ortak askeri tatbikatlar ve seminerler düzenlenerek, eski Doğu Bloğu ve Sovyet ülkelerinin NATO'yu tanıyarak ve ona güvenmeleri sağlanarak yapılmaya çalışılmıştır (Gürkaynak, 2004: 37).

3.2.3. Madrid Zirvesi

Brüksel Zirvesi ve Antlaşması'nın imzalanmasından, üç yıl sonra 8-9 Temmuz 1997 tarihleri arasında, İttifak üyeleri Madrid Zirvesi'nde bir araya gelmişlerdir. NATO üyesi devletler, söz konusu tarihler arasında düzenlenen Madrid Zirve'sinde, NATO'nun genişlemesi kararı almıştır. Madrid'de, Temmuz 1997'de yapılan Zirve, Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun yeni yapısına ve stratejisine ilişkin olarak başlatılan önemli girişimlerin neticesinde elde edilen başarıların değerlendirilmesi açısından önemli olduğu kadar, değişmekte olan koşullara karşı üretilen politika ve stratejilerin sınanacağı yeni bir dönemin başlangıcının da habercisi olmuştur. Bu sebeple, NATO'nun Madrid Zirvesi'ndeki önceliği İttifak'ın gelecek politika ve stratejilerine ilişkin unsurları bir araya getirmek ve bu unsurların tutarlılığını garanti etmek olmuştur. Madrid Zirvesi'nde, İttifak ile üyelik görüşmelerine başlamaları için, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan resmen NATO tarafından davet edilmiştir. NATO, Madrid Zirvesi'nde, 1949 Washington Antlaşması'nın 10'uncu maddesi uyarınca yeni ülke üyeliklerine açık olduğunu, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın ilkelerini geliştirerek daha ileriye götüreceği ve Avrupa-Atlantik bölgesindeki güvenliğe katkıda bulunabilecek tüm ülkelerin

İttifak'a üye olabileceğini vurgulamıştır. NATO'nun genişleme kararı sonrasında, başta Azerbaycan olmak üzere, yeni Türkî Cumhuriyetler de İttifak üyeliğine müracaatta bulunmuşlardır. Ancak, söz konusu dönem içerisinde, İttifak tarafından söz konusu ülkelere şartların olgunlaşmasının beklenmesi tavsiyesi iletilmiştir. Zirvede, 27 Mayıs 1997 tarihinde kurulan NATO ve Rusya Federasyonu Arasında Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Ana Kuruluşu Sözleşmesi bir kez daha tasdik edilmiş, NATO ile Ukrayna arasında Özel Ortaklık Şartı imzalanmıştır. Madrid Zirvesi'nde, Avrupa'nın güvenliği için çok önemli olan Akdeniz İşbirliği Grubu (AİG) da kurulmuştur. AİG, grup müttefik ülkelerin diyalog ülkeleriyle politik tartışmalar yapabildiği bir forum özelliği taşımıştır (Erdoğan, 2004: 62).

NATO'ya belirli bir askeri operasyonun ihtiyaçlarına uygun kuvvetleri kısa sürede konuşlandırma yeteneğini geliştirmede önemli bir paya sahip olan Birleşik Müşterek Görev Gücü Kavramı (BMGK) açısından da söz konusu zirvede önemli kararlar alınmıştır. Zirve'de, NATO'nun artık yerleşmiş olan çok uluslu, çok yönlü operasyonlar üzerine inşa edildiği ve BMGK'nın sadece insani yardım değil, aynı zamanda toplu savunmayı da içerebilecek belirli askeri operasyonlar için oluşturulmuş, konuşlandırılabilir, çok uluslu ve çok yönlü bir kuruluş olduğu vurgulanmıştır. Bu karar doğrultusunda da NATO komuta yapısı içerisinde küçük sayıda BMGK Karargâhının da kurulmasına karar verilmiştir. 1997 Madrid Zirvesi'nde, İttifak'ın iç ve dış dönüşümüyle ilgili önemli somut ve kapsamlı kararlar da alınmıştır. Zirvede alınan kararlar doğrultusunda, NATO'ya gelecekteki katılımlar için "Açık Kapı Politikası" kabul edilmiş, BİOP'nin güçlendirilmesi ve işbirliğinin daha ileriye götürülmesi için Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) isimli yeni bir forum oluşturulmuş, NATO-Rusya ilişkilerinde tamamen yeni bir sayfa açılmış, Ukrayna ile gelişen ilişkiler resmîyete dökülmüş, Akdeniz ülkeleriyle diyalog yoğunlaştırılmış, İttifak içerisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ile ilgili çalışmalar ilerletilmiş ve NATO'nun reform geçirmiş askeri komuta yapısı tanımlanmıştır. KAİK'in yerini alan AAOK; daha güçlü ve operasyonlara daha yatkın bir İttifak ile karar alma sürecinde daha fazla katılımın gerçekleşmesi için kurulmuştur. AAOK ile birlikte, NATO'nun ortaklarla birlikte çalıştığı ve ortaklığın genişletilmiş boyutunu içine alan bir çerçeve oluşturulmuş ve BİO faaliyetleri de bu

çerçeve içerisinde yürütülmüştür. Zirve İttifak'ın kurumsal işbirliğinin özelliklerinin ortaya çıkarılması açısından da önemli bir dönüm notası olmuştur. Deklarasyona göre, NATO'nun kurumsal iş birliğinin özellikleri; AB içerisinde entegre olmuş olan BAB ile yakın iş birliği, NATO bünyesinde AGSK'yı kurma ve AGİT'i bölgesel bir güç olarak güçlendirme olarak belirlenmiştir.

Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK), KAİK'in yerini almak üzere, 1997 yılında kurulmuştur. Konsey, Müttefik ve Ortak ülkeleri, düzenli danışmaların ve işbirliğinin yapılabileceği bir forum altında bir araya getirmiştir. AAOK, düzenli aralıklarla Büyükelçiler, Savunma ve Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanmaktadır. Ancak devlet ve hükümet başkanları gerekli görmeleri halinde, 1999 Washington Toplantısı'nda olduğu gibi toplanabilmekte, güvenlik konularında iş birliği üzerine tartışmalar yapabilmekte ve 1999'da Kosova'daki duruma benzer tehdit algılamaları üzerine de değerlendirmeler yapmaktadırlar. AAOK öncelikle, üye konumunda olan ülkelerin karar alma süreçlerinde etkin pozisyon almalarını sağlamış, KAİK gibi güvenlik politikaları geliştirme aşamalarında danışman olmasının da ötesinde stratejik konular, kriz yönetimi, silahların kontrolü, bölgesel konular, kitle imha silahlarının yayılması, savunma planlaması ve politikası, bütçe, uluslararası terörizm, afete hazırlık, sivil acil planlama ve çevre gibi faktörlerin de ele alınmasını sağlamıştır. AAOK faaliyetleri BİOP faaliyetlerinin bir tamamlayıcısı durumuna gelmiş olup, bu faaliyetler, politik ve güvenlik konularında yoğunlaşan iki yıllık bir eylem planını esas almaktadır. AAOK'nın bir diğer başarısı ise, NATO Karargâhında Rusya'nın önerisi üzerine kurulan Avrupa-Atlantik Afet Yardım Eşgüdüm Merkezi'dir. Merkez, NATO ve Ortak ülkelerin doğal afetlerde eşgüdüm içerisinde çalışmasını sağlamıştır. AAOK, BİO gibi Avrupa güvenliğinin mimarisinde çok önemli bir istikrar unsuru olmaya devam etmektedir.

3.2.4. Washington Zirvesi

İttifak tarihinin, 15 inci Zirve toplantısı, 23-25 Nisan 1999 tarihinde Washington'da yapılmıştır. Zirve, Kosova Harekâtı için gerçekleştirilen hava kampanyasının gölgesi altında gerçekleştirilse de, anılan zirvede İttifak'ın geleceğine dair çok önemli yeni kararlar alınarak NATO'nun stratejisine yansıtılmıştır. Zirve'de

uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler çerçevesinde, NATO'nun yenilenmesine devam edilmiştir. Washington Zirvesi'nde, kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesi gibi yeni misyonlar çerçevesinde NATO'nun daha etkin, temel görevi olan kolektif savunmada daha yetkin, geniş-esnek-etkili bir örgüt olması kararlaştırılmış ve bu hususlar doğrultusunda Yeni Stratejik Konsept kabul edilmiştir. 1997 Madrid Zirvesi'nde İttifak'a katılım için görüşmelere davet edilen Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın üyelikleri bu zirvede resmen kabul edilmiştir. İttifak, bu süreci de göz önünde bulundurarak, Yeni Stratejik Konseptte yeni üyeliklerin devam edeceğini ayrıca vurgulayarak genişlemenin NATO için önemini de ifade etmişlerdir. 1999 Washington Zirvesi'nde kabul edilen "Yeni Stratejik Kavram" ile 1991 yılında kabul edilen strateji ile karşılaştırıldığında, "Yeni Strateji" devamlılık ve değişim arasındaki dengeyi ifade etmekte ve güvenliğin tanımı 1991 Stratejisi'ne göre daha geniş bir şekilde ele almaktadır (Erdoğan, 2004: 65).

Yeni Stratejik Kavram 'da, Avrupa-Atlantik Güvenliğinin önemi bir kez daha vurgulanarak, NATO'nun amacının barışı muhafaza etmek ve Avrupa-Atlantik güvenliğini ve istikrarını güçlendirmek olduğu ifade edilmiştir. Güvenlik, savunma, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların göz önünde bulundurulmasıyla oluşturulan Yeni Stratejik Konseptin temel esasları, Transatlantik bağının korunması, NATO'nun yürüteceği görevler için etkili askeri yeteneklerin muhafaza edilmesi, Avrupalı Devletlerin İttifak içerisindeki yeteneklerinin geliştirilmesi, kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesindeki taahhütlerin sürdürülmesi, ortaklık, işbirliği ve diyalogların devam ettirilmesi, NATO'nun genişlemesi ve İttifak'ın yeni üyelere açılması, silahların kontrolünün desteklenmesi, silahsızlanma ve üretimin önlenmesi, Avrupa Savunma Politikasının AB merkezli geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, BİO ülkeleri ile ilişkilerin daha kuvvetli, operasyonel hale getirilmesi ve BİO ülkelerinin daha fazla müdahil yapılması, Avrupa-Atlantik Güvenliği için Rusya ile İttifak ilişkilerinin geliştirilmesi, Ukrayna ile mevcut özel ilişkinin güçlendirilmesi, kitle imha ve nükleer silahların önlenmesi, Akdeniz Diyalogu ülkeleri ile mevcut diyalogun ve ilişkinin geliştirilmesi, diğer uluslararası teşkilatlar ile demokrasi ve

barışın muhafazası konusunda işbirliğinin geliştirilerek sürdürülmesi olarak belirlenmiştir.

1999 Washington Zirvesi'nde yeniden şekillendirilen NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti; ABD'nin ulusal politika ve çıkarları ile ABD'nin 21.yy küresel sistemi şekillendiren stratejilerini kapsayan unsurlar tarafından belirlenmiştir. ABD'nin ulusal çıkarları doğrultusunda, stratejik konsepte şekil veren bu unsurlar ise; NATO'nun alan dışı askeri operasyonlarda kullanılabilmesi, İttifak'ın uluslararası terör, kitle imha silahları, uyuşturucu ticareti, insan kaçakçılığı ve ırkçılık gibi sorunların çözümlerinde kullanılması, askeri operasyon ve savaş kararlarının BM Güvenlik Konseyi'ne sorulmaksızın NATO Konseyi'nde alınması, NATO'da BMGK teşkil edilmesi ve bu kuvvetlerin askeri operasyonlarda kullanılması, İttifak'ın küresel ölçekte olmak üzere ekonomik, siyasi, demokratik ve güvenlikle ilgili görevlerin verilmesi olarak belirlenmiştir (Bilbilik, 2004: 11).

İttifak'tan, yeni strateji kapsamında yerine getirmesi istenen temel görevler ise;

- Güvenlik konusunda; bir ülkenin diğerine güç kullanmadığı, sorunların barışçıl yollardan çözümlendiği ve demokratik kurumların bulunduğu istikrarlı bir Avrupa-Atlantik Bölgesi'nin yaratılması,
- Danışma konusunda; Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 4 üncü maddesi çerçevesinde, müttefiklerin hayati çıkarlarını etkileyen konularda fikir alışverişinin sağlanacağı temel bir transatlantik formu oluşturmak,
- Caydırıcılık ve savunma konusunda; Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5 ve 6. maddeleri çerçevesinde, herhangi bir NATO üyesine yöneltilen herhangi bir tehdide karşı savunma ve caydırıcılığı sağlamak,
- Kriz yönetimi konusunda; Washington Antlaşması'nın 7. maddesine uygun olarak, her durum için ayrı ayrı değerlendirmek üzere ve oybirliği ile alınmış bir karara istinaden, çatışmanın müessir bir şekilde engellenmesine katkıda bulunmaya ve buhrana mukabele harekâtı dâhil olmak üzere, buhran yönetimine fiilen katılmaya hazırlıklı olmak,

- Ortaklık konusunda; NATO ile daha şeffaf, karşılıklı güvene dayanan ortak askeri harekâtlar gerçekleştirilmesi için Avrupa-Atlantik alanındaki diğer ülkelerle ortaklığın, işbirliğinin ve diyalogun geliştirilmek, olarak tanımlanmıştır (Erdoğan, 2004: 153).

Yeni Stratejik Kavram kapsamında, risk analizleri de bölgesel ve küresel olmak üzere iki düzeyde incelenmiştir. NATO üyesi ülkeler ile çevresinde bulunan bazı ülkelerin sosyal, ekonomik ve politik zorluklarla karşı karşıya kalmalarından kaynaklanabilecek etnik ve dini temelli çatışmalar, toprak anlaşmazlıkları, yetersiz veya başarısız reformlar, insan hakları ihlalleri, ulus devletlerin bölünmesi neticesinde oluşabilecek yerel veya bölgesel istikrarsızlıklar silahlı çatışmalara yol açabilecek bölgesel riskler olarak tanımlanmıştır. NATO alanı dışında bulunan nükleer güçlerin mevcudiyeti, nükleer-biyolojik-kimyasal silahların yayılması, teknolojinin küreselleşmesi neticesinde potansiyel düşmanların askeri kabiliyetlerinin daha karmaşık hale gelmesi, terör eylemleri, sabotaj, organize suçlar, yaşam kaynaklarının bozulması ve kontrolsüz göç ise küresel risk olarak sınıflandırılmıştır. Sonuç olarak, 1999 Washington Zirvesi, Soğuk Savaş sonunda Amerika'nın hegemonik gücünü destekleyen kararlarla son bulmuştur. NATO, kuruluşunda olduğu gibi, Soğuk Savaş sonrasında da, ABD'nin ulusal çıkarları ile askeri ve siyasi mevcudiyetini Avrupa'da muhafaza eden önemli bir forum olma özelliğini devam ettirmiştir. ABD; zirve sırasında kabul edilen belgelerde, "NATO'nun Batı Avrupa ile Kuzey Amerika arasındaki yaşamsal ortaklığı perçinlediği" ve "Avrupa ile Kuzey Amerika'nın kaderlerinin ayrılmazlığı" gibi ifadeleri kullanmış ve Avrupa'daki mevcudiyetini AB'nin kendi bünyesindeki devrimsel değişikliklere rağmen belirli bir süre için perçinlemiştir. Amerika ayrıca, NATO'yu genişletmek suretiyle, Avrasya dengeleri açısından ünlü jeopolitikçi McKinder'in "Güvenlik Kuşağını" (Cordon Sanitaire) da tesis etmiştir. McKinder'in bir asır önce belirttiği görüşe göre; Germenler ile Slavların, Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya tarafından oluşturulacak bir kuşakla ayrılması halinde Avrupa ve Dünyada barış tesis edilebilecektir. ABD, bu stratejiyi söz konusu ülkeleri 1999'da ittifaka dâhil ederek hayata geçirmiş, söz konusu zirve ile NATO'yu ulusal politika ve çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye devam etmiştir.

3.3. NATO'NUN GENİŞLEME SÜRECİ

İttifak üyeleri, Ocak 1994 Brüksel Zirvesi'nde, Soğuk Savaş sonrasında önemli bir değişim geçiren NATO'nun, diğer Avrupa ülkelerinin üyeliğine açık olduğunu teyit etmişler ve NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında da genişleyeceğinin ilk sinyallerini vermişlerdir. İttifak, bu kararı tüm Avrupa-Atlantik sahasında güvenliğin güçlendirilmesi ve istikrarın yayılması amacıyla almıştır. NATO'nun genişlemesi; Soğuk Savaş sonrasında yaşanan en önemli jeopolitik gelişmelerden biri olup, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan belirsizlik ortamında, Avrupa-Atlantik Bölgesi'nin güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunan politik bir gelişme olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Avrupa'daki NATO varlığı, Avrupa'daki güvenliğin ancak Avrupa ülkeleri arasında tesis edilecek bir uzlaşa üzerine inşa edilebileceğini göstermiş, Avrupa Birliği'nin kuruluşuna zemin hazırlamış ve aralarında tarihi ihtilaflar bulunan Avrupa ülkelerinin ortak bir payda da buluşmalarına olanak sağlamıştır. NATO'nun başarısına paralel olarak almış olduğu genişleme kararı ise; örgütün ne derecede bütünleşmiş bir siyasi-askeri ittifak olarak kalması gerektiği ve ne dereceye kadar bölgesel bir güvenlik sistemine dönüşmesi gerektiği hususunu gündeme getirmiştir. NATO'nun genişlemesi hakkında İttifak içerisinde değişik görüşler olmakla birlikte, NATO'nun kurulması ve genişlemesi uzun vadeli tarihsel bir süreç olup, İttifak'ın genişleme süreci halen tamamlanmamış bulunmaktadır. Avrupa Güvenliği için önemli olan iki kurum olan AB ve NATO'nun genişleme süreçleri ise, birbirlerini destekler süreçler hale gelmiştir. Süreçlerden her biri diğerini kolaylaştırmakta ve iki sürecin örtüşmesi, Avrupa ve üyelik süreçlerinin yaşandığı bölgede daha fazla politik karşılıklı bağımlılığı ortaya çıkarmıştır. Meydana gelen gelişmiş ortak güvenlik duygusu ise Avrupa ile Amerika'yı daha fazla birbirine bağımlı hale getirmiştir.

NATO'nun genişlemesi tam olarak, karşılıklı yetki ve sorumluluklar çerçevesinde, İttifak'a tam üye statüsünde yeni üyeler kabul etmek ve NATO'nun sınırlarının ve sorumlu olduğu coğrafi alanın genişletilmesi anlamına gelmektedir. Bugün İttifak tarihi incelendiğinde, NATO'nun 1952, 1955, 1982, 1990, 1999, 2004, 2009 ve 2017 tarihlerinde genişleme politikası izlediği ve üye sayısını artırdığı

görülmektedir. NATO'nun son genişleme politikası ile birlikte üye sayısı 29'dur. Kurucu üyeleri ABD, İngiltere, Portekiz, Norveç, Hollanda, Lüksemburg, İtalya, İzlanda, Fransa, Danimarka, Kanada ve Belçika olan NATO; ilk genişlemesini 1952 yılı içerisinde Avrupa güvenliği ve istikrarı için stratejik bir konumda olan Türkiye ve Yunanistan ile yapmıştır. NATO ikinci genişlemesini ise; Avrupa Güvenliği için büyük öneme sahip Federal Almanya'nın üyeliği ile yapmıştır. NATO'nun üçüncü genişlemesi ise 1982 yılında İspanya'nın üyeliği ile olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında değişen uluslararası sistem çerçevesinde önemli radikal kararlar alan İttifak'ın dördüncü genişlemesi ise 12 Mart 1999'da Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın üyeliğinin kabul edilmesi ile gerçekleşmiştir. NATO'nun üyelik yolunun tüm Avrupa ülkelerine açılmasından ve üç eski Sovyet ülkesinin İttifak'a üye olması ile NATO'nun beşinci genişlemesi Mart 2004 yılında Romanya, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın alınmasıyla yaşanmıştır. İttifak'ın altıncı genişlemesi ise Nisan 2009 yılı içerisinde Arnavutluk ve Hırvatistan'ın üyeliklerinin kabul edilmesidir. Yedinci ve son genişlemesi 5 Haziran 2017 Karadağ'ın üyeliğidir. Tüm genişlemelerden sonra, NATO 29 üyeli bir İttifak haline gelmiştir (Armaoğlu, 2017: 444).

İttifak'ın özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirdiği genişleme politikaları, İttifak'ın kaderini değiştiren ve NATO'ya stratejik vizyon ve misyonunun devamlılığını sağlayan kararlar olmuştur. Bu süreç içerisinde ise İttifak'ın nasıl genişleyeceğine dair üç farklı görüş ortaya atılmıştır. Görüşlerden birisi ABD tarafından savunulmuş olup, bu görüş İttifak'a katılmak isteyen aday ülkenin konumunun söz konusu ülkenin kapasitesine göre belirlenmesini ilke edinmiştir. Bu çerçevede, ABD eski SSCB üyelerine uzun bir dönem tarafsız olarak yaklaşmış ve hatta Soğuk Savaş Dönemi sonrasında bu ülkelerin BİO üyeleri olmalarına rağmen çift taraflı bir mekanizma dâhilinde kalmalarını savunmuştur. İkinci görüş ise, NATO'nun genişleme faaliyetinin; AB ile NATO'nun birbirini desteklediği bir zeminde gerçekleşmesi gerektiğini savunan bir politikaya dayanmıştır. Buna göre İttifak'ın genişlemesinde öncelikle, aynı ilkelere sahip AB adayları üzerinde durulması fikri vurgulanmıştır. Üçüncü görüş ise, NATO'nun genişlemesinin stratejik ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmesini öngörmüştür. AB

üyelerinin NATO'ya üye olmaları konusundaki görüş 1990'larda "Sadece Avrupalılar" yaklaşımı ile ifade edilmiş olup, bu görüşün tam tersi bir yaklaşım olarak ise İttifak'ın en kısa sürede Avrupa'ya yayılması olan "Maksimalist Yaklaşım" ifade edilmiştir. İki görüşten farklı olarak, ABD, İngiltere, Hollanda ve Türkiye'nin savunduğu görüş ise Atlantikçiler olarak adlandırılmıştır. Atlantikçiler, Avrupa-Atlantik Güvenliğinin değişik rol ve yapılar ile üyeliklerin sıkı kenetlenmesi neticesinde ortaya çıkacağını savunmuşlardır. Atlantik görüşü NATO'nun 1990'lardaki politikalarında etkili bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. 1994–1997 yılları arasında, özellikle Soğuk Savaş sonrasında, genişlemenin itici gücü ABD olmuştur. ABD yönetimi içerisinde NATO'nun genişlemesine dair ise iki baskın görüş ortaya çıkmıştır. Baskın olan ilk görüşe göre, İttifak'ın genişlemesi ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa'da pazar ekonomisinin benimseneceğini ve insan haklarına saygının teşvik edileceği öngörülmüştür. İkinci görüşe göre ise; genişleme politikalarıyla birlikte bölgede Rusya'nın tekrar bir güç olarak doğmasının engellenebileceği savunulmuştur (Armaoğlu, 2017: 446).

Soğuk Savaş sonrasında değişen koşullara göre oluşturduğu Yeni Stratejik Konsept çerçevesinde yeni bir vizyon ve misyon edinen NATO, İttifak'a aday olan ülkeleri istikrarlı ve demokratik bir siyasal sisteme sahip olması, etnik ve bölgesel problemlerini çözmesi, silahlı kuvvetlerin yapısının demokratik ve sivil otorite altında toplanması, serbest piyasa ekonomisine sahip olması, NATO kuvvetleri ile uyumlu bir şekilde çalışacak bir askeri organizasyona sahip olması, NATO'nun askeri ve bölgesel gücüne katkı sağlaması gibi kriterlere göre değerlendirmiştir. NATO'nun genişlemesi sürdürülürken, üç ilke de göz önünde bulundurulmuştur. Birinci ilke kapsamında; İttifak'ın genişleme politikasına gerçekten istekli ve üyeliğe hazır ehil adayların dâhil edilmesi vurgulanmıştır. İkinci ilke kapsamında ise; genişleme gerçekleştirilirken Rusya'nın denklem dışında bırakılmamasına önem verilmiştir. Üçüncü ilke kapsamında da; ne güneydoğu ne de kuzey doğu bölgesinde birlikte üyeliğe kabul edilmesi gereken bir devletler kümesinin ya da otomatik birlikteliklerin olmadığı vurgulanmıştır. Bu ilkeler çerçevesinde NATO, genişleme politikalarını oluştururken, devletleri belli kümeler halinde ele alma mecburiyeti hissetmeden, hem güneydoğuya hem de kuzeydoğuya doğru sınırlı bir genişleme

imkânını inceleyerek yapıcı kararlar almıştır. Bu stratejik ve yapıcı politika sayesinde de İttifak hem işlevsel hem de siyasi yönden zayıflamamıştır. NATO'nun genişleme politikası ile birlikte bir bölgesel savunma örgütünden, geniş kapsamlı bir güvenlik örgütüne geçiş sürecini de başlatması, İttifak'ın genişleme politikalarının öneminin değerlendirilmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. NATO genişleme politikasıyla beraber; genişleme bölgesinde bir reform ajandası da oluşturmuş ve bu süreci Avrupa güvenlik yapısına yansıtmıştır. NATO, genişleme politikasını Avrupa güvenliğine "Söz, Önleme ve Hazırlık" ilkeleriyle hayata geçirmeye çalışmıştır. NATO, genişleme politikalarıyla beraber Merkez ve Doğu Avrupa'da faydalı sonuçlar alacağına söz vermiş, söz konusu bölgede meydana gelebilecek tehdit unsurlarını engellemeyi vaat etmiş ve söz konusu tehditlere sürekli olarak hazırlıklı olacağına dair vaatte bulunmuştur (Çakmak, 2003: 124).

3.3.1. NATO'nun Genişleme Nedenleri ve Getirileri

Soğuk Savaş sonrası, NATO'nun Avrupa'daki yeni konumu, İttifak'ın genişleme yoluna gitmesine ortam hazırlamıştır. NATO'nun genişleme politikası, İttifak'ın ana amaçlarından olan Avrupa güvenliğinin ve bütünlüğünün sağlanmasına yardımcı olduğu gibi, NATO'nun yapısı dâhilinde olan kurumları ve ilişkileri birbirine bağlayan bağlantı ağının Avrupa geneline yayılmasını sağlamıştır. Genişleme politikaları, Avrupa'da yeni bölünmelerin önüne geçtiği gibi, Avrupa genelindeki bütünleşme ve özgürleşme sürecine de katkıda bulunmuştur. Soğuk Savaş sonrasında, İttifak üyeliği için yürütülen Açık Kapı Politikası ve BİO Programlarının; NATO'nun doğusunda yer alan ülkelerin demokratikleşme hareketlerine de olumlu yansımaları olmuştur (Ceylan, 1999: 11).

NATO'nun kuruluşunda ve genişlemesinde kilit rolü oynayan ABD; NATO'nun genişleme gerekçesi olarak Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'da barış ve güven istikrarını koruma, eski komünist rejim ülkelerini Batı Sistemi'ne dâhil etme ve demokrasinin söz konusu ülkelerde yayılması olarak nitelendirmiştir. İttifak'ın genişleme politikasını küresel bir gelişme olarak değerlendiren ABD; genişleme politikasını kendi siyasi hedefleri ve NATO'nun bu hedefler içerisindeki yeri çerçevesinde önemli görmektedir. Paradoksal bir şekilde NATO'nun kalbi olan

Kuzey Atlantik Bölgesi'nde müttefiklerin savunulması için savaşıma gereği dikkate alındığında savaşların pek sık görülmediği Avrupa anakarası içerisinde NATO'nun genişlemesi ABD'nin yararınadır. Çünkü bu bölgenin savunulması için NATO birliklerinin çağırılması çok küçük bir ihtimal olup, bu bölgede konumlanmış ülkelerin bir ittifak ekseninde birleştirilmesi bu olasılığı daha da azaltmaktadır. Bu hususlar çerçevesinde, İttifak bünyesinde kilit güç olan ABD, NATO'nun genişlemesini olumlu bulmakta ve genişlemeyi NATO'nun kapsamlı dönüşümünün bir parçası olarak görmektedir.

ABD'nin desteklediği genişleme politikaları çerçevesinde, NATO'ya kazandırılacak yeni üyeler ile birlikte, İttifak'ın sorumluluk sahası ve Avrupa-Atlantik ekseninde kurmaya çalıştığı güvenlik şemsiyesinin kapsama alanı genişlemiştir. Kapsama alanının daha da genişlemesiyle birlikte, NATO'nun tehdit algıladığı ve bu tehditlere yönelik olarak da önlemler aldığı bölgeler, NATO'nun siyasi ve askeri iradesi ve idaresi altına girmiştir. NATO gelecekte de benzer tehdit algılamasında bulunduğu bölgelerdeki potansiyel genişleme politikalarıyla güvenlik ve istikrarı yayma olanağı bulabilecektir (Erdoğan, 2004: 155).

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Doğu-Batı arasındaki problemlerin çözülmesinde bir diyalog sürecini taraflara yaratmıştır. Doğu Avrupa'daki mevcut birçok problemin de kansız bir şekilde çözülmesinde AGİT'in büyük önemi vardır. Ancak AGİT, her ne kadar Soğuk Savaş dönemi içerisinde kendisine verilen görevleri başarı ile yerine getirmişse de bundan fazlasını yapamamıştır. AGİK, sürekli bir teşkilata sahip olmayıp, üyelerini de belirli bir davranış çizgisinde tutma gücüne sahip değildir. Bu noktada, Avrupa'da güvenlik ve istikrar ortamının devamının sağlanması açısından daha köklü ve kurumsallaşmış bir teşkilata ihtiyaç duyulmaktadır. Avrupa'nın kurumsallaşmış tek köklü güvenlik teşkilatı olan NATO'ya, eski İttifak üyeleri kadar, Avrupa'nın yeni demokrasileri de gerek kendi gerekse bölgesel güvenlikleri açısından büyük önem vermekte ve üyelik için başvurularında bulunmaktadır. NATO, Avrupa'daki güvenlik ihtiyaçlarını sağlayabilecek tek mevcut teşkilat konumunda olup, Avrupa genelinde sağlanacak bir güvenlik kuşağının teminatı açısından kendisine üyelik talepleri ile gelen

kurumsallaşma talebini genişleme politikalarıyla cevaplamaktadır. Genişleme politikası Avrupa genelinde bir kurumsallaşmaya yararlı olduğu kadar, NATO'nun vizyon ihtiyacının karşılanması açısından da önemlidir. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan Bosna ve Kosova krizleri göstermiştir ki, bu istikrarsızlık ortamı tüm Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye atmıştır. NATO'nun gelecekte ortak bir amaç için bir araya gelmesini sağlayacak bunlara benzer sorumluluk sahası dışındaki bir krizin önlenmesi açısından da İttifak'ın genişleme politikaları önem kazanmıştır. NATO, bu hususlar çerçevesinde yeni vizyonunu oluşturmuştur.

Üyelik sorumluluk ve yükümlülüklerini üstlenebilecek durumda ve buna gönüllü olan ülkelerin NATO'ya katılması ise, İttifak'ın genel siyasi ve stratejik çıkarlarına hizmet edecek ve Avrupa çapında güvenlik ile istikrarı pekiştirecektir. Genişleme süreci Merkezi ve Doğu Avrupa Bölgeleri'nde barış ve istikrarın gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır. Genişlemenin artarak devam etmesi, NATO'nun bölgedeki ağırlığını giderek artırarak, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesine ve bölgesel istikrarın daha da gelişmesine yardımcı olacaktır. Söz konusu süreç, eski SSCB nüfuzunun etkisinin giderek azalmasına yol açarken, Rusya Federasyonu'nu da ekonomik yönden giderek kayba uğratacaktır. Genişleme politikası çerçevesinde ordularında modernizasyon yapan yeni demokrasiler ise Batı'nın silah sanayisine olumlu girdiler sağlayacak, bu ekonomik girdiler ise İttifak üyesi ekonomilere olumlu yansımalarla bulunacaktır. Ayrıca NATO'nun genişlemesi, kriz bölgelerinde oluşan tehditlere müdahale etmede, İttifak coğrafi güç sağlayacaktır. Rus tehdidi gibi diğer tehdit algılamalarında, İttifak güç müdahaleleri ile cevap verme yerine geniş üyeli bir topluluk kanalı ile cevap verebilme yeteneği de kazanmıştır (Erdoğan, 2004: 157).

NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin etkileri, siyasi, ekonomik ve askeri olmak üzere üç ayrı yönden incelenmektedir. NATO'nun genişlemesinin siyasi yönden getireceği en büyük fayda; ABD'nin Avrupa'da kalmasına zemin hazırlaması ve yeni sınırlar ile birlikte Rusya üzerindeki nüfuzun artırılmış olacaktır. Genişlemeye paralel olarak Rusya ile NATO arasında kurulacak bir istişare mekanizması ise bölgedeki muhtemel gerginliklerin azalmasında önemli rol

oyunmaktadır. Genişlemenin ekonomik getirileri ise yeni üyelerin ekonomik pazarlarının yeniden şekillendirilmesi olmuştur. Yeni ülkelerde düzenlenen ekonomik yapıdan sanayileşme oranına göre en büyük faydayı Almanya, NATO seviyesinde silahlanma için yapılan askeri harcamalarda ise ABD silah sanayi en büyük getiriye elde etmiştir. Genişlemenin askeri açıdan etkisi ise genişletilmiş bir güvenlik kuşağının olası bir Rus tehdidini çevreleyecek olmasıdır. Genişlemepolitikalarının en büyük yararlarından bir tanesi ise kuşkusuz NATO'ya yeni müdahale ve görev alanlarının açılmasıdır. Yeni görev alanları kapsamında; Balkanlar, Akdeniz, Kuzey Afrika ve Basra Körfezi yeni görev alanı olarak ifade edilmektedir.

3.3.2. Genişlemenin Olumsuz Tarafları ve Genişleme Üzerine Tartışmalar

NATO'nun genişleme politikaları başta İttifak'ın itici gücü olan ABD tarafından da desteklense de, gerek ABD hükümeti içerisinde gerekse diğer İttifak üyeleri içerisinde genişleme politikaları konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Tartışmalar şüphesiz ki o dönemde genişleme politikalarının doğrudan etki yaratacağı Rusya ve Rusya'nın genişlemeden kaynaklanan olması muhtemel bir risk algılamasının Avrupa-Atlantik güvenlik kuşağına ve değişmekte olan uluslararası konjonktüre etkileri etrafında yoğunluk kazanmıştır. NATO'nun genişlemesini kendisi için olumlu küresel ve stratejik bir gelişme olarak değerlendiren ve fikir ayrılıkları yaşayan ABD Hükümeti, genişlemeyi bu temelde olası bir Rus tehdidinin düşünülerek yapılmadığını savunmaktadır. NATO'nun genişlemesi ABD için hem Amerika'nın Avrupa'daki rolü hem de Avrupa'nın Rusya ile olan rolü açısından önemlidir. ABD'ye göre, Almanya'nın Avrupa'da orantısız olarak güçlenmesi neticesinde ortaya çıkan sorunun NATO tarafından başarılı bir şekilde çözülmesi, Rusya'nın Avrupa'daki orantısız güç sorununun da pasifize edilmesi açısından örnek teşkil etmektedir. ABD, gerek NATO gerekse NATO'nun genişlemesiyle birlikte hem Almanya'yı hem de Rusya'yı kontrol altında tutmak istemektedir. ABD'nin bu politikaları önünde ise bazı belirsizlikler mevcuttur. Öncelikle genişleme politikası Rusya'yı tehdit ederse, Rusya'nın Çin ile daha geniş kapsamlı ittifak arayışları içerisinde girmesi muhtemel gözükmekte, Batı'ya yaklaşmakta olan Rusya'yı tam

tersi istikamete sürükleyerek yeni bir Soğuk Savaş çıkarma ihtimali ile genişleme politikasının ve oluşacak istikrarsızlık ortamının maliyetinin ABD'ye yüklenmesi ihtimalleri bulunmaktadır. NATO'nun genişleme tartışmalarının yaşandığı ilk günlerden bu yana, aday ülkeler sürekli olarak Orta veya Doğu Avrupa ülkelerinden seçilmiştir.

Eski Varşova paktı ülkelerinden olan ve uzun yıllar Rus yönetimi altında kalan Baltık ülkelerinin ismi ise çok cılız bir şekilde dillendirilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi NATO üyeliğini istemekte olan Baltık ülkeleri, bugün Rusya'nın Kuzey'e açılan kapısı konumunda olup, Rusya için bugünkü önemleri eskisi gibi ve hatta daha fazla bir şekilde devam etmektedir. NATO'nun ne zaman, nereye kadar genişlemesi hakkındaki tartışmalarda bu noktada önem kazanmaktadır. Batı dünyası ile bütünleşmenin uzun dönemde çıkar sağlayacağını ve NATO-Rusya ilişkilerinin mümkün olduğunca en üst seviyede gelişmesini isteyen birçok Rus, bugün halen NATO'nun genişleme politikaları hakkında endişe duymaktadır. Rusya bugün NATO içerisinde veto hakkı olmamasını kabullenmiştir. Fakat Rusya, NATO'nun genişlemesi hakkında kendisine danışılmasını istemekte ve NATO'nun genişlemesinin ABD ve müttefiklerinin görmek istediği fakat kabul edilebilir bir ön koşulu olmayan durumda gerçekleşmesinden önce, NATO-Rusya ilişkilerinin gelişmesini istemektedir. Rus uzmanlar NATO'nun genişlemesini kabullenmekle birlikte, gereksiz olduğu görüşünü de savunmaya devam etmektedir. NATO'nun genişleme sürecinin, muhtemel gerilimleri önlemek amacıyla yeterli siyasi ve askeri tedbirlerle yapılmaması halinde ise, AvrupaAtlantik güvenlik kuşağı için önemli bir oyuncu olan Rusya'nın rahatsız olacağı, Rusya'nın bu durumun da tüm güvenlik ve istikrar bölgelerini etkileyeceği açıktır.

ABD'nin, Almanya gibi tarihteki en acımasız rejimlerden birini kurmuş ama zarar verme kapasitesini kaybetmiş bir ülkenin isteklerine karşı uzlaşmacı olabildiği halde, bugün kendisini demokratikleşme süreci içerisine sokmuş olan fakat hala önemli ölçüde zarar verme kapasitesine sahip bir ülkeyi neden sisteme entegre etmemek istemesi de ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. ABD ve müttefikleri; NATO'nun genişleme politikasındaki ısrarları ile "Hiç kimse verili bir

zamanda gerektiğinden fazla yeni, düşman edinmemelidir” ilkesini de ihlal etmiştir. Genişleme konusunda Rusya 21.yy’ın ilk yarılarının jeopolitiğini belirleme ihtimali yüksek bir stratejik üçgende bir tarafa ya da diğer tarafa yaslanma imkânına sahiptir. Rusya, genişleme politikaları karşısında bugüne kadar yaptığı gibi kendisini ABD ve Batı tarafında tutabilir veya ABD’nin Richard Nixon ve Henry Kissenger rehberliğinde izlediği politikayı izleyebilir yani Çin ile ittifak kurabilme şansı bulunmaktadır. NATO’nun genişlemesinin acil bir öncelik olarak düşünülmesi halinde bile, genişleme süreci içerisinde “Seçilmiş hedeflere ulaşmak için gerekli araçları sağlamaktır” strateji ilkesi de İttifak tarafından ihlal edilen bir diğer ilkedir. ABD, NATO’nun sınırlarını genişletmekle birlikte kendi çıkarlarını da genişletmiştir, ancak söz konusu genişleme politikası oluşturulurken söz sahibi kurumlar olan Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı’nın görüşleri fazla dikkate alınmamış, ağırlıklı olarak duygusal yönlü politikalar oluşturarak genişlemeye karar vermiştir. BİO Projesi; Rusları NATO bünyesine dâhil etmeyi ve NATO’nun genişlemesini Rusların dışlanmasını anileştirerek yapmayı öngörmemiştir. NATO’nun genişlemesinden kaynaklanan bu gibi sorunların ise, ABD’nin kendi tezleri çerçevesinde, genişleme sürecini genişletmesi durumunda çözülme imkânı bulunmaktadır. NATO’nun ABD için değeri, İttifak’ın ABD’nin hayati çıkarları için değerli olup olmadığıyla ölçülmekte ve Washington’un ortaklarının siyasi sicili belirleyici faktör olmamaktadır. Genişlemiş bir NATO, Amerikan halkının güvenliğine bir fayda sağlamıyorsa öteki üyelerin istikrarlı olup olmamaları çok az anlam ifade etmektedir. Fakat bu hususlar temelinde, NATO’nun genişleme politikasının uygulayıcıları politik faktöre büyük önem vermiş ve Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin demokrasiye geçişleri sebebiyle NATO üyeliğini hak ettiklerini savunmuşlardır. Genişleme politikası bu çerçevede değerlendirildiğinde, söz konusu politikanın NATO’nun kendi ilkeleriyle de ters düştüğü görülmektedir. Ayrıca genişleme nedenleri siyasi olsa bile, söz konusu üç ülke üyelik süreci içerisinde NATO’nun siyasi demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi siyasi kriterleri dönem içerisinde yerine getiremeden üye olmuşlar ve bu da İttifak’ın kurumsallığında bir belirsizlik yaratmıştır.

NATO'nun genişleme politikası hakkında ABD Kongresi'ne, 1997 yılında hazırlanan CATO Enstitüsü Raporu da genişleme politikasının geleceğe dönük yansımaları hakkında önemli tespitlerde bulunmuş ve NATO'nun genişletilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Raporda; NATO'nun basit bir siyasi teşkilat olarak değerlendirilmemesi gerektiği ve asli görevinin savaştan caydırmak ve savaşmak olduğunun özellikle hatırlanması ve gözden kaçırılmaması, NATO'ya üye olmak isteyen ülkelerin üyelik motivasyonlarını Rusya korkusunun beslediği, Rusya'da hatırı sayılır hiçbir siyasetçinin NATO'nun genişlemesine sıcak bakmadığı, Rusya'nın halen dünya üzerindeki en büyük nükleer güce sahip olduğu ve bunun olası bir NATO-Rusya çatışmasını tehlikeli kılacağı ifade edilmiş, Rusya'nın genişlemeye tepki olarak Çin ile ittifak kurabileceği, komşu ülkelere baskı yapabileceği ve silahların kontrolünü reddedebileceği vurgulanmıştır. Raporda ayrıca ABD'nin genişleme ile birlikte tehlikeli yükümlülükler edindiği, bu yükümlülüklerin ise genişlemiş müttefik topluluğunu korumak için nükleer silah kullanmak zorunda kalabileceği ve ciddi ekonomik yükümlülük altına girebileceği ifade edilmiştir. NATO'nun 15 yıllık bir genişleme sürecinin maliyeti 61-125 milyar ABD Doları olup, bu maliyetin büyük kısmını ABD tarafından ödenmesi beklenmektedir. Bu sorunların önceki dönemlerde sıklıkla gündeme gelmesine karşın, Arnavutluk ve Hırvatistan gerekli ekonomik yeterliğe sahip olamamalarına rağmen 2009 yılında NATO'ya kabul edilmeleri de İttifak içerisinde mali yükümlülük konusunda ayrı bir tartışmayı yaratmıştır.

Rusya'nın NATO'nun genişleme politikasına karşı etkisiz kaldığı ve kabullendiği yönündeki görüşler ise tam anlamıyla gerçeği yansıtmamaktadır. Rusya, ABD'nin ve NATO'nun genişleme politikası ile birlikte kendi sınırlarına dayanması sonucu Çin kartını 1996 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile hayata geçirmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü kuruluşunda, özellikle bu örgütün Rusya'nın NATO'su olmadığı ve çeşitli alanlarda işbirliğine dayalı bir örgüt olduğu belirtilmiştir. Ancak Rusya, ŞİÖ ile bölgede siyasi ve askeri ağırlığını artırmayı amaçlamakta, bu strateji destekler nitelikte söz konusu örgüt üyeleri ile askeri tatbikatlar yapmaktadır. Rusya'nın etkili olduğu ŞİÖ, Asya'daki mevcut bölgesel sorunlara çözüm arayışı içerisinde olmakta ve alınan kararlar doğrultusunda somut

adımlar atmaya başlamıştır. Gelecek dönemde, görev tanımı bakımından NATO'nun yeni hedefleriyle benzerlik gösteren ŞİÖ ekonomik, politik ve kültürel geçişkenliklerini tamamlaması durumunda NATO'nun genişleme politikasına karşı bir Asya Cephesi'ni oluşturması beklenmektedir. NATO'nun genişleme politikaları, özellikle ABD'nin politikaları temelinde, Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Kafkaslar ve Ortadoğu bölgeleri arasında bir güvenlik koridoru oluşturmuştur. ABD; Afganistan ve Irak gibi operasyonlarda, İttifak'ın yeni üyelerinin stratejik ve coğrafi konumlarını sıklıkla kullanmıştır. ABD'li analizcilere göre, bu temelde NATO'nun genişlemesi olumludur. Ancak İttifak'ın Ukrayna ve Gürcistan ile olan genişleme politikaları ise özellikle Avrupalı müttefikler içerisinde bir tartışma ortamı yaratmaktadır. Çünkü iki ülke de NATO'nun koymuş olduğu standartlardan uzak olmakla birlikte, Rusya'nın nüfuz alanına komşu ülkelerdir. NATO'nun birinci genişleme dalgası ve akabinde gelen ikinci genişleme dalgasının meydana geldiği sırada Rusya nispeten siyasi ve ekonomik açıdan güçsüzdü. Fakat bugün Rusya, gerek ekonomisi gerekse askeri gücüyle tekrar bir bölgesel aktör haline gelmiştir. Rusya yeniden bir bölgesel aktör olduğunu ve bölgedeki çıkarlarını koruyacağını ise 2008 yılında Rusya-Gürcistan savaşında açıkça göstermiştir. Avrupalı müttefikler bu noktada İttifak ve kendi güvenlikleri için, NATO'nun genişlemesini Ukrayna ve Gürcistan'ı da dâhil ederek hızlandırmak istememekte ve daha da önemlisi Rusya'nın tehdit algılamalarını yükseltmeyi doğru bir politika görmemektedirler. Zbigniew Brzezinski'ye göre de; NATO'nun genişlemesi henüz tamamlanmamış, uzun vadeli bir süreçtir. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak, genişlemenin hızı iyi ayarlanmalıdır. Hızı iyi ayarlanmış bir genişleme süreci, ne İttifak'ın bütünlük ve kapasitesini aşırı zorlamalı, ne de Rusya'yı mevcut küresel sisteme entegre etme konusunda geç kalmamalıdır. Bu çerçevede, Rusya Euro-Atlantik ittifakından dışlanmamalı, aynı zamanda da Rusya'nın NATO'ya girmek isteyen eski Sovyet ülkelere olan müdahaleleri de engellenmelidir (Kurecic, 2008: 25).

NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesi konusunda realist görüşler arasında çeşitli görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Henry Kissenger, Zbigniew Brzezinski ve William Odom gibi realistler genişlemenin NATO'ya ve ABD'ye olumlu etkileri olacağını savunmuşlar, bu düşüncüyü de üç nedene bağlamışlardır. İlk neden

genişlemenin Doğu'ya doğru kaymaması halinde Almanya ve Rusya arasında yeni bir gerginliğin oluşacağı, oluşan gerginliğin de sistemde yeni bir multipolar zemin hazırlayacağıdır. Genişlemenin hızlı bir şekilde olması savunan realistlerin ikinci nedeni; Rusya'nın güçsüz olması ve eski uydu ülkelerinde nüfuz edemediği bu dönemde genişlemenin süratle gerçekleştirilmesi düşüncesidir. Üçüncü neden ise; genişlemenin Avrupa'nın güvenlik yapısını yeniden olumlu yönden şekillendirme imkânının bulunmasıdır. H. Kissenger, Z. Brzezinski ve W. Odom tarafından genişlemenin olumlu yönlerine yönelik öne sürülen bu görüşler uluslararası sistemde yeni bir denge politikasının oluşmasından kaynaklanan endişelere dayanmaktadır.

Avrupa Coğrafyasında yaşanan değişimin ve gelişmelerin kıta ve kıtalararası güvenliğe olan etkisi göz ardı edilememektedir. Avrupa'da Soğuk Savaş döneminden sonra Avrupa ülkeleri arasındaki en önemli sosyal adaptasyonlardan birisi de NATO'nun genişlemesidir. NATO'nun genişlemesi içine yutma şeklinde gerçekleşmemelidir. Genişlemenin başarılı veya başarısız olması, NATO'nun Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki değişimlere ve genişlemenin yarattığı sorunlara nasıl adapte olduğu ile bu sorunları çözmedeki başarısına bağlıdır. Genişleme süreci henüz tamamlanmamış bir süreç olmakla birlikte, NATO genişleme politikaları sonucunda ya Avrupa için bir güvenlik örgütü olarak kalmaya devam edecektir ya da kıtalararası bir güvenlik örgütüne dönüşecektir.

3.3.3. Üyelik Eylem Planı

Üyelik Eylem Planı, NATO'ya üye olmak isteyen aday ülkelere, İttifak üyeliğinin tüm boyutlarıyla ilgili danışmanlık, yardım ve pratik destek sağlamakta ve aday ülkelerin bu konudaki hazırlıklarına yardımcı olmaktadır. Eylem Planı'nın temel nitelikleri ise;

- Üye olmak isteyen ülkelerin gelecekteki üyeliklerine yönelik olarak politik, ekonomik, savunma, kaynaklar, güvenlik ve yasal konuları kapsayan bireysel yıllık ulusal programlarını sunmaları,

- Üye olmak isteyen aday ülkelerin programları konusunda kaydettikleri gelişmeler hakkında, politik ve teknik önerileri de kapsayan geniş bir geri bildirim mekanizması oluşturmak,
- NATO ve üye ülkelerin, yeni üye olacak ülkelere savunma/askeri alandaki yardımlarının koordinasyonuna yardımcı olmak üzere bir haberleşme merkezinin sağlanması,
- Aday ülkeler için kabul edilmiş planlama hedeflerinin ayrıntılarını ve gözden geçirilmesini içeren bir savunma planlama yaklaşımından, oluşmaktadır.

Üyelik Eylem Planı, İttifak'ın kapılarını yeni üyelere açık tutma taahhüdüne somutluk kazandırmaktadır. Fakat Üyelik Eylem Planı'na katılmak gelecekte üyelik açısından bir garanti değildir. Aynı zamanda bu eylem Planı bir şart da değildir, zira NATO her aday ülkenin durumunu ayrı ayrı ele almaktadır. NATO'ya aday olan ülkeler; Üyelik Eylem Planı çerçevesinde; siyasi ve ekonomik, savunma/askeri, kaynak, güvenlik ve yasal konularda belirli bir standarda ulaşması gerekmektedir.

3.4. NATO'NUN ALAN DIŞI FAALİYETLERİ VE KUVVET YAPISI

Soğuk Savaş sonrası yeni dönem içerisinde, NATO'nun klasik görev anlayışı dışında, uluslararası barışı korumaya katkıda bulunanlar arasında yer alması, uluslararası konjonktürde yeni karşılaşılan bir olgu olarak değerlendirilmiştir. NATO, Soğuk Savaş sonrasında, on yıldan biraz fazla bir süre içerisinde, Orta Avrupa'da çıkabilecek olası bir savaş için örgütlenen bir ittifaktan, seçilerek üstlenilen misyonlar edinen bir örgüte dönüşmüştür. Günümüzde NATO müttefikleri ve ortakları, NATO liderliğinde Avrupa, Asya ve Afrika Kıtalarında yürütülmekte olan çeşitli operasyonlarda asker konuşlandırmaktadır. NATO ve ortakları arasındaki, taahhütlerdeki artışlar ise, İttifak'ın dünyanın neresinde olursa olsun, güvenlik tehditleriyle mukabele etmeye istekli ve yetenekli olduğuyla, NATO'nun bölgesel bir güvenlik örgütünden küresel bir güvenlik örgütüne dönüştüğünün işaretlerini göstermektedir.

Soğuk Savaş'tan galip olarak çıkan NATO'ya yeni dönem içerisinde ihtiyaç olup olmadığı, lağvedilip edilmemesi sıklıkla tartışılır bir mesele haline gelmiştir. Bu

sorun temelinde NATO'nun devamlılığının sağlanabilmesi amacıyla, İttifak devlet başkanları Avrupa-Atlantik güvenliğinin temel taşı olan NATO'yu 21. yüzyıla etkili bir şekilde taşıma, İttifak'a yeni görevler ve öncelikler yüklenmesi konusunda ciddi kararlılık sergilemişlerdir. NATO yeni stratejisi çerçevesinde tehdidin sorumluluk sınırları dışarıdan geldiği vurgulanmış ve Alan Dışı Operasyonlara yönelinmiştir. NATO'nun Alan Dışı Operasyonlara olan istekliliği ise, 1991 yılında yayınlanan Stratejik Konseptte; NATO'nun kriz alanlarında aktif rol alacağı ve BM'nin Barış Operasyonlarına potansiyel katkıda bulunacağı, söz konusu misyonun NATO'nun sorumluluk sahası dışında olması halinde de yürütüleceği ifade edilmiştir. 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile uluslararası terörizm ile mücadele çağının başlangıcı olan 11 Eylül 2001 tarihleri arasındaki süreç İttifak için derin bir kurumsal değişim süreci olmuştur. İttifak, mücadele amacı olan 40 yıllık Soğuk Savaş'ın bitişine tanıklık ederken ve geleceği için yeni bir strateji ve görev tanımı belirlerken, Güneydoğu Avrupa ve Avrasya'da şiddetli etnik çatışmalarla yüz yüze kalmıştır. 1991 yılındaki Stratejik Eylem Planında Alan Dışı Faaliyetlere yöneleceğini ilan eden NATO, 1995 yılının sonundan itibaren Balkanlarda meydana gelen krizlere müdahale etmeye ve aktif rol almaya başlamıştır. NATO, bu süreç içerisinde, ilk olarak Balkanlar'da Bosna Krizi'nde Barışı Koruma Görevini üstlenmiş, daha sonra ki süreçlerde meydana gelen Kosova ve Makedonya krizlerinde ise görev alanını genişleterek krizlere operasyonel olarak müdahale etmiştir. 11 Eylül 2001'den sonra ise, tarihinde ilk defa kurucu antlaşmasının 5 inci maddesini işleterek, özellikle ABD olmak üzere İngiltere ile birlikte terörizme karşı mücadele için Afganistan'da düzenlenen operasyonlarla, uluslararası sistemde mücadele eden anti-terörist organizasyonlarda aktif görev almıştır. Özellikle, NATO'nun Balkanlar'da yürüttüğü istikrar operasyonları, Avrupa'da güvenliği ve istikrarı yürütüp sürdürebilecek en hazırlıklı örgütün NATO olduğunu göstermiştir. Bu temelde NATO'nun 1991 yılı itibari ile oluşturduğu stratejilerde vurguladığı Alan Dışı Faaliyet kararı Avrupa Güvenliği için verimli bir karar olmuştur. Ancak söz konusu faaliyetlerdeki ABD faktörü de hiçbir zaman göz ardı edilmemektedir.

Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve 1991 Körfez Savaşı, Müttefikler için bir dönüm noktası teşkil etmiş ve Müttefikler için asıl tehdidin alan dışı noktalardan

geleceği yönünde algılamalara neden olmuştur. NATO Müttefikleri bu tehditler temelinde, Alan Dışı Faaliyetlere önem vermiş ve işbirliği için; NATO Antlaşması'nın 2. maddesi doğrultusunda Uluslararası Barış ve Güvenliğin teşvik edilmesi, 4 üncü maddesi doğrultusunda Müttefiklere arasında İstişare ve Alan Dışı Krizlerde kullanılacak uygun askeri güç ile ilgili Koordinasyondan oluşan üç aşamalı bir süreci işletmiştir. Müttefikler arasında, Avrupa Kıtası'ndan uzakta beliren tehditlerin Avrupa Güvenliği için bir risk yarattığı algısı ve NATO içerisindeki müttefiklerin Alan Dışı Operasyonlarda yer almak istemesi, İttifak'ın Alan Dışı Operasyonlara yönelmesine sebep olmuştur.

1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı, yenedünya düzeninde; Avrupa ülkelerinin çıkarlarının ve güvenliklerinin artık Soğuk Savaş parametlerine göre düzenlenemeyeceğini, Avrupa'nın genel güvenliğinin sınırlarının sadece Avrupa Kıtası'nda meydana gelen olaylarla sınırlandırılmayacağını, Alan Dışı Faaliyetlerin de Avrupa Güvenlik kuşağının çok uzağında tanımlanmış olan Batı-Doğu bölünmüşlüğü dışında tutulamayacağını göstermiştir. 1991 Körfez Savaşı ayrıca, Batı Güvenlik Topluluğu'nun Transatlantik bileşeni olmadan verimli bir şekilde işe yaramayacağı normunu da uluslararası sisteme yerleştirmiştir. Söz konusu norm aslında; Avrupa Güvenliğinin ABD'nin güvenliğinden ayırt edilemeyeceğini göstermektedir. Avrupa, 1991 Körfez Savaşı ile birlikte, Avrupa Kıtası'nın güvenliğinin sadece sahip olunan Nükleer Güç Şemsiyesi ile korunamayacağını ve sahip olunan nükleer gücün çözemeyeceği tehditlerin olduğunun farkına varmıştır.

Bu hususlar; günümüzde neden bir değerler ve normlar bileşeni olan NATO'nun, Avrupa'nın yakın ve uzak kuşak noktalarında, ABD önderliğinde aktif ve pasif roller aldığını en iyi şekilde açıklamaktadır. Yugoslav lider Tito'nun ölümünden sonra, Yugoslavya'nın Federal Sistemi, Yugoslavya'yı oluşturan ülkelerin ulusçuluk akımlarını ve söz konusu ülkelerde artış gösteren milliyetçilik akımlarını absorbe edebilecek kapasitede değildi. Nitekim 1980'lerin sonlarından itibaren Sırp lider Slobodan Milosevic ile artış gösteren Sırp milliyetçiliği ile diğer ulusların kendi ulusçu, bağımsızlık hareketlerinin çarpışması sonucu Balkanlar'da yeni bir kriz alanı meydana gelmiştir. NATO, Balkanlarda oluşan bu yeni kriz

alanında, yeni misyonu ve vizyonu çerçevesinde görev almış, Alan Dışı Faaliyet Operasyonları gerçekleştirmiştir.

3.4.1. Bosna-Hersek

NATO, kendi stratejilerinde de özellikle vurgu yaptığı Alan Dışı Faaliyetlere ilk olarak Yugoslavya'da devam eden etnik krize müdahale ederek başlamıştır. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası tehdit algılamaları içerisinde yer alan ve etnik çatışmadan kaynaklanan Yugoslavya içerisindeki krize, NATO BM'e operasyonel anlamda destek vererek katılmıştır. Bu çerçevede NATO; BM'nin Yugoslavya'ya uyguladığı ekonomik vesilah ambargosunun işlevsel olması için Adriyatik Denizi'nde NATO Deniz Gücü'nü görevlendirilmiş, Müttefik hava gücüyle BM'in uçuşa yasak bölge kararının uygulanmasını sağlamış ve BM'nin barış gücü askerlerinin korunması için hava ve kara unsurlarıyla operasyonlarda bulunmuştur. Bu operasyonel müdahale NATO'nun ilk alan dışı savaşıdır.

Yugoslavya'da Sırp Milliyetçiliği ile bağımsızlık isteyen ulusçu hareketlerin karşı karşıya gelmesi sonucu oluşan ve Sırp Milliyetçiler tarafından Bosnalı Müslümanlara etnik temizlik harekâtının da yapıldığı Bosna-Hersek Krizi'nin yaşandığı dönemde, Avrupa ülkeleri arasında dış politika yönünden mevcut olan bölünmeler, Avrupa'nın Bosna Hersek'e 3 yıl müdahale etmesini engellemiştir. Başlangıçta, Avrupa Topluluğu ve BM'nin inisiyatifinde gelişen Bosna-Hersek Krizi'nde, ilerleyen dönemde ABD liderliğinde NATO önemli görevler üstlenmiştir. NATO'nun böyle bir kriz ortamında kendisine verilen görevleri yerine getirmesi ise ABD'nin Avrupa Güvenliğinde halen söz söyleme hakkının olduğunu kanıtlamıştır.

1992-1993 yılları arasında meydana gelen Bosna-Hersek Krizi'nde, BM Genel Sekreteri'nin isteklerine uygun olarak; NATO'nun Akdeniz Daimi Deniz Gücü (STANAVFORMED) ile Atlantik Daimi Deniz Kuvveti BM'nin yaptırım gücüne Akdeniz'de katkı sağlamışlar, NATO AWACS erken uyarı uçakları Bosna-Hersek ve Macaristan hava sahası üzerinde kontrol sağlayarak BM için istihbarat toplamış, BM ve AGİK'in yürüttüğü silahların kontrol altına alınması ile insani yardım konvoylarının korunması/kurtarılması harekâtlarına destek vermiş, Bosna-Hersek'e kapsamlı bir barışın tesis edilmesi amacıyla BM'e "Çok Uluslu

Kolordu'nun" (ARCC) yapacağı bir operasyon planı sunmuş ve her türlü lojistik desteğin verileceğini açıklamış, BM'nin uçuşa yasak bölge kararını "Maritime Guard" harekâtı ile NATO Daimi Konseyi'nin aldığı sert yaptırımlarla BM'e olan desteğini sürdürmüştür. NATO'nun uyguladığı askeri operasyonlar ve BM'nin politik girişimleri sonucunda, 21 Kasım 1995'de Bosna-Hersek Savaşı, Dayton Barış Antlaşması ile birlikteseona ermiştir. Antlaşmanın uygulanmasına müteakip NATO'nun 1993'de başlattığı Uygulama Operasyonu (Deny Flight) sona ermiş, BM aldığı kararla Bosna-Hersek üzerindeki bu tür operasyonların yetkisini NATO Uygulama Gücü'ne (IFOR) devretmiştir. IFOR ise, NATO Savunma ve Dışişleri Bakanları'nın söz konusu bölgedeki istikrarın artırılması için askeri varlığın azaltılması yönünde aldığı karar ile 20 Aralık 1996 görevini NATO İstikrar Gücü'ne (SFOR) devretmiştir.

IFOR'un yerine görevlendirilen SFOR'un görevleri; eski düşmanlıkların ve barışa tehdit yaratacak tehditlerin yeniden çıkmasını önlemek, IFOR'un başarılarını devam ettirecek istikrar ortamını yaratmak ve korumak, yetenekleri dâhilinde sivil örgütlere destek sağlamak ve BM Gücüne acil destek sağlamak olarak tanımlanmıştır. Bosna Hersek'in güvenliğe ve istikrara kavuşmasının ardından da NATO kuvvetleri 2002 yılında 19.000, 2004 yılında ise 7.000'e kadar azaltılmıştır. NATO 2004 yılında ise Berlin Plus Antlaşması gereğince SFOR Harekâtı'nı AB liderliğindeki ALTHEA Harekâtı'na bırakmış ve Bosna-Hersek'in gelecekteki BİO üyeliğine destek vermek amacıyla Bosna-Hersek'te bir karargâh oluşturmuştur. Bosna-Hersek tecrübesi, kolektif güvenlik anlayışına kriz yönetimi için yeni araçlar olan ve Barışı Uygulamayı ya da Sürdürmeyi misyon edinen IFOR ve SFOR'u kazandırmıştır. IFOR ve SFOR, kolektif güvenlik anlayışında kriz yönetimi için gelecek döneme model oluşturmuşlardır. NATO'nun Bosna-Hersek Krizi ve sonrasında gerçekleştirdiği operasyonlar ve olumlu intiba yanında, NATO'nun söz konusu krize geç müdahale ettiği yönünde de eleştiriler bulunmaktadır. NATO'nun bu eleştirilere maruz kalmasına neden olan sebepler ise; İngiltere, Fransa ve Kanada'nın müdahale yapılması durumunda Bosna-Hersek'te görev yapan 10000 kadar askerinin hayatının tehlikeye gireceğini savunması, ABD kamuoyunun söz konusu coğrafyayı tanımaması ve kamuoyu desteğinin ilk etapta sağlanamaması,

Rusya'nın Sırp'lara destek vermesi ve Irak'a uygulanan benzer yaptırımlara destek vermemesi, BM ve Genel Sekreteri'nin söz konusu krizin çözümlenmesinde liderlik rolünü NATO'ya devretmek istememesi, NATO'nun yeni stratejisinde bu tarz görevler için açık yasal tanımların olmaması ve NATO'nun operasyonu için tereddüt yaşaması, Almanya gibi bazı müttefik ülkelerin ülke dışı operasyonlar için anayasal düzenlemelerinin kapalı olması, Yunanistan'ın Balkanlarda yapılacak olan bir operasyona ulusal çıkarlarını gerekçe göstererek karşı çıkması gösterilmektedir.

Eski Yugoslavya'da yaşanan söz konusu kriz gerek 1991'de yeni Stratejik Konseptini açıklayan NATO gerekse Avrupa'da meydana gelen krizlerde daha fazla rol almak isteyen Avrupa Birliği açısından bir test niteliği taşımıştır. Avrupa Birliği, Bosna Hersek'te yaşanan krizin başlarında inisiyatifin kendisinde olmasına rağmen, krizi yönetmekte başarısız olmuştur. Bununla birlikte, NATO liderlerinden hiçbiri de Bosna Hersek'te krizi çözümlenecek agresif güç kullanımından yana olmamıştır. Bu sebeple de Avrupa yine ABD'nin öncülüğünde bir karşı savunma verebilmiş ve hususta Avrupa'nın dolayısıyla da NATO'nun ABD'siz benzer bir operasyon ya da müdahaleyi gerçekleştiremeyeceği sonucunu doğurmuştur.

NATO'ya karşı yapılan bu eleştiriler yanında, BM'nin kendi kurumsal çalışmalarındaki yavaş işleyiş, BM'in sürekli müdahale yeteneğine sahip etkili bir askeri güce ve birikime sahip olmaması ve dönem içerisinde AB'nin kendi arasında yaşadığı bölünmeler nedenleriyle, NATO Avrupa'nın ve çevre kuşak bölgenin güvenliği için önemli olduğunu bu süreçte kanıtlamıştır. NATO'nun IFOR ve SFOR bünyesinde üstlendiği görevlerdeki başarısı ile BİO çerçevesindeki çalışmaları, NATO'nun Avrupa'daki siyasal istikrar için ne kadar gerekli olduğunu da göstermiştir. Ayrıca, Bosna Hersek'te yaşanan gelişmeler göstermiştir ki, askeri önlemler olmaksızın uluslararası güvenlik sisteminde kalıcı barış ortamları yaratılamamaktadır. Bu çerçevede, NATO'nun gelecek dönemdeki öneminin devam edeceği de açıktır.

3.4.2. Kosova

NATO'nun, 24 Mart – 10 Haziran 1999 tarihleri arasında, Yugoslavya – Sırbistan/Karadağ'a düzenlediği hava saldırısı, uluslararası güvenlik sisteminin

Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenmesinde çok büyük bir etkisi olmuştur. NATO'nun Kosova Müdahalesi; uluslararası ilişkilerde NATO'nun fonksiyonu, NATO'nun uluslararası güvenlik örgütleriyle ilişkileri ve NATO-Rusya ilişkileri temelinde çok önemli değişikliklere neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa Güvenliği NATO-AB-Rusya arasında müzakere edilen bir konuyken, NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesi Soğuk Savaş sonrası Avrupası'nın uluslararası güvenlikteki gerçek yerinde ve NATO'nun kavramsal yapısı üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Avrupa'da istikrar ve güveni sağlamanın sadece BM'e ait bir görev olmadığı dönemin Avrupa devletleri tarafından da kabul edilmiş ve bu yönde gerekli çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Birliği bu çerçevede, AGİT'i ve BAB'ı kurmuştur. Ancak, Kosova krizinde yeterli bilgi birikimi ve donanımına sahip olmayan AGİT ve BAB'ın başarılı olamayacağı bir kez daha açığa çıkmış ve Avrupa Birliği ülkeleri tarafından da bu görüş kabul edilerek, barışı sağlama görevi yine NATO'ya verilmiştir. NATO, 24 Mart 1999'da gerçekleştirdiği Müttefik Güç Harekâtı ile bir askeri güç olarak ilk defa BM kararı olmaksızın barışı sağlamak amacıyla harekâta girişmiş, ilk defa egemen bir devlete saldırmayarak egemen devlete kendi vatandaşları arasında etnik ayrımcılık ve etnik temizliğe yönelik politikaları nedeniyle müdahale etmiş ve ilk defa NATO kendi kararıyla kendi ülkelerinin sınırları dışındaki bir olaya müdahalede bulunmuştur. Müttefik Güç Harekâtı, 21 yy'da Dünya Düzeninin nasıl şekilleneceğine ilişkin de ipuçları vermiştir.

21 yy'da NATO'nun yeni rolüne en şiddetli tepkiyi Rusya vermiştir. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin bu tepkisini, NATO'yu "Dünya Jandarması" olarak tanımlamış ve NATO'nun "NATO üyeleri ile sınırlı bir hattın müdafaası olmadığı, bütün dünyayı kapsayan satır-ın müdafaası olduğu" ilkesine göre hareket ettiğini ve edeceğini ifade etmiştir. NATO'nun BM'i tarih sahnesinden indirdiği doğrudur, ancak gerek teşkilatlanma gerekse amaçları bağlamında BM'in yerine geçebilecek bir kurum olmaktan da uzaktır. NATO bir icra örgütüdür; uluslararası hukukun yapıldığı ve tartışıldığı bir kurum olmayıp, Kosova operasyonunda olduğu gibi başta ABD olmak üzere müttefik ülkelerin emirlerini uygulamaktadır. Rusya ve Çin gibi ülkelerin endişeye kapılmalarının en önemli sebebi de bu husustur. Çünkü Kosova Müdahalesi ile ortaya çıkan yeni tabloda,

Rusya ve Çin uluslararası sistemde başta ABD olmak üzere Batılı gelişmiş ülkelerin vesayeti altında yeni bir dünya düzenin oluştuğunu hissetmişler ve bu düzenin de icra örgütünün NATO olduğuna kanaat getirmişlerdir. NATO'nun Kosova'daki çatışmalara ilişkin hedefleri, 12 Nisan 1999'da yapılan Olağan Üstü Toplantısı'nda belirlenmiştir. Teyit edilen hedefler ise; Kosova'da tüm askeri eylemlere kesin bir şekilde son verilerek şiddet ve baskının sonlandırılması, bir uluslararası askeri varlığın Kosova'da üslenmesi, askeri-polis-paramiliter kuvvetlerin Kosova'dan çekilmesi, mültecilerinin yerlerine geri dönmelerinin sağlanması ve yardım örgütlerinin bu kişilere erişiminin sağlanması, Rambouillet Anlaşmalarına dayanan uluslararası hukuk ve BM şartları temelinde bir politik çerçeve anlaşmasının oluşturulması olarak ifade edilmiştir.

10 Haziran 1999'da sona eren ve 77 gün süren hava harekâtının ardından, Yugoslav Kuvvetleri Kosova'yı terk etmeye başlamıştır. Bu gelişme üzerine, NATO hava harekâtını sonlandırarak kara harekâtı olan KFOR'u, BMGK'nin 1244 sayılı kararı uyarınca, 12 Haziran 1999'da başlatmış ve Kosova'ya NATO üyesi olmayan Rusya'nın da dâhil olduğu 50.000 kişilik KFOR Gücü konuşlanmaya başlamıştır. NATO'nun KFOR gücü Kosova'da; mülteciler, yeniden yapılanma, güvenlik, sınır kontrolü, sivil otoritelerin yeniden tesisi, hukuk ve düzenin oluşturulması konularında çalışmalarda bulunmaktadır. KFOR bugün Kosova'da 22 NATO üyesi ve 8 NATO üyesi olmayan ülkenin askerlerinden oluşan 5.872 kişilik bir kuvvetle görev yapmaktadır. NATO'nun Kosova operasyonunda bazı aksaklıklar da meydana gelmiştir. NATO'nun hava operasyonunda yapılan teknik hatalar; Sırp ve Kosovalı etnik Arnavutların ölümüne sebep olmuş, hava harekâtlarının da zaman zaman durmasına neden olmuştur. Sivillere yönelik yapılan teknik hatalar, Sırp Yönetimi tarafından NATO aleyhine kullanılmaya çalışmakla birlikte, müttefikler arasında da bazı görüş ayrılıklarını körüklemiştir. NATO yetkilileri ise söz konusu teknik hatalar nedeniyle gerek Arnavut gerekse Sırp tarafından özür dilemiştir. Teknik hatalardan kaynaklandığı belirtilse de, periyodik olarak Sırp sivillerin ölmesi, Sırp Halkını önemli oranda tedirgin etmiş ve uzun süreli bir askeri mücadeleye hazırlanan siyasal yönetime bu karardan dönmesi için baskı yapması sonucunu doğurmuştur. NATO

tarafından uygulanan söz konusu örtük stratejiye ilişkin taktikten de etnik Arnavutlarda paylarına düşeni almışlardır (Emiroğlu, 2006: 220).

3.5. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA NATO’NUN AB İÇERİSİNDEKİ ROLÜNE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

NATO’nun son yıllarda Baltık, Balkan ve Orta Avrupa’yı içeren genişleme politikaları İttifak’ın işleyişini etkileyecek derecede etkilerde bulunmuştur. NATO’ya katılan yeni üyelerin farklı güvenlik endişeleri ve birbiri ardına Avrupa Birliği’ne katılmaları, yeni üyeler arasındaki farklılıklar ve bu derece büyük bir genişlemenin yarattığı bürokratik baskı NATO’nun merkezindeki dinamikleri değiştirmiş ve yeni siyaset mekanizmalarının geliştirilmesi için baskıyı artırmıştır. Uluslararası bir aktör olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği, son dönem içerisinde sadece siyaset, ekonomi ve dış politika alanında değil güvenlik ve savunma alanlarında da önemli gelişmeler sağlamıştır. AB, 2003 yılı içerisinde, kendisine ait hem askeri hem de sivil ilk kriz yönetim harekâtını üstlenmiş; güvenlik ve savunma ortaklıklarını geliştirecek AB’nin Anayasası’nı tanıtmış, AB ile NATO arasında yapılan ortaklık antlaşmasını sonuçlandırmış ve Aralık ayı içerisinde ilk defa Avrupa Güvenlik Siyaset tipinde bir anlaşmaya varmıştır. AB’de güvenlik ve savunma gibi zor bir alanda bu kadar hızlı ilerleme kaydedilmesi ise; AB’ye üye yeni devletler ile diğer devletlerin ilişkilerinin güvenlik stratejisi ile daha da derinleşecek olması, AB kamuoyunun AB’nin kendi askerstratejisini ve örgütünü kurmaya sıcak bakması ve NATO ile BAB’ın AB’ye Avrupa’nın güvenlik ve savunmasıyla ilgilenmesi için yer açması önemli etken olmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında, Rus tehdidinin açıkça ortadan kalmasından sonra, Avrupa’daki ABD ve NATO varlığı ciddi biçimde sorgulanmıştır. AB üyesi ülkeler arasında ODGP’nin kapsamı ve sınırları hakkında görüş ayrılığı olması nedeniyle, ODGP hem Maastricht hem de Amsterdam Antlaşmasında Avrupa Toplulukları karar mekanizması dışında tutulmuştur. AB içerisinde ortak dış politika, savunma politikası, NATO ve BAB gibi konularda özellikle ağırlığı olan üye ülkelerden İngiltere, Almanya ve Fransa arasında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İngiltere, Hollanda ve Portekiz’in oluşturduğu Atlantikçi üyeler, 1991’deki

Hükümetler arası Konferansta, Avrupa Topluluklarının savunma alanında işbirliği yapmasına NATO'nun olumsuz etkileneceğini gerekçe göstererek karşı çıkmışlardır. Bu grupta yer alan ülkelere göre, değişen koşullara rağmen NATO Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasında halen ana rolü oynamakta olup, bu fonksiyonu değiştirmeye kalkmanın Avrupa güvenliğine zarar vereceğini ifade etmektedirler. Almanya ve Fransa ise ODGP'nin Topluluklar karar mekanizması içerisine alınmasını savunmuşlar, NATO bünyesinde ABD'ye muhalefet ve AB kimliğini öne çıkarmaya çalışan Fransa, AB'de ortak dış politika ve ortak savunma politikası alanlarında bütünleşme sağlanması ve böylece AB'nin NATO'dan bağımsız olması gerektiğini savunmaktadır. AB'nin bir diğer lokomotif ülkesi Almanya'da Avrupa'nın kendi ayakları üzerinde duracağı bir yapılanmaya gitmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fransa ve Almanya bu çerçevede, İtalya'nın da desteğini alarak 1998 yılı içerisinde BAB'ın AB'nin savunma örgütüne dönüşmesi fikrini ortaya atmış, fakat anılan görüşler diğer AB üyesi ülkeler tarafından destek almamıştır. Bu çerçevede, AB üyesi ülkelerin savunma ve güvenlik konularında yükümlülük almak amacıyla ODGP içerisinde gerçekleştirdikleri bir diğer açılım ise AGSP'dir. AGSP temelinde, AB içerisinde savunma ve güvenlik alanında faaliyet göstermek üzere yeni bir birimin oluşturulmasına karar verilmiştir. AGSP'nin kuruluş kararının alındığı zirve sonunda AB liderleri; ODGP'nin süratle uygulamaya aktarılması, AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek kapasiteye ve askeri güce sahip olması, NATO'nun bir bütün olarak müdahil olamadığı yerlerde AB'nin karar alıcı olabilmesi için uygun ve yeterli bir askeri yapıya sahip olunması, AB'nin güçlü bir savunma sanayi ile askeri güce sahip olması kararlarının alındığı belirtilmiştir. 1999 Helsinki Zirvesi'nde ise, AGSP'nin amacının NATO'nun katılımı olmadan uluslararası krizlere müdahale edebilme yeteneğine sahip olmak olduğu vurgulanmıştır.

AB'nin yeni oluşturmaya çalıştığı güvenlik politikaları incelendiğinde, BAB NATO'ya kıyasla sınırlı imkân, donanım ve bilgi birikimine sahiptir. Diğer taraftan, AB ülkelerinin AGSP'ye olan yaklaşımları da farklılıklar göstermektedir. Fransa, AB'nin NATO'dan ayrı bir savunma politikası ile ABD'ye rakip olabileceğini savunurken, İngiltere ABD ile aynı çizgide kalmayı istemektedir. Fransa, AGSP'nin

NATO'dan bağımsız olarak örgütlenmesi ve BAB'ın AB'nin savunma örgütüne dönüşmesi gerektiğini savunmakta, İngiltere ise NATO ile her aşamada ittifaka devam edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. AGSP, oluşum aşamasında NATO, AB ve BAB üyelerinin birbirinden farklı olmaları nedeniyle çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. AGSP'nin NATO imkân ve alt yapısından yararlanması söz konusu olduğunda, AB üyesi olmayan ülkelerinde karar mekanizması içerisinde yer almadıkları uygulamalar için destek vermesi gündeme gelmekte bu da AGSP ile ilgili bir diğer problemi ortaya çıkarmaktadır. AGSP ile ilgili gelişmeler ABD yönetiminde de NATO'nun marjinal bir örgüte dönüşme ihtimali üzerine endişelere sebep olmakta ve AGSP'nin oluşumuna karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda ABD yönetimi, AGSP'nin silah sanayi sektörünü canlandıracağını ve bunun olumlu bir gelişme olduğunu da değerlendirmektedir (Ülger, 2002: 52).

AB'nin Politika Direktörlerinden Fraser Cameron; AB'nin artık küresel bir oyuncu olduğunu, bu sebeple de artık kendi güvenlik stratejisini ve müdahale gücünü oluşturması gerektiğini ifade etmektedir. F.Cameron, ayrıca AB'nin Soğuk Savaş sonrasında ya ABD'nin şemsiyesi altında güvenlik politikaları izlemeye devam edeceğini ya da eski Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın savunduğu gibi kendi güvenlik politikalarını oluşturacağını savunmaktadır. F. Cameron; AB'nin uzun dönemde kendigüvenlik stratejisini ve kurumlarını oluşturması gerektiğini savunmakta ve bu görüşü üç nedene bağlamaktadır. Bu sebeplerden birincisi; AB'nin artık küresel sistemde ve kriz bölgelerinde ABD'den politika yönünden ayrıldığı, ikincisi ABD kuvvetlerinin 50 yıla aşkın süredir Avrupa'da olduğu ve ne zaman Avrupa'dan çekileceğinin belirsiz olduğu, Avrupa'nın bu belirsizlik karşısında NATO dışında kendi ordusunu oluşturması gerektiğini ve son olarak da AB'nin küresel bir aktör olmak için kendi ordusunu ve güvenlik politikalarını oluşturması gerektiği olarak ifade edilmektedir. F. Cameron; AB içerisinde NATO'nun alan dışı faaliyetlerine ABD'de de olduğu gibi bir kamuoyu desteği çıkmayacağı ve alan dışı faaliyetlerinde gereksiz olduğuna yönelik görüşlerin olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebeple de, AB'nin artık NATO temelli güvenlik politikaları oluşturması yerine, ABD ile ortak şartlarda ve ABD-AB arasında bir güvenlik oluşumunun yeniden şekillendirilmesi gerektiği dile getirilmektedir. Bu görüş içerisinde ise, NATO'nun Soğuk Savaş

sonrası işlevini yitirdiği belirtilmekte, AB içerisinde oluşturulacak NATO benzeri bir örgütün NATO'nun tüm işlevlerini yerine getirebileceği üzerinde durulmaktadır.

Harvard Üniversitesi'nde Profesör Andrew Moravcsik ise, AB'nin oluşturacağı bir güvenlik sisteminin NATO'nun yerine getirdiği görevleri üstlenemeyeceğini belirtmektedir. Bunun en önemli birinci sebebi Avrupa-Atlantik ilişki bağının bir kural olmadığı ve iki tarafça da kabul edilmiş derin bir bağ olduğudur. İkincisi AB'nin bir daha silahlanma politikası izleyemeyeceği, AB'nin oluşturduğu ordunun belirli hedeflerinin ve amaçlarının olmadığı, söz konusu ordunun ABD'nin sahip olduğu teknoloji seviyesine haiz olmadığıdır. Üçüncü bir neden ise, silahlanma politikasının AB'yi oluşturan değerler bütünü içerisinde yer alamadığıdır. Dördüncü neden ise; AB'nin daha çok yumuşak güç politikalarının uygulanmasında başarılı olduğudur. ABD ve AB'nin küresel sistemde mücadele ettiği kriz alanları ve sebepleri birliktelik göstermektedir. Bu krizlerin çözümünde, ABD sorunun çözümünü, AB ise sorun sonrası temizlik görevlerinde yani insani yardım, siyasi destek, barış koruma vb. görevlerde başarılıdır. Bu temelde, ABD ile AB küresel sorunların çözümünde birlikteliklerini devam ettirmelidir. Bu sebeplernedeniyle de, NATO Avrupa-Atlantik sorunlarının çözümü konusunda en iyi forum görevine ve askeri gücü oluşturmaya devam etmektedir.

Tüm bu gelişmelere rağmen ABD'nin NATO vasıtasıyla AB'de bulundurduğu kuvvetler geçmişte olduğu gibi bugünde Avrupa'nın güvenliği için çok önemlidir. Balkanlar'da yaşanan gelişmeler ve terörizmle mücadelede Avrupa kurumlarının yeterli alt yapıya sahip olmamaları, NATO'nun Avrupa'da en güvenilir kurum olmasını sürdürmekte ve AB'deki devamlılığını sağlamaktadır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistem, ABD ve SSCB merkezli olmak üzere iki kutuplu bir düzene dönüşmüştür. SSCB'nin savaş sonrası dönemde çok hızlı bir siyasal ve askeri büyüme kat ederek, etki alanını ABD'nin nüfuz alanlarına ve Batı Avrupa ülkelerinin ulusal sınırlarına yayma girişiminde bulunması, uluslararası sistemin en büyük bu iki gücünü karşı karşıya getirmiştir. Uluslararası sistem, ABD ve SSCB merkezli olmak üzere askeri, siyasal ve ekonomik anlamda bir bölünmüşlük içerisine girmiştir. NATO, işte bu uluslararası ortam içerisinde, SSCB tehdidini engellemek ve dengelemek için ABD ve Batı Avrupalı müttefikleri tarafından kurulan bir savunma ittifakı olarak ortaya çıkmıştır.

İttifak bu hedeflere, Soğuk Savaş boyunca başarıyla uyguladığı “Çevreleme Stratejisi ve Sınırlı Savaş Stratejisi”, “Topyekün Karşılık Stratejisi”, “Esnek Karşılık Stratejisi” ve oluşturduğu kurumsal yapılar sayesinde ulaşmıştır. NATO'nun kuruluş aşamasında ifade edilen amaçlar, İttifak'ın sadece Avrupa-Atlantik arasında bir savunma örgütü olmadığını, aynı zamanda bir normlar ve değerler bütünü olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda, üzerinde hassasiyetle durulması gereken en önemli nokta, NATO'nun demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü temelinde barışçıl bir toplumun yaratılmasını amaçlaması olmuştur. İttifak, bu amaç doğrultusunda zaman zaman revizyon geçirmiş, yeni tehditler karşısında kendini uyarlamış ve varlığını bugüne kadar sürdürmüştür. NATO, Soğuk Savaş sonrasında da, yine aynı amaçlar doğrultusunda yeni vizyon ve misyonlarını belirlemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO, ciddi bir meşruiyet krizi içerisine girmiştir. Bunun temel nedeni, SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın ortadan kalkmasıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesidir. Bu gelişmeler karşısında, Avrupa'daki ABD ve NATO varlığı ciddi bir şekilde sorgulanmış, NATO'nun artık bir misyonun ve işlevinin kalmadığı iddia edilmiştir. Denilebilir ki, NATO'nun varlık nedeninin ortadan kalkmış olması, NATO'nun varlığını da tartışılır duruma getirmiştir.

NATO, oluşan yeni uluslararası ortama kendini adapte edebilmek, yeni vizyon ve misyonlarını belirleyebilmek için önce 1990'da Londra Zirvesi'ni, sonra da 1991'de Roma Zirvesi'ni düzenlemiştir. Londra Zirvesi ile başlamış olan İttifak tarihindeki en önemli değişim, Roma Zirvesi'nde sonuçlanmıştır. Bu çerçevede İttifak, geleneksel stratejisini bir kenara bırakmış, oluşturduğu yeni stratejiyle Avrupa'nın bir bütün olarak güvenlik sahasına dönüşmesi için diyalog ve işbirliği sürecini başlatmıştır. Yeni Stratejik Kavram, ittifak stratejisinin ayrılmaz bir parçası olarak, Ortadoğu ve Doğu Avrupa'da bulunan yeni ortaklarla işbirliği sağlamış, NATO'nun güvenlik politikasındaki politik ve askeri unsurları tutarlı bir bütün haline getirmiştir. Yeni Strateji, ayrıca NATO'nun askeri komuta yapısını değiştirmiş, entegre askeri kuvvetlerinin nükleer silahlara olan bağımlılığını azaltmış, kuvvetlerin çapını büyük ölçüde küçülmüş, kuvvetleri daha esnek ve çok uluslu bir yapı haline getirmiştir. Yeni Strateji, İttifak'ın savunma politikalarını özellikle gelecekteki kriz yönetimi ve barışı koruma operasyonlarının gereklerine uygun şekilde yeniden düzenlemiştir. Bu çerçevede başlatılan diyalog ve işbirliği süreci ise, KAIK ve BİO ile kurumsal bir hale getirilmiş, İttifak, Avrupa-Atlantik sınırları dışında bulunan devletlerle de KAIK ve BİO çerçevesinde işbirliği içerisine girmiştir. Söz konusu işbirliği, NATO'nun Avrupa ile sınırlı kalmamasını sağlamış ve İttifak'ın uluslararası bir güvenlik örgütüne dönüşmesini sağlayan ilk adımlar olarak değerlendirilmiştir.

1991'de kabul edilen ve 1999'a kadar geçerli kalan Yeni Stratejik Kavram'a göre, Avrupa-Atlantik bölgesi ve çevresindeki ülkelerin ciddi siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalması, etnik ve dini düşmanlık, toprak ihtilafları ve devletlerin bölünmesi, yerel ve bölgesel düzeyde istikrarsızlığa neden olan terör eylemleri, sabotaj, organize suç örgütleri, enerji kaynaklarının dağıtımının kesintiye uğraması ve kitlesel göç gibi durumları, NATO'nun yeni risk algılamaları olarak belirlenmiştir. Yeni Strateji, bu tür durumlarda NATO'nun önlem alabileceğine, askeri operasyonlara gidebileceğine ve kriz yönetiminde bulunabileceğine yer vererek, bu anlamdaki operasyonel faaliyetlerin sınırlarını ise, Avrupa-Atlantik Bölgesi olarak tanımlamış ve müdahale alanını genişletmiştir.

Strateji’de, İttifak’ın bu tür operasyonları, ilke olarak BM Güvenlik Konseyi veya AGİT sorumluluğu altında gerçekleştireceği, fakat gerekmesi halinde NATO’nun da inisiyatifi ele alarak tek taraflı karar verebileceği belirtilmiştir. Yeni Strateji çerçevesinde NATO, BMGK kararları dâhilinde 1994 Bosna’da ve BM ile beraber kendi inisiyatifi çerçevesinde de 1999’da Kosova’da, ilk alan dışı operasyonlarını gerçekleştirmiştir.

NATO’nun dönüşümü, 1999 Washington Zirvesi’nde kabul edilen Yeni Stratejik Belge ve Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti’ni İttifak’a kabul etmesiyle devam etmiştir. 1999 Washington Zirvesi’ni diğer zirvelerden ayıran en önemli fark, zirvenin, Soğuk Savaş sonunda Amerika’nın hegemonik gücünü destekleyen kararlarla son bulması olmuştur. 1999 Washington Zirvesi sonucunda NATO, ABD’nin ulusal çıkarları ile askeri ve siyasal varlığını Avrupa’da koruyan önemli bir zemin olma özelliğini devam ettirmiş, Avrupa ile Kuzey Amerika arasındaki yaşamsal ortaklığı perçinlemiş, Avrupa ile Kuzey Amerika’nın kaderlerinin ayrılmazlığına vurgu yapmıştır. ABD, söz konusu zirveyle, aslında NATO’yu kendi politikaları ekseninde şekillendirmeye devam etmiş, Avrasya dengeleri açısından çok önemli olan “Güvenlik Kuşağı” için Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti’nin ittifaka alınmasını bizzat desteklemiştir. 1999 Washington Zirvesi, NATO’nun, ABD’nin 21. yüzyıl politikaları ışığında yeniden şekillendirilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Zirvede oluşturulan Yeni Strateji kapsamında, İttifak’ın uluslararası terörizmle mücadele kitle imha silahları, uyuşturucu ticareti, insan kaçakçılığı ve ırkçılık gibi sorunların çözümlerinde kullanılması, askeri operasyon ve savaş kararlarının BM Güvenlik Konseyi’ne sorulmaksızın NATO Konseyi’nden alınması gibi kararlar, İttifak’ı bağımsız ve uluslararası bir güvenlik örgütüne dönüşmesini sağlamıştır.

Ancak unutulmamalıdır ki, 1999 Washington Zirvesi’nde alınan birçok siyasal karar, İttifak’ın en büyük destekçisi olan ABD tarafından oluşturulmuştur. Bu da, NATO’nun 21. yüzyılda ABD’nin daha fazla etkisi altına girdiğinin açık bir işaretidir. NATO’nun özellikle ABD’nin etkisi altında deyim yerindeyse uluslararası bir jandarmaya dönüşmesi, İttifak’ın Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirdiği

zirveler ve bu zirvelerde oluşturulan stratejiler ve gerçekleştirdiği alan dışı operasyonlarla anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası düzen ABD'nin güvenlik politikaları için daha belirsiz, öngörülemez ve bölgesel kaynaklı tehditleri doğurmuştur. ABD'nin "Yeni Amerikan Yüzyılı" projesi kapsamında stratejilerinin temel dayanak noktaları Avrasya Stratejisi'nden geçmektedir. Ancak ABD, söz konusu stratejiyi uygularken, geçmiş dönemde Vietnam'da karşı karşıya kaldığı stratejik zaafı karşılamak istememekte ve Avrasya'ya yönelik stratejik müdahalelerini NATO ile birlikte gerçekleştirmek istemektedir. Bu durum, NATO'yu küresel bir güvenlik örgütüne dönüştürdüğü kadar, önemli derecede ABD'nin etkisinin altına girmesine de neden olmaktadır. ABD, Avrasya içerisindeki diğer büyük güç unsurlarını, yeni güç dengeleri kurmak suretiyle pasifize yapısını hazırlarken, NATO vurucu gücü ve askeri garantörlük kurumunu oluşturmaktadır.

21. yüzyılda NATO, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında, tekrar ciddi bir revizyon içerisine girmiştir. 11 Eylül Saldırıların ortaya çıkardığı 21. yüzyıla özgü küresel tehditler karşısında ilk yapılanmanın gerçekleştirildiği zirve, 2002 yılında yapılan Prag Zirvesi olmuştur. Prag Zirvesindeki NATO kararları, ABD'nin "Global Politik Konsepti" doğrultusunda alınmış ve İttifak'ın misyonu, uluslararası terörizm, kitle imha silahları ve uluslararası organize suçlar olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır.

Zirve'de ayrıca İttifak'ın genişlemesine ilişkin Genişleme (Yeni Üyeler), Yeni İlişkiler ve Yeni Yetenekler konuları da görüşülerek İttifak'ın 21. yüzyıldaki genişlemesine dayanak oluşturacak alt yapı hazırlanmıştır. Prag Zirvesi'nde 21. yüzyılın gereklerine uygun Acil Mukabele Gücü oluşturulmuş, NATO'nun askeri yapısı çok daha esnek, çok daha hızlı ve mobil hale gelecek şekilde yeniden şekillendirilmiştir. NATO, oluşturduğu strateji çerçevesinde terörizmle mücadele için Afganistan'a da asker gönderme kararı almıştır.

NATO, tüm bu kararları alırken, istikrarsızlık riski bulunan Akdeniz ve Kafkasya gibi bölgelerdeki ülkelerle AAOK ve BİO üzerinden siyasal ilişkilerini de geliştirmiştir. İttifak, 2004 İstanbul Zirvesi'nde ise, genişleme sonrasındaki 26

üyesiyle birlikte başarılı bir toplantı gerçekleştirerek, Afganistan gibi terörle mücadele alanlarına olan ortak iradesini yenilenmiştir.

İttifak'ın 21. yüzyıldaki dönüşümüne dayanak oluşturacak en önemli zirve ise, 2010 yılı içerisinde yapılan Lizbon Zirvesi'dir. Söz konusu zirvede, NATO'nun temel görevleri olan Kolektif Savunma ve Kriz Yönetimi'ne ek olarak yeni bir temel görev olan İşbirlikçi Güvenlik anlayışı kabul edilmiştir. Bu çerçevede, Rusya ile mevcut ilişkiler müttefiklik kapsamında yeniden değerlendirmeye tabi tutulmuş ve NATO'nun askeri savunma anlayışı Füze Savunma Sistemi temelinde şekillendirilmeye başlamıştır. Füze Savunma Sistemi ile birlikte, NATO'nun teknolojik vesayeti tamamıyla ABD'nin tekeline geçmiş, Rusya ile varılan mutabakat neticesinde ise NATO'nun etki alanı Avrupa'dan Asya'ya kadar olan geniş bir alana yayılmıştır. Lizbon Zirvesi, bu yönüyle, ABD, AB ve Rusya gibi üç küresel gücü bir araya getirmiştir. Ancak Lizbon Zirvesi'nde açık olan şudur ki, ABD, kendi güvenlik politikaları çerçevesinde oluşturduğu strateji ve bu strateji araçlarını NATO, AB hatta Rusya'ya kabul ettirmiştir. Lizbon Zirvesi ve sonrasında yaşanan gelişmelerle Rusya'nın Batı'ya olan entegrasyonunda geçmişte olmadığı kadar ciddi ilerlemeler kaydedilmekte ve NATO'nun bir anlamda Avrupa-Atlantik-Doğu güvenlik kuşağını oluşturması kararlaştırılmaktadır. Lizbon Zirvesi'nde NATO, kurulması planlanan Füze Kalkanı Projesi ile küresel jandarma görevini perçinlemiş ve alınan kararlarla kendisini 21. yüzyılın küresel ölçekteki tehditlerine karşı muhatap haline getirmiştir.

NATO, özellikle 21. yüzyılda çok önemli alan dışı operasyonlar yapmış ve yapmaktadır. 21. yüzyılın ilk alan dışı operasyonu, 2002 yılında yapılan Makedonya'daki silahsızlandırma operasyonudur. Söz konusu operasyon, NATO birlikleri tarafından başarı ile gerçekleştirilmiş olup, istikrar koruma operasyonu daha sonra AB'nin sorumluluğuna verilmiştir. Afganistan'da yürütülen ISAF operasyonu ise, Avrupa'dan uzakta gerçekleşen ilk alan dışı faaliyet olması nedeniyle NATO'nun küresel bir güvenlik örgütüne dönüşmesi süreci için ayrıca önem taşımaktadır. NATO, Afganistan'da çok ciddi bir sınav vermektedir. NATO, Afganistan'da mücadele verirken, aynı zamanda Irak ve Darfur'da eğitim ve lojistik operasyonları yürüterek küresel misyonunu değişik bölgelerde tecrübe edinerek

geliştirmiştir. 2011 yılı içerisinde Libya'ya gerçekleştirilen hava harekâtı ise, NATO'nun gelecek dönemde de benzer nedenlere dayalı olarak istikrarsızlık ve çatışma yaşanan Avrupa dışı bölgelere müdahalede bulunabileceğinin bir göstergesi olmuştur. Tüm bu hususlar, NATO'nun 21. yüzyılda uluslararası ve Avrupa sınırlarına bağlı kalmayan bir örgüt olacağına göstergesidir.

ABD'nin NATO üzerindeki etkisi incelendiğinde, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında NATO'yu gerek Avrupa'yı kontrol altında tutmak, gerekse Sovyetlere karşı bir denge unsuru yaratmak için kullandığı çok açıktır. 1990'lı yıllardan itibaren 2000'li yıllar da dahil olmak üzere NATO'nun geçirdiği dönüşüm ABD'nin insiyatifinde, stratejik dış politika kararlarına paralel olarak bizzat ABD tarafından şekillendirilmiştir. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun genişlemesi de ABD'nin kendi eliyle yürüttüğü bir çalışmadır. ABD genişleme politikası uygulayarak, Avrupa'yı bir NATO bölgesine çevirmiş ve İttifak'a katılan yeni üyelerin koşulsuz olarak kendi yanında yer almasını sağlamıştır. ABD genişleyen NATO'nun ağırlık merkezinin Doğu Avrupa'ya kaydırarak gelecekte oluşabilecek Batı Avrupa merkezli herhangi bir ABD ve NATO karşıtlığını da engellemeyi sağlamıştır. Avrupa Birliği ülkeleri soğuk savaş sonrası dönemde NATO'ya yapılacak harcamalara soğuk bakmaktayken ABD ekonomik ve askeri olarak NATO'yu desteklemekle kendi dış politikasına ve çıkarlarına paralel küresel görevler gerçekleştirebilmektedir.

Sonuç olarak NATO, kuruluşundan Soğuk Savaş'ın bitimine kadar Avrupa Merkezli bir savunma örgütü olarak varlığını sürdürmüştür. Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren ise, kendisini asimetrik tehditler karşısında organize ederek, siyasal ve askeri organizasyonunu bu hedefler çerçevesinde oluşturmuş ve çok köklü bir değişim geçirmiştir. NATO, bu temelde günümüzde, Avrupa-Akdeniz-Ortadoğu ve Asya'ya kadar uzanan bir bölgede barış için işbirliği ve diyalog ortamı yaratmıştır. Bununla birlikte kuruluşunda sadece SSCB'ye karşı bir denge unsuru olarak yaratılan İttifak, günümüzde Afrika ve Asya gibi farklı kültürel coğrafyalarda küresel kaynaklı sorunlarla başarıyla mücadele etmektedir. Bu hususlar çerçevesinde

NATO, en büyük destekçisi durumunda olan ABD'nin çekim merkezinde gelişme gösteren uluslararası bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür.

Gelinen noktada NATO dışında, dünya üzerinde barış ve istikrar için mücadele edebilecek geçmişten günümüze çok iyi organize olmuş başka bir savunma örgütü bulunmamaktadır. Bu sebeple, küresel kaynaklı sorunlarla mücadelede geçmişte olduğu gibi gelecekte de bir değerler ve normlar kültürü olan NATO'nun, gelecekteki tehditlere yönelik olarak kendisini her dönem yenileyerek, başarıyla mücadele edeceği yadsınamayacak bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, C. (2007). **Soğuk Savaş**. Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Akalın, C. (2003). **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye**. 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Alacakaptan, A. (1986). **Atlantik İttifakı**. Ankara: Türk-Atlantik Antlaşması Derneği Yayını.
- Armaoğlu, F. (2017). **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, F. H. (1995). **Yirminci Yüzyıl Siyasî Tarihi: 1914-1995**. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arsın, A. (1984). **Soğuk Savaşın Kaynakları ve NATO'nun Kuruluşuna Yol Açan Gelişmeler**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Asmus, R. D., Kugler, R. L, & Larrabbe, F. S. (1993). Building A New NATO, **Foreign Affairs**, 75(6), 28-40.
- Ataöv, T. (1968). Marshall Planından NATO'nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harb, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 23(3), 275-310.
- Ataöv, T. (2006). **Amerika, NATO ve Türkiye (Vol. 116)**. İstanbul: İleri Yayınları.
- Bağcı, H. (2001). **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**.Ankara: METU Press.
- Beck, U. (2005). **The Silence of Words and Political Dynamics. Planetary Politics-Human Rights Terror and Global Society**. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Bilbilik, E. (2004). **NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Brown, M. E. (1999). Minimalist NATO: a wise Alliance knows when to retrench. **Foreign Affairs**. 78(3), 204-217.
- Ceylan, M. (1999). **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**. İstanbul: Ülke Kitapları.

- Çakmak, H. (2003). **Avrupa Güvenliği**. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Çelik, E. (1969). **Türkiye'nin Dış Politika Tarihi: 100 Soruda**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Davutoğlu, A. (2010). **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**. İstanbul: Küre Yayınları.
- Doğan, N. (2005). NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1946-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Güvenlik Örgütü, **AÜ SBF Dergisi**, 60(3), 69-108.
- Duman, H. (1987). **Gezilerim: NATO, AET ve OECD; Tarihten Seçilmiş Bazı Kısımlar**. İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisleri.
- Efegil, E. & Musaoğlu, N. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri, **Gazi Akademik Bakış**, 2(4), 1-25.
- Emiroğlu, H. (2006). Baltık, Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki Kriz Kaynakları ve Bölgenin NATO'nun Güvenliği 'ne Etkileri, **SAREM İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara.
- Eralp, A. (1997). **Türkiye ve Avrupa**. Ankara: İmge Yayınevi.
- Erdoğan, H. (2004). **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık.
- Ertem, B. (2010). Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947), **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(11), 252-273.
- Gaddis, J.L. (2006). **The Cold War: A New History**. New York: Penguin Pres.
- Girgin, K & Biren, I. (2002). **21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti**. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Gökalp, Y.Y. (2000). **Ortadoğu ve Akdeniz'de Hegemonya Mücadelesinde NATO'nun Yeri**. İstanbul: Der Yayınları.
- Gönlübol M. ve Ülman H. (1996). **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gözen, R. (2011). Uluslararası Politika Manivelası Olarak Füze Kalkanı, **Middle Analysis/ Ortadoğu Analiz**, 3(26), 33-42.

Güler, Y. (2004). II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945–1950), **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 5(2), 209-224

Gürkaynak, M. (2004). **Avrupa’da Savunma ve Güvenlik**, Ankara: Asil Yayınları.

Güvenç, S. (2010). **ABD Askeri Yardımı ve Türk Ordusunun Dönüşümü: 1942-1960. Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hasgüler, M.. & Uludağ, M. B (2007). **Devletler Arası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar**. İstanbul: Alfa Yayınları.

Karacan, N. (2000). **NATO: Hala Genç Hala Dinamik. Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar**. Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.

Karaosmanoğlu, A. L. (Kış 2014) NATO’nun Dönüşümü, **Uluslararası İlişkiler**, 10(40), 3-38.

Kavcar, C. (1984). **NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu**. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Kennedy, P. (2009). Paul Kennedy Says New World Order Will Emerge. **Year in Review**. Retrieved October 18, 2014.

Kuloğlu, A. (2009). 60 Yıllık İttifak: NATO ve Türkiye, **ORSAM Ortadoğu Analiz**, 2(4), 54-56.

Kurecic, P. (2008). NATO Enlargement: A Geopolitical Victory of the United States in the Post- Cold War Era? Results and Perspectives, **Hrvatski Geografski Glasnik**, 70(1), 25-42.

Mcghee, G. (1992). **ABD Türkiye NATO Ortadoğu**. çev. Belkıs Çorakçı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Moustakis, F. (2003). **The Greek-Turkish Relationship and NATO**. London: Psychology Press.

El Kitabı, N.A.T.O (1992). **Nato Basın ve Enformasyon Servisi**. Brüksel.

Oran, B. (2001). **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Yorumlar, Belgeler**. [Turkish Foreign Policy from the War of Independence to Contemporary Era: Phenomena, Interpretations and Documents] Volume I, İstanbul: İletişim.

Oran, B. (2003). Batı Bloku Ekseninde Türkiye. **Türk Dış Politikası 1** içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

Öymen, Ö. (2002). **Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özer, S. (2008). Avrupa Birliği Rusya ve ABD'nin Avrupa Güvenliği'ne Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakı'na Etkileri, **Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, (15), 170-195.

Pazarcı, H. (2003). **Uluslararası Hukuk**. Ankara: Turhan Yayınevi.

Sahillioğlu, H. (1968). XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz ve Ticari İmkanları, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, (11), 61-66.

Sander, O. (1992). **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan-1918'e**. İstanbul: İmge Kitabevi.

Soysal, İ. (1997). **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye: Olaylar Kronolojisi, 1945-1975**. İstanbul: İsis Yayınevi.

Soyupak, K. (1999). **NATO'nun Kuruluşunun 50. Yılında Yeni Avrupa ve Yeni NATO**. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2005). **Uluslararası İlişkilere Giriş**. İstanbul: Der Yayınları

Turan, İ. (1971). **NATO İttifakı'nın Stratejik ve Siyasi Sorunları**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.

Uslu, N. (2000). **Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs (Vol. 12)**. İstanbul: 21.

Yüzyıl Yayınları.

Ülger, İ. K. (2002). **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme**. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Ülman, H. (1961). **Türk – Amerikan Diplomatik Münasebetleri: 1939-1947**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü Yayını.

www.st-cyprus.co.uk, **Stalin'in Moskova Konuşması, 1946**, (Erişim tarihi: 27.03.2017).

